

TAMPEREEN YLIOPISTO
Johtamiskorkeakoulu

**YMPÄRISTÖVASTUUN JÄLJILLÄ:
STORA ENSO JA KEMIJÄRVEN SELLUTEHTAAN
LIETEALLASKESKUSTELU 2008–2017**

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma
Valtio-opin pro gradu -tutkielma
Tuomas Lähteenmäki
Ohjaaja: Ilkka Ruostetsaari
11.5.2017

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

LÄHTEENMÄKI, TUOMAS

Ympäristövastuun jäljillä: Stora Enso ja Kemijärven sellutehtaan lieteallaskeskustelu 2008–2017

Pro gradu -tutkielma, 94 s.

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma/ Valtio-opin opintosuunta

Toukokuu 2017

Käsillä olevan kvalitatiivisen tapaustutkimuksen kohteena on Stora Enson ympäristövastuu Kemijärven sellutehtaan lietealtaan tapauksessa. Työn keskeinen kysymys on, voidaanko Stora Enso -yhtiön toteuttamat Kemijärven sellutehtaan lietealtaan puhdistustoimenpiteet vuosina 2008–2017 luokitella ympäristövastuultaan onnistuneiksi. Ympäristövastuun onnistumista lähestytään Eskolan ja Suorannan esittämän teoriasidonnaisen analyysin kautta. Ympäristövastuun onnistumisen kriteereinä pidetään John Elkingtonin yritys vastuuta käsittelevää *triple-bottom line* -mallia. Stora Enson toimintaa arvioidaan ympäristövastuukirjallisuudesta esiin tulleiden neljän ympäristövastuun kriteerin näkökulmasta. Kriteereitä ovat vastuullisuuden kustannustehokkuus, vastuullisuuden strateginen merkitys, ulkoisten ja sisäisten sidosryhmien vaatimukset sekä yrityksen suhde luontoon. Tutkimuksessa hyödynnettävän sisällönanalyysin kautta on identifioitu ne lietealtaan puhdistustoimenpiteet, joilla Stora Enso on pyrkinyt osoittamaan ympäristövastuutaan.

Tutkimuksessa ei pyritä tekemään ennusteita tai testaamaan yksittäistä hypoteesia vaan tärkeimpänä päämääränä on puheena olevien tapahtumien kautta syntyvän kokonaisuuden tarkka ja olosuhteita ymmärtävä kriittinen kuvailu ja analyysi. Tutkimuksen aineistona hyödynnetyt Pohjois-Suomen aluehallintoviraston ja korkeimman hallinto-oikeuden päätösten sekä Yleisradion uutisartikkelien kautta on saatu jäsenneiltyä lietealtaan puhdistukseen liittyvä yhteiskunnallinen keskustelu ja kartoitettua asiaan liittyvät ympäristövastuulliset toimenpiteet. Tutkielman lähdeaineiston koostamisessa on systemaattisesti käyty läpi eri toimijoiden tuottamaa, ilmiötä eri tulokulmista ristivalaisevaa materiaalia. Näin siksi, että saataisiin mahdollisimman seikkaperäisesti eriteltyä lietealtaan ympäristövastuuprosessiin liittyvän vuoropuhelun kulkuja niin, että siihen sisältyvät syy ja seuraus -suhteet ilmenisivät koko valitun keskipitkän aikavälin (2008–2017) kestoisesti. Keskustelu lietealtaasta aloitettiin tehtaan sulkemisen myötä 2008.

Tutkimuksen johtopäätelmät summataan yhteen seitsemän keskeisen havainnon kautta: Vaikka lietealtaan ympäristövastuuprosessi on yhä kesken, voidaan Stora Enson ympäristövastuun onnistumista kuvailla vähintäänkin ristiriitaiseksi. Vaikka yhtiö on noudattanut lainsäädäntöön perustuvaa vastuullisuutta, ovat korkean toimivallan omaavan viranomaisen jätetulkinta ja sidosryhmien saastuttamistulkinta yhtiön näkemyksistä hyvin poikkeavat. Kemijärven massaliikkeen rooli korostuu etenkin asian medianäkyvyydessä. Näkökulmaerot kulminoituvat *saastuttaja maksaa* -periaatteeseen, lietealtaan puhdistamisen taloudellisiin kustannuksiin sekä puhdistuksen mahdollisiin ympäristöhyötyihin. Kaikkiaan Kemijärven sellutehtaan lietealtaan tapaus näyttäytyy puheena olevalle kansainväliselle yhtiölle ilmeisen pienenä ongelmana, vaikka se on yleisen ympäristövastuun näkökulmasta hyvin relevantti puhuttaessa paikallisten ympäristöongelmien ratkaisusta.

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	1
1.1. Yhteiskuntavastuun kasvava merkitys	1
1.2 Tutkimuskysymys ja lähtöasetelma	3
1.3 Stora Enso ja Kemijärven sellutehdas.....	6
1.4 Tutkimuksen rakenne	8
 2. Luonnon ja elinkeinoelämän rajapinnassa	10
2.1 Katsaus vastuullisuuden lähihistoriaan	10
2.2 Yritys- ja yhteiskuntavastuun määrittely	13
2.3 Vastuullisen liiketoiminnan kritiikki ja haasteet	16
2.4 Sidosryhmät vastuullisuuden taustalla	20
2.5 Kohti kestävän kehityksen mallia	22
2.5.1. Triple-bottom line -malli.....	23
2.5.2. Taloudellinen ja sosiaalinen vastuu	24
2.5.3. Yritysvastuun jatkotulkinnat	26
 3. Kasvava ympäristötietoisuus.....	28
3.1. Ympäristövastuu liiketoiminnassa	28
3.2 Luonto sidosryhmänä	31
 4. Tutkimuksen praktinen viitekehys	35
4.1 Aineiston esittely ja tutkimusmenetelmät	35
4.2 Tutkimuksen haasteet.....	39
 5. Ympäristövastuun jäljillä	42
5.1 Katsaus Kemijärven tehtaan lopettamispäätökseen	42
5.2 Tehtaan alasajosta raastupaan	44
5.2.1 Ympäristölupa käynnistää valitusketjun	46
5.2.2 Korkeimman hallinto-oikeuden päätös	49

5.3 Lietealtaan puhdistusprosessi käynnistyy	50
5.3.1 Stora Enson kartoitus lietealtaan tilasta	50
5.3.2 Suunnitelma lietealtaan puhdistamiseksi	53
5.3.3 Aluehallintoviraston hylkäävä päätös	56
6. Stora Enso ja ympäristövastuun toteutuminen.....	59
6.1 Ympäristövastuun lähtökohdat	59
6.2 Ympäristövastuun kriteerit.....	61
6.2.1 Ympäristövastuun kustannustehokkuus	62
6.2.2 Ympäristövastuun strateginen merkitys	64
6.2.3 Sidosryhmien vaatimukset	67
6.2.4 Yrityksen suhde luontoon	69
7. Johtopäätökset.....	74
LÄHDELUETTELO.....	78

Luettelo kaaviokuvista:

1. Tutkimusasetelman havainnollistaminen (s.5)
2. Kemijärven tehtaan lieteallas (s.7)
3. Yritysvastuun määrittely (s.14)
4. Tutkimusasetelma (s.36)
5. Tutkimusanalyysin lähtökohdat (s.39)
6. Stora Enson ympäristöhakemukseen liittyvä aikajana (s.46)
7. Stora Enson puhdistusmenetelmien arviointi (s.56)

1. Johdanto

1.1. Yhteiskuntavastuun kasvava merkitys

Globaalissa taloudessa on viime vuosikymmeninä korostunut aikaisempaa enemmän tarve ymmärtää yritysten toiminnan arvoketjuja. Toimintojen aktiivinen ulkoistaminen ja sopimusvalmistuksen yleistymisen ovat laajentaneet monikansallisten yritysten vastuullisuutta perinteisen juridisen yrityskokonaisuuden rajojen ulkopuolelle. Tätä kokonaisuutta kutsutaan yleisesti yhteiskuntavastuuksi (*corporate social responsibility*). (Niskala & Tarna 2003, 20–21.)

Eräs keskeinen tekijä yritysvastuuseen liittyvän keskustelun yleistymisessä on ollut taloudellisen globalisaation laajeneminen ja siihen liittyneet odotukset yritysten vastuullisuudesta. Pääomamarkkinoiden kansainvälistyminen ja informaatioteknologian nopea kehitys on nähty mahdollisuuksiksi hyvinvoinnin kasvulle. (Ketola 2005, 28.) Toisaalta tätä kehitystä on kritisoitu muun muassa siitä näkökulmasta, ettei se riittävästi kiinnitä huomiota kasvusta syntyviin kulttuurisiin, ympäristöllisiin ja sosiaalisiin ulkoisvaikutuksiin (Lesourd & Schillizzi 2001, 17). Yritysten vastuullisuus on laajemmin ymmärrettynä osa yhteiskuntavastuuta, joka on tavallisimmin jaoteltu taloudelliseen, sosiaaliseen ja ympäristöä koskevaan vastuuseen (Carroll 1979, 499). Yleisesti yritysten vastuullisuuden perustana pidetään taloudellista vastuuta, jonka päätarkoituksena on tuottaa tulosta osakkeenomistajille, ylläpitää kilpailukykyä ja tarjota työpaikkoja sekä verotuloja yhteiskunnalle (Rohweder 2004, 97).

Yritysten vastuullisuuteen liittyvät odotukset ovat kasvaneet viime vuosikymmenten aikana merkittävästi ja liike-elämä onkin havainnut vastuullisuuteen liittyvän toiminnan mahdollistamat kilpailuedut (Lee 2008, 54). Saavuttaakseen kilpailuetua yhteiskuntavastuusta yritysten on hahmotettava sidosryhmien kasvavat odotukset vastuullisuudesta, ja pyrkiä toimimaan niiden mukaisesti (Olkkonen & Luoma-aho 2011, 13). Erityisesti ympäristövastuuseen liittyvät asiat ovat yhä kasvavassa määrin merkittävä osa yritysten

liiketoimintaa. Liike-elämältä odotetaan raportointia ympäristön huomioimisesta, huolehtimisesta ja ympäristölainsäädännön noudattamisesta erityisillä vastuullisuusraporteilla. Vastuullisuusajattelu kasvattaa myös yritysten asiakkaiden odotuksia yrityksen liiketoimintaa kohtaan. (Bhattacharya, Korschun & Sen 2008, 257.)

Vastuullisuuden käsite, ympäristöpolitiikka ja ympäristöriskien kartoittaminen sekä niihin liittyvien toimintaperiaatteiden noudattaminen, kuten vastuullisuusraportointi, ovatkin sulautuneet aktiiviseksi osaksi suomalaisen elinkeinoelämän toimintaa. Erityisesti kotimaisella energia- ja paperiteollisuudella on ollut merkittävä rooli vastuullisuuteen panostavan liiketoiminnan kehittymiselle Suomessa. (Rinnekanas 2004, 18–19.) Vastuullisuuteen liittyvästä positiivisesta kehityksestä ja tietoisuuden kasvamisesta huolimatta yritysten ympäristöriskit nousevat aika-ajoin lehtien otsikkoihin (HS 21.9.2016). Lukeva yleisö on viime vuosina todistanut median välityksellä, niin kotimaassa kuin ulkomaillakin, useita toteutuneita ympäristökatastrofeja, joiden taustalla on nähty vakavia laiminlyöntejä yritysten ympäristövastuun toteuttamisessa. Tästä yhtenä esimerkkinä voidaan mainita Sotkamossa sijaitsevan Talvivaaran kaivoksen päästöt läheisiin vesistöihin. Ne ovat viime vuosina nostattaneet laajaa yhteiskunnallista polemiikka kaivoksen aiheuttamiksi väitetyistä ympäristövahingoista. Talvivaaran johtoporrasta on epäilty muun muassa ympäristön saastuttamisesta, ja neljä yrityksen johtajaa on saanut rikossyytteet törkeästä ympäristön turmelemisesta. (HS 4.8.2015.)

Vastuullisuuden globaalia ulottuvuutta korostavana esimerkkinä voidaan hyödyntää metsäyhtiö Stora Enso Oyj:tä, jonka vastuullisuuskäytännöt ovat olleet runsaan julkisen keskustelun kohteena viime vuosien aikana (HS 11.3.2014). Yritystä on syytetty ekologisesti kestäättömästä plantaasiviljelystä ja kehitysmaissa asuvien paikallisväestöjen oikeuksien huomiotta jättämisestä. Erityisesti arvostelua ovat herättäneet yrityksen toiminta Brasiliassa ja Kiinassa. (Finnwatch 2013, 9.) Syytösten vuoksi Stora Enso on aktiivisesti pyrkinyt sulauttamaan vastuullisuutta osaksi yrityksen ydinliiketoimintaa, ja se on 2010-luvulla viestinyt yhteiskunnallisesta vastuullisuudestaan systemaattisesti (FIBS tiedote, 25.11.2015). Tehty työ tuotti tulosta, sillä yhtiö palkittiin sekä vuonna 2015 että 2016 Suomen parhaimpien vastuullisuusraporttien tuottamisesta (FIBS, 2015 & 2017). Ajoittaisista onnistumisista huolimatta Stora Enson yritysvastuu on puhuttanut Suomessa etenkin vuodesta 2008 lähtien, jolloin yhtiön omistama Kemijärven sellutehdas ajettiin alas.

1.2 Tutkimuskysymys ja lähtöasetelma

Käsillä olevan opinnäytteen tutkimuskysymys on:

- Voidaanko ja millä perusteella Stora Enso -yhtiön toteuttamat Kemijärven sellutehdasalueen lietealtaan puhdistustoimenpiteet vuosina 2008–2017 luokitella ympäristövastuultaan onnistuneiksi?

Tutkimuksen päätavoite on analysoida Kemijärven sellutehtaan lopettamiseen liittyvän ympäristölupapäätöksen määräämää ja aloittamaa lietealtaan puhdistusprosessia, jonka etenemistä jäsennetään Pohjois-Suomen aluehallintoviranomaisen helmikuussa 2017 antamaan päätökseen asti. Jälkilammikon eli lietealtaan puhdistusprosessin hahmottaminen on tutkimuksen kontekstin ja Stora Enson ympäristövastuun toteutumisen näkökulmasta keskeistä, sillä sen avulla voidaan arvioida, miten Stora Enso on käytännössä toteuttanut ympäristövastuutaan ja miten yhtiön keskeisimmät ulkoiset sidosryhmät tehdasalueen puhdistuksessa ovat asiaan reagoineet.

Tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu yhteiskunta- ja ympäristövastuuta ja sidosryhmäteorioita käsittelevistä tulkinnoista. Työn fokuksessa olevalla *yritysvastuun* käsitteellä tarkoitetaan tässä ennen muuta liiketoiminnan vastuullisuutta, ja näin tehdään käsitteellistä eroa laajempaan yhteiskuntavastuun ymmärtämiseen. Yritysvastuusta puhuttaessa korostetaan yrityksen omaa toimintaa suhteessa yhteiskunnallis-valtiollisten toimijoiden aktiviteettiin. (Garriga & Melé 2004, 51.) Yritysvastuun termi soveltuu käsillä olevan tutkimuksen aihealueen analysoimiseen ja suuntaa käytyä yhteiskunnallista vuoropuhelua juuri elinkeinoelämän ja yksittäisen yrityksen vastuullisuuteen.

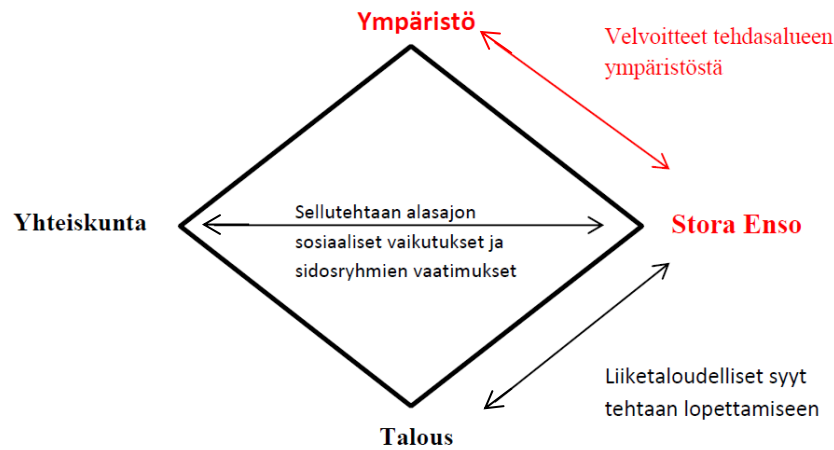
Tämän opinnäytteen tehtävänä on tapaustutkimuksen kautta yhtäältä kartoittaa ja jäsentää Itä-Lapissa sijaitsevan Kemijärven sellutehtaan lietealtaan puhdistusprosessia, toisaalta arvioida Stora Enson ympäristövastuun toteutumista. Työn aikajänne rajautuu käsittelemään Kemijärven sellutehtaan lietealtaasta käytyjä keskusteluja ja toimenpiteitä vuosien 2008–2017 aikana. Näin siksi, että puheena oleva sellutehdas sulki ovensa 2008 jättäen jälkeensä ongelmalliseksi koetun lietealtaan ja sai aikaan laajan debatin. Ilmiötä tarkastellaan aina nykyaikaan saakka: prosessi on vielä kesken.

Tutkimuksen primääriaineistona ovat Pohjois-Suomen aluehallintoviraston määrittämät ympäristölupapäätökset ja -muutokset vuosilta 2010–2017. Niissä eritellään yksityiskohtaisesti Kemijärven sellutehtaan toiminnan lopettamiseen liittyvien määräysten vahvistaminen, lietealtaan puhdistusvelvoitteet ja Stora Enson aluehallintovirastolle lähettämät toimenpidesuunnitelmat. Lisäksi aineistona käytetään Korkeimman hallinto-oikeuden Kemijärven lietealtaan puhdistukseen liittyvää päätöstä ja Yleisradion (Ylen) artikkeleita Kemijärven sellutehtaan alasajoon ja lietealtaaseen liittyen vuosilta 2007–2017.

Aikaisempaan tutkimukseen viitaten Kemijärven sellutehtaasta on kirjoitettu pro gradu- ja opinnäytetasolla historian (ks. Palonen 2011), sosiaalisen vastuullisuuden (ks. Tanhuanpää 2012) ja yhteiskuntasuhteiden sidosryhmäaktiivisuuden (Eetu & Niemelä 2008) näkökulmista. Tämä tutkimus eroaa siinä mielessä aikaisemmista pro gradu- ja opinnäytetöistä, että tutkimus painottaa yritysvastuun *ympäristövastuullista näkökulmaa*, jota ei ole aikaisemmin tarkasteltu Kemijärven sellutehtaan tapauksessa. Tämä tutkimus eroaa myös lähtökohtaisesti muista aiheesta kirjoitetuista tutkimuksista sikäli, että tehtaan alasajoon liittyviä vastuullisuuskysymyksiä tarkastellaan tapaustutkimukselle ominaisesti kokonaisvaltaisena ja yhä käynnissä olevana prosessina.

Politiikan tutkimuksen kannalta tutkielman aihe on relevantti, sillä työssä pohditaan tapausesimerkin avulla, miten monikansalliset metsäteollisuusyritykset edistävät yhteiskunnan kehittämistä ja osallistuvat yritysvastuuseen. Alla olevan kuvan osoittamalla tavalla koen kiinnostavaksi analysoida ympäristöriskien realisoitumisen jälkeistä vastuunkantoa ja velvoitteita yrityksen ja julkisen vallan välillä. Motivaatio tarttua puheena olevaan teemaan oli uteliaisuus sen suhteen, kenen vastuulle tosiasiallisesti lietealtaan puhdistus asettuu, ja miten Stora Enso, viranomaiset ja ulkoiset sidosryhmät, kuten Kemijärven massaliike, ovat kokeneet vastuullisuusprosessin ja ylipäättään ympäristövastuullisuuden käsitteen.

Kuva 1. Tutkimusasetelman havainnollistaminen

Yleisesti monikansallisten yritysten yhteiskuntavastuu ja vastuullisuusraportit pitävät sisällään globaaleja linjauksia, joissa korostuvat esimerkiksi kestävä kehityksen, ilmaston muutoksen, köyhyyden poistamisen tai korruption kitkemisen megatrendit (Stora Enso progress report 2016, 6). Vaikkakin tämä tutkielma korostaa näiden megatrendien ymmärtämisen ja niihin sopeutumisen tärkeyttä, päähuomio kiinnittyy kuitenkin siihen, millainen ympäristövastuu tutkimukseen valitulla kansainvälisellä yrityksellä on paikallisessa kontekstissa. Tämä paikallinen konteksti kuvaa yksittäisenä tapauksena sitä realistista tilaa, mitä ympäristövastuullisuus käytännössä tarkoittaa. Kuten yllä oleva kuva osoittaa, tutkimus pyrkii rajaamaan tarkastelun juuri ympäristövastuulliseen näkökulmaan. Keskeistä on huomioida myös tutkimuksen pyrkimys tuoda esiin luonnon asemaa osana yritysten sidosryhmiä ja korostaa niitä velvollisuuksia, joita ympäristövastuu asettaa liiketoiminnalle.

Tässä tutkielmassa ei paneuduta yksityiskohtaisesti tehtaan alasajosta aiheutuneisiin sosiaalisiin haittavaikutuksiin, kuten työttömyyden tai työllisyyden analysointiin. Tämä tutkielma ei myöskään pyri etsimään sellutehtaan lakkauttamisen aiheuttaneiden liiketoiminnallisten päätösten taloudellisen vastuun rajoja tai osoittamaan taloudellisen vastuun mahdollisia laiminlyöntejä. Keskeisimmät tehtaan alasajosta aiheutuneet taloudelliset ja sosiaaliset vaikutukset esitellään, mutta niiden syvällisempää analysointia ei työn ympäristövastuullisen tavoitteen eikä esitetyn tutkimuskysymyksen kannalta katsottuna nähdä tässä yhteydessä relevantiksi.

1.3 Stora Enso ja Kemijärven sellutehdas

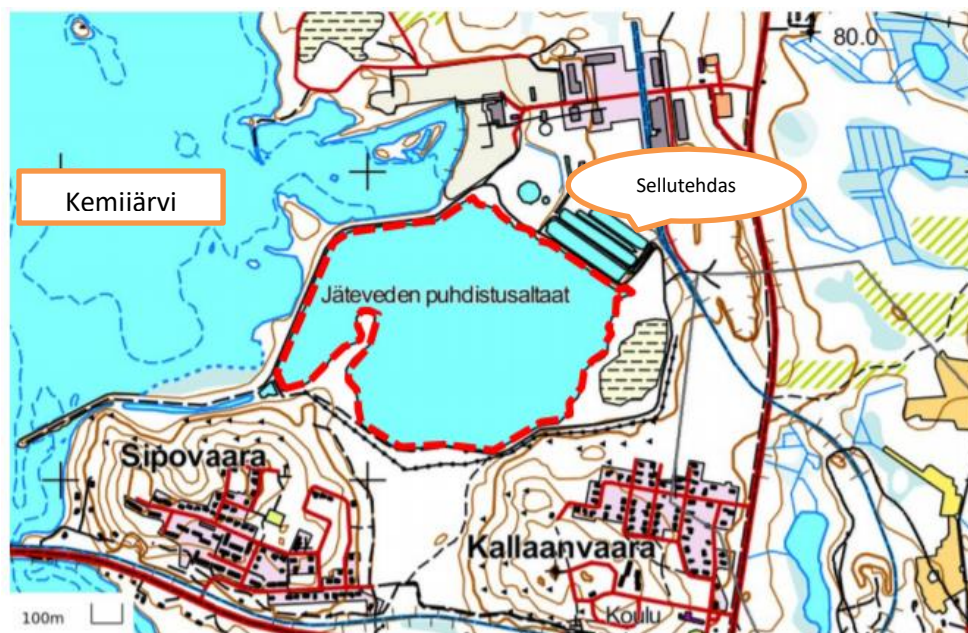
Toisen maailmansodan jälkeisinä aikoina Pohjois-Suomessa puunjalostuslaitoksia oli ainoastaan Kemin ympäristössä. Aktiivisimman jälleenrakennuksen jälkeen 1950-luvun alussa ryhdyttiin teollisuus- ja poliittikkopiireissä käymään ahkeraa vuoropuhelua suomalaisen puunjalostusteollisuuden tulevaisuudesta ja laajentumisesta. Vuonna 1951 Lapin teollisuuskomitean jäsenet ja silloinen pääministeri Urho Kekkonen korostivat uusien tehtaiden rakentamisen merkitystä etenkin juuri Pohjois-Suomeen. Ilman valtion merkittävää panostusta uuden teollisen toiminnan ja työpaikkojen syntyminen alueelle olisivat heidän näkemystensä mukaan vaakalaudalla. Keskustelu uusista tehtaista ja jo toiminnassa olevien tehtaiden laajentamisesta käytiin koko 1950-luvun ajan. (Hänninen 2003, 140.)

Helsinkiin suunnannut Koillis-Lapin kuntien lähetystö oli tuona aikana aktiivisesti vakuuttamassa päättäjiä siitä, että uuden puunjalostustehtaan paikaksi valittaisiin Kemijärvi. He korostivat erityisesti alueen vakavaa työttömyysongelmaa ja rakennettavan tehtaan läheisyydessä sijaitsevia merkittäviä raaka-ainelähteitä eli laajoja metsäalueita. Tehtaan sijoituspaikasta kilpailivat myös muut paikkakunnat, kuten Pohjois-Pohjanmaalla oleva Taivalkoski ja Lapin läänissä sijaitseva Tornio. 1960-luvulle tultaessa Lapin teollisuuskomitea laski Kemijärven alueella olevien raaka-aineiden riittävän teolliseen tuotantoon ja eduskunta suostui perustamaan uuden valtionyhtiön. (Hänninen 2003, 141.) Valkaistua sulfaattiselluloosaa 110 000 tonnia vuodessa tuottavan Kemijärven sellutehtaan rakensi Kemijärvi Oy, joka sulautettiin Veitsiluoto osakeyhtiöön vuonna 1968. Tehdas valmistui vuoden 1965 alussa. Presidentti Urho Kekkonen vihki Kemijärvi Oy:n tehtaan samana vuonna. Tehtaan uskottiin täyttävän ”Koillis-Lapin teollisuustyhjiön” eli parantavan metsänhoitoa, elinkeino-oloja sekä logistiikkapalveluja. Lisäksi tehdas tarjosi työpaikan sadoille ja metsätöissä jopa muutamalle tuhannelle henkilölle. (Palonen 2011, 1–2.)

Kemijärven sellutehdas oli aktiivisessa toiminnassa vuodesta 1965 vuoteen 2007. Päätöksen tehtaan alasajosta teki tehtaan silloinen omistaja Stora Enso Oyj. Yhtiö on pakkaus-, biomateriaali-, puutuote- ja paperiteollisuuden uusiutuvien tuotteiden maailmanlaajuinen toimittaja (Stora Enso Progress book 2016, 2). Tehtaan lopettamisen aikaan Stora Enso kuului Suomen valtion sijoitusyhtiön Solidium Oy:n omistusohjauksen piiriin 12 prosentin omistuksella (VNK omistusohjauksen vuosikertomus 2008, 54). Kemijärven tehtaan lopettamista perusteltiin muun muassa sillä, että Pohjois-Suomessa ei ollut riittävästi raaka-

aineita yhtiön tehtaille. Päätökseen vaikutti myös se, että Venäjä uhkasi rajoittaa raakapuun toimituksia korkeilla vientitulleilla, ja saamaan aikaan sellun hinta oli matalalla. (HS 19.9.2013.) Tehdas tuotti pääasiassa valkaistua havupuusellua männystä ja kuusesta. Tehtaan lopettamispäätös jätti yli 200 ihmistä työttömäksi. Lisäksi välilliset vaikutukset olivat suuret Itä-Lapin taloudelliselle kilpailukyvyllä. (YLE, 4.11.2007.)

Kemijärven sellutehtaan alasajon yhteydessä yhtiön sidosryhmät ja kansalaisyhteiskunta olivat hyvin aktiivisia. Sellutehtaan alasajon yhteydessä syntynyt Kemijärven massaliike oli Suomessa harvinainen kansalaisyhteiskunnan ja sidosryhmien vaikutusvaltaa kuvannut ilmiö. (YLE 2.2.2008.) Liikkeen edustajat luovuttivat tehtaan säilyttämisen puolesta kerätyn 28 000 nimeä sisältävän kansalaisadressin pääministeri Matti Vanhaselle, valtiovarainministeri Jyrki Kataiselle ja valtionomistuksesta vastaavalle puolustusministerille Jyri Häkämiehelle. Massaliike tapasi myös presidentti Tarja Halosen ja eduskuntaryhmät. (YLE, 17.1.2008.) Massaliike korosti sellutehtaan lopettamisesta aiheutuneita taloudellisia, sosiaalisia ja ekologisia haittavaikutuksia, jotka koettiin kuuluvan Stora Enson yritys vastuun piiriin. Näistä keskeisimpinä esimerkkeinä olivat työttömyyden ja niin sanotusti väärin perustein tapahtuvan irtisanomisen pelko, Itä-Lapin eriarvoistuminen teollisen tuotannon näkökulmasta ja tämän tutkielman kannalta keskeisen tehtaan lietealtaan aiheuttama ympäristöriski. Kemijärven sellutehtaan toiminnasta jäi ympäristöön jätevesien jälkilammikko eli lieteallas, jonka puhdistusvastuusta on kiistelty vuodesta 2008 lähtien. (YLE, 27.1.2010.)

Kuva 2. Kemijärven tehtaan lieteallas (Stora Enso 2014a)

Kuvassa olevan, vuonna 2010 julkaistun Kemijärven sellutehtaan jälkilammikon kunnostusta koskeva aluehallintoviraston ympäristölupapäätös edellytti Stora Ensoa toimittamaan aluehallintoviraston hyväksyttäväksi yksityiskohtaisen puhdistussuunnitelman. Sen tuli koskea lietteen kuivattamista, käsittelyä, siirtämistä, poiston aikataulua sekä jälkilammikon tulevaa käyttöä. Pohjaan kertyneet lietteet aiheuttivat Lapin ympäristökeskuksen ja Pohjois-Suomen aluehallintoviraston (AVI) mukaan pitkään varastoituneena ympäristön pilaantumisvaaran. Yhtiö valitti kyseisestä päätöksestä myöhemmin Vaasan hallinto-oikeuteen, jossa valitus hylättiin. (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2017, 62.)

Ympäristövastuun osoittamiseen liittyvä oikeuskäsittely eteni korkeimpaan hallinto-oikeuteen asti, joka päätti, että Stora Enson on ympäristöluvan nojalla laadittava yksityiskohtainen suunnitelma siitä, miten se poistaa pääosan sellutehtaan jätelammikon lietteestä (KHO 2013, 41). Vuoteen 2014 mennessä Stora Enso esitteli Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle lietealtaan tilaa koskevien tutkimusten ja analyysien perusteella kolmea eri menetelmää, joilla se voisi puhdistaa Kemijärven lietealtaan. Ensimmäinen vaihtoehto perustui luontaiseen biohajoamiseen, jossa lammikko jätetään nykytilaansa, ja sieltä johdettavien vesien tarkkailua ja käsittelyä jatketaan nykyisen käytännön mukaan. Toinen vaihtoehto korosti kasvillisuuden hyödyntämistä pilaantuneen maan ja veden puhdistamisessa, ja kolmannessa vaihtoehdossa lammikon pohjalla oleva liete poistettaisiin kokonaan joko kaivamalla talvella, polttamalla tai imuruoppaamalla altaisiin. Vuonna 2017 Pohjois-Suomen aluehallintovirasto hylkäsi Stora Enson tarjoamat vaihtoehdot riittämättömiksi ja määräsi yhtiön toimittamaan uudet suunnitelmat vuoden 2017 aikana. (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2017, 63.)

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus jakaantuu rakenteellisesti seitsemään päälukuun: Luvut 2 ja 3 sekä tutkimusasetelman esittelevä johdanto rakentavat työn teoreettisen viitekehyksen, jonka puitteissa arvioidaan monipuolisesta lähdeaineistosta saatavaa informaatiota (luvut 4, 5 ja 6). Viimeisessä luvussa vedetään yhteen tutkimuksen johtopäätökset.

Hieman tarkemmin eriteltynä luvussa 2 jäsennetään tutkimuksen teoreettinen viitekehys ja luodaan katsaus yritysvastuuta käsittelevään akateemiseen kirjallisuuteen, yhteiskuntavastuututkimuksen lähihistoriaan sekä yritysvastuun ja sidosryhmäkäsittelen

määrittelyyn. Luvussa 3 kehitetään työn teoreettista viitekehystä erityisesti ympäristövastuukäsitteen syventämisen ja yritys-luonto -suhteen avaamisen suuntaan.

Teoriapainotteisen arvioinnin jälkeen luvussa 4 esitellään tutkimuksen praktiset lähtökohdat, arvioidaan käytettävää lähdeaineistoa sekä avataan kvalitatiivista tutkimusmetodia ja sisällönanalyysiä. Neljännessä luvussa kartoitetaan tutkimuksen haasteita. Luvussa 5 taas eritellään lukijalle Kemijärven sellutehtaan alasajosta syntynyttä yhteiskunnallista keskustelua ja keskeisten sidosryhmien ajatuksia. Tämän jälkeen pohditaan lietealtaan puhdistukseen liittyviä toimenpiteitä, jotka ovat olleet relevantteja Stora Enson ympäristövastuun toteuttamisen näkökulmasta. Luvussa hahmotetaan Kemijärven sellutehtaan lietealtaan kunnostukseen liittyvä ympäristövastuuprosessi ja tapauksen aikajana, tärkeimmät toimijat ja heidän roolinsa. Roolijaottelun ja tilannekuvan konstruoinnin jälkeen aineistosta nostetaan esille ne keskeiset näkökulmat, joita viranomaisilla ja muilla sidosryhmillä on ollut ympäristövastuun toteutumisessa vuosina 2008–2017. Kaiken kaikkiaan luvussa 5 luodaan pohja seuraavien lukujen analyysille ja johtopäätöksille.

Luvussa 6 käydään vuoropuhelua tutkimuksen teoreettiseen viitekehyksen ja aineiston kesken ja analysoidaan tuotettua tietoa erityisesti ympäristövastuun kriteerien toteutumisen näkökulmasta. Osiossa pohditaan sitä, miten Stora Enson ympäristövastuu on toteutunut lietealtaan tapauksessa ja esitellään teoreettisesta viitekehyksestä tiivistyvää neljää keskeistä kriteeriä, joiden avulla ympäristövastuullisuutta arvioidaan. Luvussa 7 summataan tutkimuksen johtopäätelmät eli keskeisimmät tutkimustulokset yhteen ja vastataan tutkimuskysymykseen. Lopuksi arvioidaan tutkimuksen onnistumista ja mahdollisia aihioita jatkotutkimukselle.

2. Luonnon ja elinkeinoelämän rajapinnassa

2.1 Katsaus vastuullisuuden lähihistoriaan

Yritysvastuullisella toiminnalla ja sitä kautta yritysvastuun käsitteellä on pitkä historiansa, jota on tässä teeman kontekstin ymmärtämiseksi syytä hieman avata. On esitetty, että yritysvastuun juuret juontuvat vähintäänkin 1800-luvun teollistumisvaiheeseen. Vastuullisuus merkitsi tuohon aikaan varsinkin taloudellista vastuuta yrityksen omistajille. Työntekijän näkökulmasta vastuullisuuden keskeisenä tavoitteena oli saada työntekijä tuntemaan moraalista vastuuta pysymään uskollisena yritykselle. Yrityksen toteuttama vastuullisuus nähtiin syntyvän työpaikkojen luomisen, tuottavan toiminnan ja yhteiskunnalle suunnattujen verojen kautta. Edellä mainitun ylittävä yrityksen toiminta koettiin olevan hyväntekeväisyyttä ja tavoiteltavaa ainoastaan siinä tapauksessa mikäli sen avulla oli mahdollista saavuttaa voittoa. Ympäristökysymyksistä yleensä vaiettiin tai niiden olemassaolo pyrittiin kieltämään. (Hanikka ym. 2007, 10.)

Yritysvastuuta muistuttavan menettelyn pioneereina voidaan pitää 1890-luvun lopun ja 1900-luvun alun aikana toimineita teollisuusyritysten patruunoita. Suomalaisessa vastuullisuutta käsittelevässä kirjallisuudessa nostetaan usein esille 1800-luvun paperitehtaiden rooli suomalaisen kyläyhteisön elämässä. Paperitehtaan omistaja eli patruuna järjesti tehtaan ympärille kehittyneille kyläyhteisöjen jäsenille mahdollisuuden koulutukseen ja terveydenhuoltoon. Patruunan rooli oli vastata yhteisön hyvinvoinnista ja elämän edellytyksistä. (Rytteri 2002, 47–49.)

Toisen maailmansodan jälkeen, 1950-luvulla, hyvinvointiyhteiskuntamalli alkoi kehittyä Pohjoismaissa aikaisempaan verrattuna uudelle tasolle. Vastuunkannon työntekijöistä ja ylipäättään kansalaisista koettiin siirtyneen julkisen sektorin piiriin. Julkinen sektori piti huolta työntekijöistä esimerkiksi tuottamalla ja rahoittamalla hyvinvointipalveluita sekä kehittämällä hyvinvointia koskevaa lainsäädäntöä. Yhteiskunnallisia merkkipaaluja tästä työstä ovat muun muassa julkiset päivähoito-, terveys- ja vanhuspalvelut. (Harmaala & Jallinoja 2012, 5–6.) Sosiaalinen vastuu siirtyi näin yhteiskunnalle, ja tämän myötä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun teollisuuspatruunakäytännöistä alettiin vähitellen luopua (Joutsenvirta ym. 2011, 12).

1970-luvulle tultaessa keskustelu yritysten liiketoiminnan vastuullisuudesta sai osakseen ympäristön ja taloudellisten tavoitteiden välistä vastakkainasettelua. Kehittyneiden teollisuusmaiden havahtuminen ihmisen ja luonnon väliseen suhteeseen nousi laajempaan julkiseen keskusteluun 1970-luvulla järjestetyn YK:n Tukholman ympäristökonferenssin jälkeen. Brundtlandin komitea kehitti kestävän kehityksen käsitteen raportissaan nimeltä *Our Common Future* vuonna 1987. (UNWCED 1987, 40–41.) Norjan pääministerin Gro Harlem Brundtlandin (Työväenpuolue) mukaan nimetyssä raportissa painotettiin, että ihmiskunnan on muutettava ja kehitettävä elintapojaan, jotta välttää ennennäkemättömältä luonnonvarojen tuhoutumiselta. Raportissa esiteltiin kestävän kehityksen kolme keskeistä pilaria, jotka olivat taloudellinen, sosiaalinen ja ympäristövastuu, joilla on merkittävä keskinäisriippuvuus myöhemmin kehitetyn yritysvastuukäsitteen kanssa. (UNWCED 1987, 5–6.)

Suomen ympäristöministeriön (YM 2016) mukaan kestävä kehitys on maailmanlaajuisesti, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaa jatkuvaa ja ohjattua yhteiskunnallista muutosta, jonka päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvän elämän mahdollisuudet. Tällä tarkoitetaan ympäristön, ihmisten ja talouden tasavertaista huomioonottamista poliittisessa päätöksenteossa. Ympäristöasioista kiinnostuneiden sidosryhmien aktiivisuus ja keskustelu yritys-luonto-suhteesta kiihtyi 1980-luvulla useiden tunnettujen ympäristöonnettomuuksien vuoksi. Näistä merkittävimpänä voidaan pitää vuoden 1986 Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuutta. (Mojtahedi & Oo 2012, 134.) Sidosryhmien, kuten ympäristö- ja ihmisoikeusjärjestöjen aiheuttaman paineen vuoksi valtiot ja yritykset ryhtyivät kansainväliseen yhteistyöhön, ja tämän seurauksena kestävän kehityksen konkreettinen toimeenpano alkoi (Shoop 2005, 159). Informaatioteknologian tuottamat innovaatiot mahdollistivat myös aikaisempaa nopeamman tiedonvälityksen suuremmalle yleisölle myös kriisitapauksista (Karvonen 2006, 12).

Rio de Janeiron ympäristö- ja kehityskonferenssissa vuonna 1992 YK-jäsenmaat sitoutuivat kestävälle kehitykselle asetettuihin tavoitteisiin (YK 1992, 4–6). Yhteiskuntavastuun näkökulmasta merkittävää oli, että konferenssissa kiinnitettiin huomiota yritysten pitkän aikavälin ympäristövaikutuksiin ja huomattiin, että yritykset tarvitsevat tarkemmat yhteiskunnalliset yleisperiaatteet ja -tavoitteet (Harmaala & Jallinoja 2012, 27). Tämä kuvaa hyvin sidosryhmien, elinkeinoelämän ja lainsäädännön välistä suhdetta. Yritysten ympäristöinvestointien ja vastuullisuuden sulauttaminen osaksi ydinliiketoimintaa on 1990-luvulta lähtien perustunut pääpiirteittäin ympäristölainsäädännöllisten normien

noudattamiseen sekä sidosryhmien toiveiden toteuttamiseen. (Lee 2008, 55; Lampikoski & Sippo 2013, 50.) Toki voidaan myös ajatella, että yrityksillä tai yritysjohdolla on eettisiä tai yleiseen hyvään perustuvia tavoitteita liiketoiminnan taustalla. Keskeistä on kuitenkin hahmottaa, että 1990-luvun alkutaipaleella yritysten taloudellinen vastuu oli selkeästi voimakkaammassa roolissa kuin esimerkiksi ympäristö tai sosiaalinen vastuu. (Kuisma 2015, 14–16.)

Blowfieldin ja Murrayn (2011, 30–35) näkemyksiä tiivistäen voidaan väittää, että yritys vastuun historiallisessa kehityksessä on ilmennyt kolme pääpiirrettä: teollistuminen, kansainvälisen kaupan ja hyvinvoinnin kasvu sekä globaalitalouden verkostoituminen. Tutkijat kuvaavat, että yritys vastuun painotusalueet yleisjaotteluun viitaten ovat vaihdelleet vuosikymmenten saatossa, mutta karkeasti voidaan tehdä seuraavanlainen jaottelu: teollistumisen alkuaikoina huomio kiinnittyi sosiaalisiin epäkohtiin, kuten yhteiskunnan eriarvoisuuteen, ja teollistumisen loppupuolella ympäristönäkökohtiin.

Sosiaaliseen vastuullisuuteen liittyvät kysymykset ovat nousseet ympäristö vastuun ohella esiin erityisesti kansainvälisen kaupan ja globalisaation kiihtyessä. (Blowfield & Murray 2011, 34–35). Yritysten taloudellis-sosiaalinen vastuu on myös kotimaassa ajankohtainen aihe. Julkisen sektorin kohtaamat haasteet ylläpitää nykyisenkaltaista elin- ja palvelutasoa ovat kasvattaneet tahtotilaa lisätä yritysten yhteiskunnallista vaikuttavuutta, erityisesti terveydenhuollon tehostamista, harmaan talouden kitkemistä ja maahanmuuton kehittämistä. Lisäksi finanssisektorilla ilmenneet veronkiertoepäilyt (YLE, 2.4.2016), ja johtajien suuret palkkiot (HS, 2.4.2016) ovat nostattaneet yleistä keskustelua yritysten taloudellisesta vastuusta ja hyvän hallinnon (*corporate governance*) periaatteista.

Yritysvastuu on laajasti määriteltynä kestävän kehityksen soveltamista käytäntöön elinkeinoelämässä (Harmaala & Jallinoja 2012, 22). On kuitenkin huomattava, että nykyaikana yhteiskuntavastuun rooli ja sisältö vaihtelevat eri liiketoiminta-alueilla sekä eri maissa, kulttuureissa ja poliittisissa järjestelmissä. Erityisiä eroavaisuuksia vastuullisuuden näkökulmasta on havaittavissa varsinkin sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisessä. (Hopkins 2007, 170.) Ilmastomuutoksen globaaleja vaikutuksia tutkineet Leichenko ja O'Brien korostivat 2000-luvun vaihteessa, että globalisaation ja informaatioteknologian nopea kehitys tulee jakamaan kansainvälisessä kilpailussa mukana olevat valtiot globalisaation hyötyjiin ja häviäjiin (Leichenko & O'Brien 2000, 222). Vastaavanlainen erottelu on havaittavissa nykypäivänä myös kansainvälisen yritys vastuun toteuttamisessa.

Monikansallisia yrityksiä on toistuvasti syytetty pelaamisesta ikään kuin kaksilla korteilla. Yritykset noudattavat aktiivisesti vastuullisuuteen liittyviä standardeja länsimaissa, mutta kehittyvissä maissa, jossa vastuullisuuteen liittyvä valvonta on heikompaa, standardien noudattamista pidetään häilyvämpänä. (Tapanainen 2010, 3.)

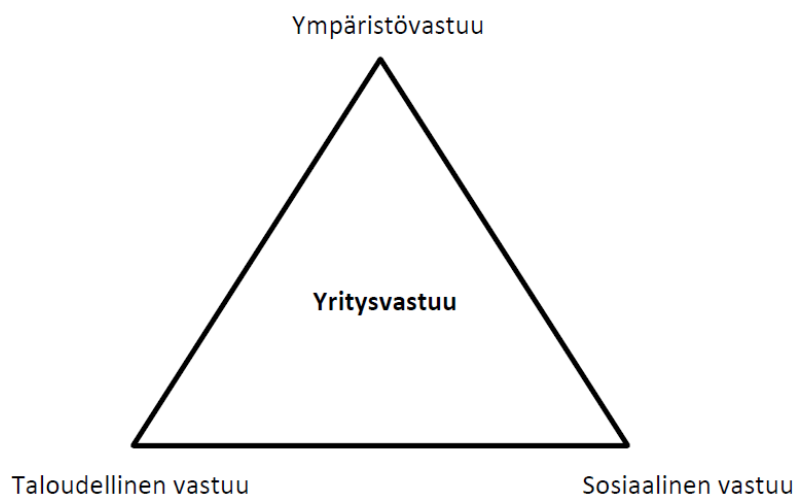
2.2 Yritys- ja yhteiskuntavastuun määrittely

Yhteiskuntavastuun käsitteellä on akateemisessa kirjallisuudessa useita synonyymejä ja sitä käytetään usein monimerkityksellisesti. Käsitteen monitulkintaisuus onkin asettanut haasteita ylläpitää tutkimusalaan liittyvää käsitteellistä koheesiota ja diskurssia. Yhteiskuntavastuun käsite liitetään yleensä yhteiskuntaa, luontoa ja elinkeinoelämää sitoviin reunaehtoihin ja arvoperustaan. Yleinen yhteiskuntatieteellinen viitekehys yhteiskuntavastuuta koskevalle tutkimukselle lähtee modernia ja postmodernia yhteiskuntaa vertailevasta tutkimuksesta. Anttiroikon (2004, 22) mukaan *yhteiskuntavastuu itsessään* on lähtökohtaisesti säännelty tai normatiivinen sosiaalinen konstruktio, jossa vastuu on toimijan A määrätynlaista vastuuta toimijalle/toimijoille B jonkin asian tai sisällön suhteen. Anttiroikon näkemystä mukaillen, yhteiskuntavastuun voidaan ajatella tässä yhteydessä olevan *yhden toimijan* [Stora Enson] *vastuuta yhteiskunnalle*, jonka se jakaa muiden toimijoiden kanssa. Voidaan myös ajatella, että vastuullisuuden keskeinen kysymys nousee arvoista, arvojärjestyksestä ja siitä, millä hinnalla kukin organisaatio pyrkii toteuttamaan taloudellista hyvinvointiaan. (Anttiroiko 2004, 25; Carroll 1979, 500.)

Crowther ja Rayman-Bacchus (2004, 229–230) tiivistävät, että yhteiskuntavastuullinen organisaatio on oikeudellinen, poliittinen, sosiaalinen ja taloudellinen instituutio, joka tarkastelee vastuullisuuskysymyksiä muidenkin kuin taloudellisten intressien näkökulmasta. Yhteiskuntavastuuteorian juuret voidaan sijoittaa länsimaiseen filosofiaan ja erityisesti moraalia, oikeudenmukaisuutta ja etiikkaa koskevaan ajatteluun. Etiikan tutkimuksessa on analysoitu erityisesti tekojen oikeutta ja vääryyttä. (Juholin 2004, 22–26.) Nykyään yhteiskuntavastuuseen liittyvässä kirjallisuudessa merkittävässä asemassa onkin keskustelu siitä, millainen eettinen velvollisuus yrityksillä on edistää yhteiskunnallisia asioita (Cavalieri 2007, 24; DesJardins 1998, 826).

Yhteiskuntavastuukäsitteen syntymiseen ratkaisevasti vaikuttaneen Carrollin (1979, 497) mukaan vastuullisuus on tietyn organisaation toimintaa, joka täyttää tai ylittää

yhteiskuntajärjestelmän eettiset, lakisääteiset, kaupalliset ja yleiset odotukset. Talvio ja Välimaa (2004, 40) katsovat, että yhteiskuntavastuulla reagoidaan lisäksi kysymyksiin minkä takia ja miltä osin organisaatio hallinnoi taloudelliset sekä sosiaaliset tavoitteet suhteessa sidosryhmiinsä ja ympäröivään luontoon. Tutkijoiden mukaan voidaankin väittää, että yhteiskuntavastuun noudattaminen ymmärretään laajasti lakisääteisten velvollisuuksien täyttämiseksi ja organisaation omien velvollisuuksien vapaaehtoiseksi ylittämiseksi (Crane, McWilliams, Matten, Moon & Siegel 2009, 6). Ketolan (2015, 13) ja Panapanaan ym. (2003, 136) mukaan eri yhteiskuntavastuuta tarkoittaviin käsitteisiin sisältyy hierarkia, jossa kestävään kehitykseen tähtäävä liiketoiminta on yrityksen päätavoite ja sen *välivaiheena* ja toteuttamisvälineenä toimii aktiivinen yhteiskuntavastuu. Toinen yleinen vastuullisuuteen liittyvä termi, vastuullinen liike- tai yritystoiminta, tarkoittaa yrityksen yhteiskuntavastuuta kokonaisuudessaan eli yhteiskuntavastuun synonyymia. Lisäksi yhteiskuntavastuulle suoria synonyymeja ovat yrityksen sosiaalinen vastuu ja vastuullisuus (*corporate social responsibility*). Yritysvastuun (*corporate responsibility*) termiä käytetään erityisesti silloin, kun puhutaan liiketoiminnallisesta vastuullisuudesta. (Bärlund & Perko 2013, 29.)

Kuva 3. Yritysvastuun määrittely

Nykyisin yritysvastuun käsite ymmärretään yllä olevan kuvan osoittamalla tavalla, ja sitä käytetään laajasti tutkijoiden lisäksi myös elinkeinoelämän, julkisten toimijoiden, ammattiyhdistysliikkeen ja esimerkiksi kansalaisjärjestöjen toimesta. Suomessa Elinkeinoelämän Keskusliitto (EK) on valinnut yhteiskuntavastuuta käsittäväksi termiksi *vastuullisen liiketoiminnan*. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2016.) Yhteiskuntavastuuajatteluun sidotaan myös usein ajatus jonkin toimijan osallistumisesta yhteiskunnan hyvinvoinnin ylläpitämiseen. Lisäksi katsotaan, että aktiivista

yhteiskuntavastuuta toteuttava yritys toteuttaa samalla kestävän kehityksen periaatteita (Robbins 2001, 23). Liiketoimintaa harjoittavat yritykset ovat vastuullisuusdiskurssin tärkeimpiä kohteita ja voittoa tavoittelevan toiminnan vuoksi eroavat yhteiskunnan muista osajärjestelmistä (McWilliams & Siegels 2001, 119). Tässä tutkimuksessa yrityksillä viitataan pääsääntöisesti suuriin monikansallisiin yrityksiin ja niiden vastuullisuustoimenpiteisiin. Yritysvastuun määrittely pohjautuu organisaation varsinaisiin funktioihin ja liiketoiminnasta syntyviin ulkoisvaikutuksiin. Funktioilla viitataan yleisesti yrityksen taloudellisten tehtävien toteuttamiseen ja sidosryhmäyhteistyöhön. (Ismail 2009, 201.) Yritystoiminnan kautta syntyvät ulkoisvaikutukset voivat yhteiskuntavastuun näkökulmasta olla haasteellisia, sillä yritykset vaikuttavat myös tahtomattaan sidosryhmiensä elinympäristöön ja saattavat aiheuttaa niihin myös negatiivisia ulkoisvaikutuksia eli *dysfunktioita*, kuten ympäristön saastumista (Järvinen 2004, 3).

Voidaankin ajatella, että nykypäivänä yhä useammin yritysvastuun onnistumista arvioidaan juuri yrityksen aiheuttamien negatiivisten ulkoisvaikutusten eli *dysfunktioiden* kautta. Mitä tehokkaammin yritys on minimoinut ympäristöriskejään ja raportoinut niistä sidosryhmilleen, sitä vastuullisemmaksi yrityksen liiketoiminta yleisesti koetaan. (Broomhill 2007, 13.) Jussilan (2010, 13–14) mukaan yritysvastuulla tarkoitetaan laaja-alaista *yrityksen ja julkisen vallan välistä suhdetta* eli sitä kanssakäymistä, joka syntyy yritysten, niiden sidosryhmien ja ja ympäristön hyvinvoinnin välillä. Yritysvastuukysymyksiin erikoistuneen Tarja Ketolan (2005, 14) näkemyksen mukaan yritykset eivät itsessään ole kuitenkaan tilivelvollisia yhteiskunnan hyvinvoinnista taikka sen toimivuudesta. Yrityksillä on, kuten kaikilla yhteiskunnan instansseilla silti velvollisuus moraaliseen ja lainsäädäntöä noudattavaan toimintaan.

Tutkijat ovat erimielisiä siitä, miten yritysvastuuseen kuuluvia moraalisia tai eettisiä velvollisuuksia tulisi määritellä etenkin kansainvälisen kilpailukyvyn näkökulmasta. Esimerkiksi Shleiferin (2004, 415) mukaan kiristynyt kansainvälinen kilpailu vaikuttaa yritysten eettisen koodin noudattamiseen. Hänen mukaansa eettinen koodi heikkenee, sillä kova kilpailu johtaa yleensä markkinahintojen laskuun. Tässä tapauksessa taloudelliset realiteetit asettuvat eettisten pohdintojen edelle. Hörner (2002, 646) vuorostaan edustaa näkemystä, jonka mukaan markkinoiden reaktiot mainehaittoihin vaikuttavat yrityksen pyrkimyksiin vahvistaa yritysetiikkaa.

Euroopan unionin (EU) mukaan yritysvastuu tarkoittaa toimintaa, jonka kautta yritykset voivat vapaaehtois pohjalta integroida sosiaaliset ja ympäristökäytännöt liiketoimintoihin. Euroopan unionin instituutiot ja etenkin EU-komissio ovat viime vuosina aktiivisesti kehittäneet yritysvastuuseen liittyvää lainsäädäntöä ja sitä ollaankin tiukentamassa lähivuosina. Yksi näistä toimenpiteistä on EU:n direktiivi vastuullisuusraportoinnista, jonka myötä suurten yritysten (yli 500 henkeä työllistävien) tulee raportoida vastuullisuudestaan vuodesta 2017 alkaen. (EU Komission tiedote, 2014.)

2.3 Vastuullisen liiketoiminnan kritiikki ja haasteet

Yhteiskuntavastuututkimuksen monitulkintaisuus ja vastuullisuuskäsitteen laajuus on herättänyt kritiikkiä myös käytännön vastuullisen liiketoiminnan piirissä. Tällä hetkellä suurin osa vastuulliseen yritystoimintaan liitettävistä odotuksista koskee lainsäädännön vaatimukset ylittävää yrityksen arvomaailmasta ja sidosryhmien odotuksista lähtevää toimintaa. (Kallio 2004, 6.) Lainsäädännön vaatimukset ylittävä ja sidosryhmien ja yrityksen omiin odotuksiin perustuva toiminta onkin yksi keskeisimmistä yritysvastuuajattelua kritisoivien argumenttien lähtökohdista. Kritiikkiä ovat esittäneet taloustieteilijät, yrityselämän edustajat ja ihmisoikeus- ja ympäristöjärjestöt. Harmaalan ja Jallinojan (2012, 150) mukaan yritysvastuun kritiikki voidaan jakaa neljään pääryhmään. Yritysvastuuta arvostellaan:

- 1) Liiketoiminnallisena haittana
- 2) Näennäisenä kilpailuetuna
- 3) Epäselvänä
- 4) Tehottamana

Kuten aikaisemmissa luvuissa on esitetty, yritysvastuuta on hallinnut taloudellinen näkökulma, jonka mukaan yrityksille asetettujen yhteiskunnallisten roolien ja päätehtävien pitäisi pyrkiä noudattamaan lainsäädäntöä ja olla taloudellisesti perusteltuja (Reinhardt & Stavins & Vietor 2008, 219). Yrityksen kyky kasvattaa kannattavuutta ja osakkeenomistajien voittoja pitkällä aikavälillä nähdään sen tärkeimmäksi tehtäväksi. Edellä mainittu näkemys pohjautuu usein siteerattuun Milton Friedmanin artikkeliin *The social responsibility of business is to increase its profits*. Friedman katsoi, että yrityksen osakkeenomistajien arvon

maksimoimisen ja elinkeinoelämän vastuullisuuden välillä vallitsee katsantoero. Hän koki aikanaan laajan yhteiskuntavastuun yritysten liiketoimintaa ja kilpailukykyä heikentävänä asiana, sillä yritysvastuun avulla yritykset siirtyisivät julkiselle vallalle määriteltyjen tehtävien alueelle. Lisääntynyt valvonta ja sääntely toimivat Friedmanin mukaan talouden kehitysvoimien jarruina ja esteinä. (Friedman 1970, 1.)

Toisen yritysvastuun kritiikin pääryhmän eli näennäisen kilpailuedun mukaan yritykset eivät ole aidosti kiinnostuneita yhteiskunnallisista asioista tai kestävästä kehityksestä, vaan pyrkivät viestimään vastuullisuudesta saadakseen liiketoimintahyötyjä ja kilpailuetua. Tämä kritiikki lukeutuu osaksi yhteiskunnallista ja liiketoiminnan etiikkaa koskevaa kirjallisuutta. (Donaldson & Fafaliou 2003, 90.) Marquisin ja Toffelin näkemyksen mukaan varsinkin yritysten vastuullisuusviestinnässä on ajoittain havaittavissa ”*greenwash*” tai ”*window dressing*” -käsitteitä muistuttavia piirteitä. *Greenwash* tarkoittaa tässä yhteydessä suurta hiilijalanjälkeä kantavan yrityksen näennäistä ympäristövastuullisuutta, joka ei ulotu korulauseita syvemmälle. *Window dressing* viittaa tässä tapauksessa vastaavanlaiseseen toimintaan, jossa markkinointiviestinnän avulla kuluttajille, sidosryhmille tai yhteistyökumppaneille luodaan yrityksen todellisesta vastuullisuudesta poikkeava mielikuva. (Marquis & Toffel 2012, 10.)

Kolmatta yritysvastuun kritiikin pääryhmää edustaa näkemys, jonka mukaan yritykset rajaavat vastuunsa aivan liian suppeasti. Globaalissa taloudessa korostuu yhä suuremmassa määrin tarve ymmärtää yritysten toiminnan arvoketjuja ja elinkaarivastuullisuutta. Erityisesti kehitysmaissa ja kehittyvissä talouksissa ihmisoikeuksien osalta huolehditaan usein erityisesti työoikeuksista. Vaikkakin korruption, lapsityövoimaan ja vähäiseen työstä saatavaan kompensaatioon täytyy reagoida, nähdään muiden yhteiskunnallisten oikeuksien, kuten ilmaisu- ja sukupuolivapauksien huomioiminen, edelleen liian vähäisenä. (Leichenko & O’Brien 2000, 224–225.)

Keskustelu vastuun rajaamisesta ulottuu myös monikansallisten yritysten toimintojen ulkoistamiseen. Tässä kritiikissä korostuvat erityisesti tuotannon ja työpaikkojen siirtyminen useimmiten kehittyneestä maasta kehittyviin halvemman kustannustason maihin. Siirtyminen halvemman kustannustason maahan voi perustua esimerkiksi kohdemaan vähemmän säänneltyyn ympäristö-, vero- tai työläinsäädäntöön, jonka yritys kokee liiketoiminnan kannalta kilpailueduksi. (Levy 2005, 686.) Tässä tapauksessa kohdemaan paikalliset sidosryhmät voivat kokea, että yrityksen saamasta kilpailuedusta olisi vastuullista

kompensoida jokin osuus kohdemaan yhteiskunnalliseen kehitykseen, kuten koulutustason parantamiseen. Useimmiten monikansalliset yritykset kuitenkin maksavat pääosan veroistaan tuotantomaiden ulkopuolelle. Christensenin ja Murphyn mukaan on kyseenalaista ja huolestuttavaa, että kansainväliset yritykset huolehtivat ympäristöstä tai työntekijöistä vastuullisesti länsimaissa toimintaympäristössä, mutta samaan aikaan tuottavat kehitysmaiden sosiaalisille ja poliittisille järjestelmille epäedullisia vaikutuksia. (Christensen & Murphy 2004, 39.)

Vastuun rajaamiseen liittyvä keskustelu nousee ajankohtaiseksi erityisesti silloin, kun yrityksen toimintoja ollaan siirtämässä uuteen kohdemaahan. Lähtökohtaisesti etenkin länsimaissa eettinen kulutus ja ulkoisten sidosryhmien näkökulmat ovat nostaneet vastuullisuuden käsitteen valtavirtaan (Uusitalo & Oksanen 2004, 214). Täten voidaan ajatella, että mikäli jokin yhtiö ylittää esimerkiksi länsimaisen yleisön odotukset on se toiminut erityisen vastuullisesti ja hyvin. Toisaalta taas mikäli yhtiö toimii kehitysmaissa ja noudattaa minimaalista vastuullisuutta eli lainsäädäntöä saaden sidosryhmien hyväksynnän, tarkoittaa se sitä, että yritykset tosiasiallisesti sitovat vastuullisuuden aina suhteessa maantieteelliseen ja sosiaaliseen kontekstiin. Yhtiö voi toimia esimerkiksi Suomessa hyvinkin vastuullisesti ja olla aktiivisesti mukana kansalaiskeskustelussa. Samaan aikaan tämä yhtiö voi toimia kehitysmaassa, jossa sen yhteiskuntavastuullinen panostus on minimaalista mutta kuitenkin lakia noudattavaa. Tässä tapauksessa yrityksen yhteistyökumppanit ja sidosryhmät saattavat kokea tyytyväisyyttä yrityksen vastuullisuuteen (tietämättä kehitysmaan tilanteesta). Vastuullisuuden näkökulmasta yritys toimii kuitenkin oikein, sillä yritykset pyrkivät arvottamaan sidosryhmänsä hierarkkiseen järjestykseen ja päättävät itse miten vastuullisuudesta raportoidaan. (Windsor 2006, 95.) Tässä tapauksessa yritys suosii Suomessa tapahtuvaa aktiivista yhteistyötä paikallisten sidosryhmien kanssa kehitysmaan sijaan.

Vastuullisuuskysymyksissä laajan yleisön ja median odotusten täyttäminen ovat kasvavassa määrin haasteellisia kansainvälisille yritykselle erityisesti kehitysmaissa (Visser 2009, 473). Tämä johtuu Visserin mukaan siitä, että ei ole olemassa yhtä konkreettista suurta yleisöä, yhtä mediaa tai yhtä kehitysmaata, vaan nämä toimijat ovat itse asiassa globalisaation ja tietoyhteiskunnan mahdollistamana jatkuvassa vuoropuhelussa olevien ihmisten preferenssien, instanssien ja uskomusten välistä vastakkainasettelua ja kilpailua.

Konkreettisesti esimerkiksi infrastruktuurin, kuten tehtaan alasajon tai uudelleen käytön suunnittelu on pitkän aikavälin prosessi, ja teollisen toiminnan kautta syntyneiden ympäristövaikutusten hahmottaminen ja mahdollinen korjaus ovat aikaa vieviä. Yrityksen teollisen tuotannon uudelleen sijoittaminen perustuu useimmiten taloudelliseen vastuuseen eli yrityksen omiin kustannus- ja kilpailukykykaskelmiin. (Kallio 2004, 130.) Esimerkiksi Kemijärven sellutehtaan tapauksessa tehtaan sellukattilat siirrettiin välittömästi tehtaan lopettamisen jälkeen Kanadaan, jossa selluntuotannon koettiin olevan kustannustehokkaampaa (YLE, 30.6.2010).

Neljäs yritys vastuuta kritisoiva näkemys korostaa, ettei yritys vastuun avulla ole saavutettu merkittäviä yhteiskunnallisia tavoitteita (Schot & Fischer 1993, 5–6). Ideaalitalanteessa yritys vastuun toteutuu, kun yrityksen liiketoimintastrategia ja avainsidosryhmien odotukset ja tavoitteet asettuvat tasapainoon. Tätä näkemystä kritisoivat katsovat, että yritys vastuun nähdään pelkästään yrityksen toimintaympäristön ja siihen liittyviin yhteiskuntavastuuriskien ja -mahdollisuuksien arviointiin perustuvana strategisena työkaluna. Kritiikki painottuu erityisesti yritys vastuun toteuttamisen tehokkuuteen, mallintamiseen ja raportoinnin vapaaehtoisuuteen. (Aras & Crowther 2008, 279.) Usein yritys itse määrittelee, mitkä riskit, mahdollisuudet ja arvot se haluaa sisällyttää omaan vastuullisuusraporttiinsa (Niskala & Tarna 2003, 19). Yrityksen yhteiskuntavastuun raportointiin voivat vaikuttaa esimerkiksi kulttuurilliset, sosio-ekonomiset ja lainsäädäntöön perustuvat normit (Forte 2013, 821).

Yrityksiltä edellytetään jatkuvasti kykyä tiedostaa koko arvoketjuunsa liittyvät välilliset ja välittömät yhteiskuntavastuun näkökulmat omistussuhteista tai juridisista rajoista riippumatta (Kuisma 2015, 44). Tämä johtaa erityisesti yritys vastuuseen liittyvien rajojen asettamisen vaikeutumiseen. Yrityksen sidosryhmillä saattaa olla toisistaan varsin poikkeava näkemys yritykselle kuuluvasta vastuullisuudesta. Lisäksi alihankkijat, asiakkaat ja muut yrityksen liiketoiminnan kannalta keskeiset toimijat saattavat mieltää yritys vastuun eri tavalla esimerkiksi kulttuuriin perustuvan ideologian vuoksi. Edellä kuvatut tilanteet ja konfliktit ilmaantuvat erityisesti liiketoimintojen ulkoistamisen seurauksena esimerkiksi kehittyneistä maista kehittyviin tai kehitysmaihin. (Prieto-Carrón ym. 2006, 980.)

2.4 Sidosryhmät vastuullisuuden taustalla

Yhteiskuntavastuuta käsittelevässä tutkimuksessa sidosryhmäteoriaa hyödyntävä viitekehys on suosittu, sillä sen avulla pystytään kuvaamaan yrityksen sidosryhmäsuhteet, toimijoiden intressit ja ne mekanismit, joilla yritys toteuttaa sidosryhmiensä toivomuksia. Lähtökohtaisesti sidosryhmäteoria korostaa yrityksen ja sen sidosryhmien välisen viestinnän, raportoinnin ja vuoropuhelun aktiivisuutta sekä toiminnan läpinäkyvyyttä ja luottamusta. (Donaldson & Preston 1995, 66.) Tämän tutkimuksen kannalta sidosryhmäteoria on merkittävässä asemassa, sillä sen avulla kuvaillaan Stora Enson ulkoista sidosryhmätyöskentelyä ja yrityksen kanssa yhteistyössä olleiden toimijoiden näkemyksiä yrityksen ympäristövastuun toteutumisesta. Tässä tutkimuksessa sidosryhmillä tarkoitetaan erityisesti Kemijärven massaliikettä ja massaliikkeen toimintaa lietealtaan puhdistukseen liittyvässä prosessissa.

Sidosryhmäteorian tunnetuimpiin edustajiin kuuluvan Edward Freemanin mukaan yritysten sisäisiin ja ulkoisiin sidosryhmiin lukeutuvat esimerkiksi asiakkaat, työntekijät, yrityksen liiketoiminnan piirissä asuvat ihmiset, ympäröivä luonto, kansalaisyhteiskunta sekä rahoittajat. Freemanin klassisen sidosryhmämäärittelyn mukaan yrityksen sidosryhmällä voidaan tarkoittaa monipuolista toimijoiden verkostoa tai yksittäistä henkilöä, joka voi toiminnallaan pyrkiä vaikuttamaan yrityksen tavoitteiden saavuttamiseen. (Freeman 1994, 415–416.) Lisäksi Clarkson (1995, 100) katsoo, että sidosryhmät jakautuvat ensisijaisiin (omistajat, asiakkaat, yhteistyökumppanit ja muut liiketoiminnan kannalta keskeiset sidosryhmät) ja toissijaisiin, joita edustavat kaikki muut ryhmät, joihin yrityksen liiketoiminnalla on vaikutusta. Agle, Mitchell ja Wood (1997, 856) ovat myös luokitelleet sidosryhmät kolmen tekijän mukaan: valta, tärkeys ja legitimitetti eli oikeutus. Driscoll ja Starik (2004, 60) lisäsivät luokitteluun vielä neljännen luokan eli läheisyyden. Lisäksi Starik (1995, 210) on korostanut luonnon merkitystä sidosryhmänä. Sidosryhmiksi voidaan laajan luokittelun mukaan lukea esimerkiksi myös työntekijöiden perheet, yrityksen kilpailijat sekä tulevat sukupolvet (Ketola 2005, 230). Suppeamman määrittelyn mukaan sidosryhmiin kuuluvat vain ne tahot, joilla on suoranaisia taloudellisia liiketoimia yritysten kanssa (Kallio 2002, 13). Keskeisiä sidosryhmiä tämän tutkielman näkökulmasta ovat erityisesti viranomaiset, Korkein hallinto-oikeus, Kemijärven massaliike, luonto ja julkisyhteisöt, kuten Kemijärven kaupunki.

Donaldsonin ja Prestonin (1995, 76) jaottelun mukaan moderneilla sidosryhmäteorioilla on kolme pääsuuntausta. Ensimmäinen eli *kuvaileva sidosryhmäteoria* kuvaa sidosryhmäjohtamista niin kuin se organisaatiossa toteutuu. *Välineellinen sidosryhmäteoria* arvioi sidosryhmäjohtamisen ja yrityksen menestymisen välistä suhdetta. Kolmas eli *normatiivinen sidosryhmäteoria* pohtii omaksuttujen käytäntöjen vaikutusta yrityksen toimintaan. Tutkielman aineistoa analysoidaan erityisesti normatiivisen sidosryhmäteorian näkökulmasta, eli siinä pohditaan niitä toimenpiteitä, joilla yritys on osoittanut ympäristövastuutaan sidosryhmilleen.

Yhteiskuntavastuuta käsittelevistä teoriasuuntauksista sidosryhmäteoria sijoitetaan Garrigan ja Melén mukaan *sopeutumisteorioiden* ja *eettisten teorioiden* ryhmään. Yrityksen tavoitteiden saavuttamiseen tarvitaan aktiivista yhteistyötä ja sopeutumista sidosryhmien tarpeisiin. (Garriga & Melé 2004, 53–55.) Sopeutumisteoriassa sidosryhmät huomioidaan myös johtamisen näkökulmasta. Eettisiin teorioihin sidosryhmäteoria lukeutuu sen vuoksi, että yritys joutuu neoklassisen yhteiskuntavastuuajattelun mukaisesti sopeuttamaan toimintaansa suhteessa muihinkin toimijoihin kuin yrityksen omistajiin. (Freeman 2004, 364.) Taloudellisen hyödyn tavoittelussa on kyse *seurausetiikasta*, jossa tekojen seuraukset määräävät niiden moraalisen arvon. Moraaliset periaatteet nojaavat puolestaan *velvollisuusetiikkaan*, jossa tekojen arvo määräytyy niiden taustalla olevien motiivien perusteella (Argandoña 1998, 1098). Yritysvastuun näkökulmasta sidosryhmäteorian tutkimus keskittyy erityisesti seurausetiikkaan ja siihen kuuluvaan *hyötyetiikkaan* eli utilitarismiin.

Kuten klassinen yhteiskuntavastuun omistajalähtöinen malli myös sidosryhmäteoria perustuu yrityksen omistajien ja ulkoisen pääoman tarpeiden tyydyttämiseen. Sidosryhmät nostetaan osaksi yrityksen johtamisjärjestelmää ja päätöksentekoa, mutta niille ei anneta samankaltaista arvoa kuin omistajille tai rahoittajille. (Méle 2009, 48.) Vastuulliseen liiketoimintaan liittyvät päätökset perustellaan omistajille ja rahoittajille yleisesti yrityksen vastuullisuusraporteissa erityisesti eettisiin ja ympäristövastuullisuuteen perustuvien argumenttien pohjalta. Vastuullisuustoimenpiteistä omistajille koitua taloudellinen hyöty ei välttämättä realisoidu lyhyellä aikavälillä tai ylipäättään mitattavasti. Dalhsrudin (2006, 7) mukaan vastuullisuuspäätökset ja niiden noudattaminen kuitenkin vähentävät vastuullisuusriskien olomassaoloa ja riskien toteutuessa myös niiden laajuutta. Sidosryhmien määrittelyyn liittyen Agle (1997, 860) on esittänyt, että yrityksen tärkeimpien sidosryhmien hahmottamisessa tulee

hyödyntää kolmea näkökulmaa: a) valtaa, b) legitimizeettiä ja c) kiireellisyyttä. Mitä useampi näistä näkökulmista toteutuu, sitä merkittävämmässä asemassa sidosryhmä on, ja sitä todennäköisimmin yritys reagoi sen vaatimuksiin. Yritys on sitä menestyvämpi, mitä paremmat suhteet sillä on sidosryhmiinsä. Sidosryhmäteorian mukaan sidosryhmäsuhteiden hallinta on yritystoiminnan perusedellytys ja tärkeä osa strategista johtamista. (Waddock 2004, 26.)

Wilfred Luetkenhorstin (2004, 158) mukaan yksi tärkeimmistä sidosryhmäteorian hyödyistä yrityksen ja tapaustutkimuksen näkökulmasta on sen kyky mahdollistaa yrityksen sidosryhmien toiminnan tarkastelu paikallistason yhteisöissä. Kansainvälisessä vastuullisuutta käsittelevässä tutkimuksessa tutkijoiden päähuomio kiinnittyy usein globaaleihin teemoihin, kuten ihmisoikeuksiin, korruptioon ja työvoiman käyttöön kehitysmaissa (Ks. Schaltegger ym. 2014). Sidosryhmäteoria mahdollistaa vastuullisuuden tarkastelun kuitenkin myös paikallistasolla, mikä luo käytännönläheisen ja konkreettisen ulottuvuuden vastuullisuutta käsittelevään tutkimukseen. Tässä tutkielmassa sidosryhmäteoriaa käytetään juuri sen takia, että pystytään kuvailemaan Kemijärven massaliikkeen asettamat intressiristiriidat, jotka antavat kokonaiskuvan yrityksen vastuullisuudesta sekä siitä, miten yrityksen oma näkemys vastuullisuudesta poikkeaa ulkoisten sidosryhmien näkemyksistä. (Luetkenhorst 2004, 158–159.)

2.5 Kohti kestävän kehityksen mallia

Windsorin (2006, 95) mukaan modernit yhteiskuntavastuuseen liittyvät ideologiat jaetaan yleisimmin kolmeen eri pääryhmään, joista tunnetuimpia ovat *omistajalähtöiset klassisen yhteiskuntavastuun* ja *sidosryhmälähtöiset neoklassisen yhteiskuntavastuun* mallit. Länsimaisen yhteiskuntavastuututkimuksen tunnetuin malli on *omistajalähtöinen ajattelutapa*, jossa yrityksen päätehtäväksi asetetaan lisäarvon tuottaminen yrityksen omistajille ja rahoittajille. *Sidosryhmälähtöinen malli* puolestaan korostaa omistajien lisäarvon tuottamisen lisäksi tärkeimpien sidosryhmien näkemysten, preferenssien ja toiminnan huomioimista. (Méle 2009, 48). Suurin osa yhteiskuntavastuuta analysoivista tutkijoista on sitä mieltä, että tällä hetkellä sidosryhmävetoinen eli neoklassinen

vastuullisuuden malli kuvaa yhteiskuntavastuullisuustutkimuksen valtavirtaa. (Ks. Carroll 1979; Ketola 2005; Blowfield & Morray 2011.)

Vähemmän tunnettu ja yritysten liiketoiminnan arvioimisessa harvemmin käytetty kolmas ideologia on laajan sosiaalisen vastuun eli *kestävän kehityksen malli*. Ideaalitulanteessa laajan vastuun mallia noudattava yritys nostaa yhteiskunnallisen hyvinvoinnin tuottamisen yrityksen oman liiketoiminnan kautta syntyvän taloudellisen tuoton edelle. Yleisesti ottaen DesJardinin muotoilemaa laajan vastuun mallia noudattavia yrityksiä ei länsimaaisessa markkinatalousjärjestelmässä oikeastaan esiinny, sillä yritykset pyrkivät pitäytymään tiukasti vastuunkannossaan juuri yhteiskuntajärjestelmän asettamissa puitteissa. (DesJardins 1998, 826.) Yrityksen tehtävänä ei pääsääntöisesti, jos koskaan, ole noudattaa DesJardinin näkemystä laajasta vastuusta, jossa yritys suosii yhteiskunnallista kehitystä liiketoiminnallisen tuottavuuden edelle. Pääsääntöisesti voidaan ajatella, että yrityksen tärkein tehtävä on tuottaa voittoa. On toki olemassa yhteiskunnallisia yrityksiä, joiden ensisijainen tavoite on ratkaista yhteiskunnallisia tai ympäristöongelmia ja tuottaa yhteiskunnallista hyvää. Nämä yritykset ovat usein kuitenkin paikallisia, ja niiden toiminnan laajuus on vielä suhteellisen pienessä roolissa kansainvälisillä markkinoilla. (Kotiranta & Widgren 2015, 46.)

2.5.1. Triple-bottom line -malli

Brundtlandin komitean lanseeraama kestävä kehityksen määritelmä on toiminut moottorina myös yritysvastuun peruskäsitteistön syntymiselle. Erityisesti englantilaisen konsultin John Elkingtonin *triple-bottom line* -määritelmää pidetään tämän rinnakkaisajattelun pioneerina. Sen mukaan yritysten tulee esitellä rinnakkain taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristöön liittyvän vastuun tulokset sekä selvittää niiden keskinäinen riippuvuussuhde. (Ks. Elkington 2001, 2.)

Yritysvastuu jaetaan Elkingtonin asettamaa esimerkkiä mukaillen kolmeen ala-haaraan: sosiaaliseen, taloudelliseen ja ympäristövastuuseen. *Yrityksen taloudellinen vastuu* on muun muassa tuottavaa taloudenpitoa ja verojen ja palkkojen maksamista. Se on ensisijaisesti vastuuta omistajille ja omille työntekijöille. *Ympäristövastuu* on vuorostaan yrityksen vastuuta luonnosta ja luonnon biodiversiteetin säilyttämisestä. (Elkington 2001, 3.) *Sosiaalinen vastuu* ymmärretään usein yrityksen henkilöstöpolitiikkaan ja varsinkin

työllisyyden kasvattamiseen tähtäävänä vastuuna (Zák 2015, 253). Vastuullisuuteen liittyvässä kirjallisuudessa esitellään vaihtelevasti myös erillinen eettinen tai kulttuurinen ulottuvuus, mutta useimmissa tarkasteluissa, kuten tässä tutkimuksessa, ne sisältyvät sosiaalisen vastuullisuuden piiriin (Järvinen 2004, 13–14; Rohweder 2004, 81; Blowfield & Murray 2008, 4–5).

John Elkingtonin *triple-bottom line* -malli on vastuullisuuteen liittyvässä tutkimuksessa pääteoksia erityisesti liiketoiminnan vastuullisuutta analysoitaessa. John Elkington (2001, 3) esittää, että yrityksen toiminnan pitäisi yleisesti perustua ja sitä pitäisi selkeämmin arvioida huomattavasti laajemmassa kontekstissa kuin pelkästään kannattavuuden näkökulmasta. Elkingtonin malliin sisältyy kolme keskeistä ulottuvuutta, jotka ovat:

1. Laajemman taloudellisen hyvinvoinnin luomista edistävä taloudellinen vastuu,
2. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden huomioiminen eli sosiaalinen vastuu ja
3. Ympäristövaikutusten laadukas hallinta eli ympäristövastuu

Nämä kolme ulottuvuutta ovat toisiinsa nivoutuvia, eikä niitä voi selkeästi erottaa toisistaan. Tästä esimerkkinä voidaan pitää kaivosyhtiö Talvivaaran ympäristöriskien realisoitumista, jolloin kaivoksen toiminnan keskeyttänyt ympäristöonnettomuus (kaivoksen vesitaseen ylittyminen) eli ympäristövastuun laiminlyöminen vei tehtaan kannattavuuden (taloudelliseen vastuun) kriisiin, mikä puolestaan vaikutti myös yhtiön sosiaaliseen vastuuseen eli henkilöstöresursseihin ja paikallisyhteisöön hyvinkin negatiivisesti. (YLE, 26.1.2012.)

2.5.2. Taloudellinen ja sosiaalinen vastuu

Yritysvastuuta käsittelevän tutkimuksen näkökulmasta taloudellisen vastuun toteuttamista on pitkään pidetty yrityksen olemassaolon edellytyksenä ja tärkeimpänä pilarina (Kourula & Mäkinen 2012, 649). Tiivistetysti voidaan esittää, että uusliberalisti uskoo taloudellisten ongelmien olevan ratkottavissa luomalla tilaa itseään sääteleville kilpailullisille markkinoille (Patomäki 2007, 27). Yrityksien tavoitteena on tuottaa omistajilleen voittoa ja pyrkiä oman pääoman arvon kasvattamiseen sekä potentiaalisten rahoittajien tyytyväisyyden ylläpitämiseen (Ketola 2005, 32). Yritykset kantavat taloudellisen vastuunsa myös työllistämällä ihmisiä suoraan tai välillisesti ja maksamalla veroja yhteiskunnan kehittämistä varten (Friedman 1970; Kang & Wood 1995, 40). Määrittelyn tunnetuinta edustajaa ja Nobel

-palkittua Milton Friedmania on kritisoitu siitä, ettei liberalistisen näkemyksen nähdä ottavan huomioon yhteiskuntavastuuta harjoittavien yritysten liiketoiminnan kautta syntyvien ei-laskennallisten arvojen vaikutusta liiketoimintaan (Cochran & Wartick 1985, 759). Ei-laskennallisten arvojen merkitys korostuu myös Elkington *triple-bottom line* -ajattelussa. Hänen mukaansa yksistään taloudellisten tunnuslukujen kautta osoitettu vastuullisuus ei tuota tarpeeksi kattavaa näkemystä yrityksen tosiasiallisesta toiminnasta tai vastuullisuuden tasosta. (Elkington 2001, 10.)

Tänä päivänä yritysvastuun laajempaa näkemystä edustavat erilaiset yritysvastuuraportointiin liittyvät standardit ja säännöt, kuten esimerkiksi *Global Reporting Initiative* (GRI guidelines 2015). Yritysvastuuraporttien tarkoituksena on selkeästi osoittaa yhtiön vastuullisuuden kehitys ja siihen liittyvät tunnusluvut. Raportit ovat vapaaehtoisia ja niiden laajuus, sisältö, julkaiseminen tai julkaisematta jättäminen kuuluvat yrityksen päätäntävaltaan. Yritysvastuuraporttien julkaiseminen esimerkiksi resurssi-intensiivisillä aloilla on muodostumassa markkinoiden normiksi. Raportoinnilla osoitetaan lisäarvo ja kilpailuetu, joilla vastuullisuuden toteuttamiseen hyödynnetyt kustannukset oikeutetaan omistajille sekä ulkoisille rahoittajille. (KPMG 2016.) Konkreettisella tasolla taloudellinen vastuu koostuu vähintään yrityksen omistamien ja suorassa määräysvallassa olevien toimintojen asettamisesta vastuullisuuden piiriin (Karvonen 2006, 18). Liberalistisesta tulkinnasta poiketen Kuisma (2015, 50) katsoo, että yrityksen pitää tarkasti hahmottaa ydinliiketoimintaansa kytköksissä olevat sidosryhmät, arvoketju ja elinkaariajattelu.

Freeman puolestaan katsoi, että yrityksen olemassaolon edellytys ja tärkein yhteiskunnallinen tehtävä on kasvattaa voittoja ilman petosta tai muuta laitonta toimintaa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että yrityksen taloudellinen vastuu nojaa liiketoiminnan kannattavuuden kehitykseen, jota tavoitellaan hyvän hallinnon ja eettisen sekä moraalisen arvoperustan kautta aiheuttamatta negatiivisia ulkoisvaikutuksia yrityksen sidosryhmille. Taloudellisesti vastuullisella yrityksellä on kyky varautua ja reagoida tarvittaessa liiketoimintansa kautta syntyviin sekä yhteiskuntaan vaikuttaviin riskeihin. (Freeman 2002, 172.) Yritysvastuun toista pilaria kutsutaan sosiaalisiksi vastuiksi. Sosiaalisen vastuun määrittely on yritysvastuun pilareista häilyvin, sillä se ymmärretään hyvin laajasti. Sosiaalisella vastuulla tarkoitetaan yleisesti niitä sosiaalisia, eettisiä ja kulttuurisidonnaisia yritystoiminnan näkökulmasta keskeisiä tehtäviä, jotka liittyvät yleisimmin henkilöstöön, työturvallisuuteen, ihmisoikeuksiin ja hyvään hallintoon. (Carroll & Shabana 2010, 95.)

Yleisenä esimerkkinä sosiaalisen vastuun toteuttamisesta käytetään hyväntekeväisyyttä. Lovio ja Halme (2004, 288) jakavat sosiaalisen vastuun muodot kahteen päälohkoon. Ensimmäinen on *pohjoismainen malli*, jossa yritys panostaa vastuullisuuteen oman liiketoiminnan piirissä ja toinen puolestaan *amerikkalainen näkemys*, joka korostaa filantrooppista hyväntekeväisyyttä. Elkingtonin (2001, 15) mukaan sosiaalinen vastuu nojaa pääpiirteisesti luottamuspääomaan, joka vallitsee työntekijöiden välillä ja heidän suhteissaan työnantajaan. Lähdesmäen (2005, 71) mukaan työyhteisön luottamus, yhteinen arvoperusta ja näkemys yrityksen tulevaisuudesta nähdään yrityksen kustannustehokkuutta kehittäviksi teemoiksi. Jos yrityksessä työskentelevät henkilöt luottavat toisiinsa, on työhön sitoutuminen ja itse työskentely tämän ajatusmallin mukaan tehokkaampaa.

Grosserin ja Moonin (2005, 330) mukaan on tavanomaista, että yrityksen sosiaalinen vastuu ei ole kuitenkaan suoraan integroitu yrityksen hyvän hallinnon käytäntöihin. Täten sosiaalisen vastuun aloitteet voivat nousta esimerkiksi työntekijätasolta tai yksittäisiltä johtajilta, joilla on mahdollisuus vaikuttaa yhtiön toimintaan. Lisäksi on yleistä, että yritykseen kohdistuu ulkopuolisten sidosryhmien paineistus, jonka vuoksi sosiaalista vastuuta lähdetään toteuttamaan.

2.5.3. Yritysvastuun jatkotulkinnat

Triple-bottom line -malli ei muodosta kaikkia tutkijoita tyydyttävää tulkintaa yritysvastuun sisällöstä. Aihepiirin parissa pitkään vaikuttanut Archie Carroll nostaa yritysvastuun keskeiseksi osaksi oikeudellisen, moraalisen ja filantrooppisen ulottuvuuden sekä normien noudattamisperiaatteen, jonka mukaisesti yrityksen tulee primäärisesti taloudellisessa toiminnassaan noudattaa oikeudellisia normeja. Carrollin (1979, 503) tasokuvaus jäsentää yritysvastuun neljään keskeiseen tasoon. Ensimmäinen taso on taloudellinen vastuu, johon muut vastuullisuuden pilarit nojaavat. Toinen taso on oikeudellinen vastuu, jonka mukaan yritysten on noudatettava lainsäädäntöön perustuvia yhteiskunnan pelisääntöjä. Kolmas taso on moraalinen vastuu eli yhteiskunnan erilaisten moraalisääntöjen kunnioittaminen ja oikeudenmukaisuuden osoittaminen ja neljäs filantrooppisen vastuun taso, jossa yritys tuottaa vapaaehtoisella toiminnallaan yhteiskunnallista hyvää.

Carrollin näkemystä on kritisoitu muun muassa siitä, että pelkästään normien noudattamiseen tähtäävä vastuullisuuden ajatus nähdään liian lyhyeksi, eikä sen nähdä vastaavan

nykypäivänä yritysten tarpeita niiden toimintakentässä. Mashaw korostaa tässä tapauksessa etenkin sellaista yritystoimintaa, joka ylittää puhtaasti rationaalisen ja omiin tarkoituksiin nojaavan normien noudattamisen. Hän nostaa erityisesti esille yritystoiminnan kautta syntyvien tuotosten moraalisen arvioinnin, joka perustuu yleisimmin moderniin järjestelmäajatteluun. (Mashaw 1984, 56.) Moderniin järjestelmäajatteluun lukeutuu käsitys siitä, että yritykset ja niiden liiketoimintaympäristö muodostavat aktiivisen osa-alueen yhteiskunnallisesta viitekehyksestä. Tästä syystä yritystoiminta ei voi tämän ajattelumallin mukaan pelkästään nojata taloudellisen voiton maksimointiin, vaan sen tulee luoda toiminnalleen yhteiskunnallisesti legitimitetti tai yleinen hyväksyntä, joka muodostuu osaksi yrityksen yhteiskuntavastuuta. Yritystoiminta perustuu tällöin taloudellisen vastuun hoitamisen lisäksi oikeudenmukaisuuteen. (Handy 1981, 434.)

Yhteiskuntavastuun tasoja voidaan analysoida myös moraalisen kypsyyden näkökulmasta. Nämä jäsenyykset perustuvat ajatukseen, jossa muodostetaan jatkumo moraalittomasta kypsään moraalisesti motivoituun toimintaan (Anttiroiko 2004, 35). Kyseistä keskustelua on käyty erityisesti vastuunmäärittämisessä pohtivan yritysetiikan parissa. Radikaalimmat yhteiskuntavastuun konseptit pohjautuvat useimmiten eettiseen imperatiiviin, jonka mukaan moraalit lukeutuu aina keskeiseksi osaksi liiketoimintaa. (Gladwin, Kennelly, Krause 1995, 880.) Edellä esitettyjen mallinnusten lisäksi Garriga ja Melé (2004, 40) ovat jakaneet yhteiskuntavastuuteoriat neljään pääluokkaan: taloudellisten tuottojen tavoittelu, vallan käyttäminen vastuullisella tavalla, ympäristön vaatimuksiin sopeutuminen ja eettisesti oikeiden asioiden tekeminen yhteiskunnan kehittämisen vuoksi. Yhteiskuntavastuuta käsittelevän tutkimuksen keskeiseksi haasteeksi Garriga ja Méle näkevät edelleen vastuullisuuden määrittelyn moninaisuuden, pääluokkien siiloutumisen ja peräänkuuluttavat uutta teoriaa, joka kykenisi haastamaan esitettyjen luokkien rajat ja samalla olisi eettinen sekä vastuullisen liiketoiminnan näkökulmasta realistinen.

3. Kasvava ympäristötietoisuus

3.1. Ympäristövastuu liiketoiminnassa

Ympäristövastuu nähdään sosiaalisen ja taloudellisen vastuun ohella keskeisenä John Elkingtonin muotoileman yritysvastuun ulottuvuutena. Pulliaisen (2008, 11) mukaan ympäristövastuuseen liittyvä tutkimus on muuan muassa käsiteanalyysin ja sidosryhmäteorian kautta tuonut selkeyttä yritysten suhteesta niiden liiketoimintaympäristöön ja laajemmin ekologiseen ympäristöön. Ympäristöongelmien ja yleisen ympäristötietoisuuden lisääntyminen 2000-luvulle tultaessa ovat nostaneet ympäristövastuun yhdeksi tärkeimmistä vastuullisuuteen liittyvän tutkimuksen osa-alueista.

Tässä tutkielmassa ympäristövastuu ymmärretään Ketolan ajatuksia mukaillen yrityksen vastuuksi ekologisesta ympäristöstä, mikä kattaa liiketoiminnallisen vastuun yrityksen toiminnan kaikista vaikutuksista luonnonympäristöön kaikkialla missä yritys on aktiivinen. (Ketola 2005, 46). Myös Carrollin mukaan vastuullinen yritys on aina tietoinen toimintansa ympäristövaikutuksista (1979, 500). Yrityksen ekologinen vastuussa eli ympäristövastuussa on yrityksen huolehdittava esimerkiksi vesien, ilman ja maaperän suojelusta (Gunningham & Kagan & Dorothy 2003, 2). Yrityksen liiketoiminnan ympäristöön viittaavia ulkoisvaikutuksia kutsutaan yrityksen ekologiseksi jalanjäljeksi (Marttinen, Saastamoinen & Suvanto 2000, 18).

Yritykset pyrkivät reagoimaan aktiivisesti omien sidosryhmiensä ja työntekijöidensä preferenssien muutokseen ja täten kehittämään ympäristövastuullisuuttaan niitä miellyttäväksi. Arvojen ja eettisyyden eli ikään kuin markkinatalouden ”pehmeiden arvojen” edetessä yritykset reagoivat trendeihin ja muutoksiin pysyäkseen kilpailukykyisinä. (Neilimo 2004, 125.) Ympäristövastuun määrittely on yhteiskuntavastuun käsitteelle ominaisesti monimerkityksellistä. Vastuullisuuden tutkijat ovat asettaneet ympäristövastuun määrittelylle neljä pääkriteeriä, joita tässä tutkimuksessa hyödynnetään laajasti. (Ketola 2005, 22.):

1. Vastuullisuuden kustannustehokkuus
2. Vastuullisuuden strateginen merkitys
3. Ulkoisten ja sisäisten sidosryhmien vaatimukset
4. Yrityksen suhde luontoon

Ensinnäkin liiketoiminnan jatkuvuuden ja omistajien, ulkoisten rahoittajien ja muun vieraan pääoman tyytyväisyyden ylläpitämiseksi yrityksen täytyy pyrkiä toimimaan niin, että se optimoi vastuullisuuteen liittyvät toimenpiteet kustannustehokkaasti. Tällä tarkoitetaan sitä, että yrityksen täytyy saavuttaa vähintään ne minimivaatimukset, joita sen sisäiset ja ulkoiset sidosryhmät asettavat ilman, että yrityksen taloudellinen suorituskyky kärsii (Ketola 2005, 23.) Toiseksi yritys voi harjoittaa aktiivisesti ympäristövastuuta, mikäli se koetaan liiketoiminnan kannalta strategisesti merkittäväksi. Näin ymmärrettynä ympäristövastuu muovautuu ympäristöjohtamisen käsitteen kanssa yhteen (Honkasalo 1997, 7). Ympäristöjohtamisessa ympäristöön liittyvät asiat liitetään osaksi yrityksen johtamista ja päätöksentekoa. Ympäristöjohtamisen lähtökohtana ovat yrityksen omien arvojen lisäksi asiakkaiden, henkilöstön, yhteiskunnan, kilpailijoiden ja muiden sidosryhmien asettamien vaatimusten hahmottaminen ja vieminen osaksi yrityksen omaa vastuullisuusstrategiaa. Lisäksi ympäristöjohtamiseen lukeutuu kyky ottaa kantaa ja reagoida siihen, miten yritys varautuu mahdollisiin vahinkotapauksiin ja millä mittareilla liiketoimintaa sekä sen vaikutuksia mitataan ja varmennetaan. (Bärklund & Perko 2013, 19–20.)

Kolmas ympäristövastuun pääkriteeri katsoo, että yrityksen ympäristövastuu kehitetään ikään kuin reaktiiviseksi välineeksi ulkoisten ja sisäisten sidosryhmien asettamia tarpeita varten (Steurer ym. 2005, 269). Tähän liittyen on hyvä mainita yrityksen ympäristövastuun maineeseen, mediaan ja brändiin liittyvät ulottuvuudet. Ympäristövastuuseen liittyvässä keskustelussa törmää hyvin usein eettisyyttä, oikeudenmukaisuutta ja luonnonsuojelua korostaviin näkökulmiin (Ks. Dobson 1999). Yrityksen maineenhallintakyvyn onkin nähty 2000-luvulla nostaneen merkitystään etenkin siitä syystä, että yrityksen ekologisesta jalanjäljestä ja sen liiketoiminnan negatiivisista ulkoisvaikutuksista on tosiasiallisia seurauksia esimerkiksi sen pörssikursseihin. (HS, 11.1.2016.)

Ympäristövastuuta käsittelevässä tutkimuksessa yritysmaailman *vihertymisen* motivaatiotekijöihin on viime vuosikymmeninä kuulunut yritysten strategisten kilpailutekijöiden muutos, institutionaaliset ja globaalit normit, eettisen kulutuksen kasvu länsimaissa sekä asiakkaiden ja ulkoisten sidosryhmien intressipaineistus. Lisäksi vihertymisen taustalla ja varsinkin yrityksen liiketoiminnan arvioimista helpottavana välineenä voidaan nähdä myös tietoyhteiskunnan merkittävä kehitys. Internetin rooli etenkin yritysten maineenhallinnassa on noussut ympäristövastuuseen liittyvässä tutkimuksessa esille. (Elkington & Wheeler 2001, 5.)

Globaalissa markkinataloudessa hyvällä imagolla on merkittävä rooli uusien asiakkaiden, sijoittajien ja yhteistyökumppaneiden hankkimisen näkökulmasta. Lisäksi liiketoiminnan kehittämisen kannalta hyvät suhteet viranomaisiin, kansalaisjärjestöihin ja paikallisyhteisöihin ovat itsestäänselvyyksiä. Onkin selkeää näyttöä siitä, että huonosti hoidettu ympäristövastuu johtaa lainsäädäntöön perustuvaan rangaistukseen ja taloudellisten tappioiden lisäksi myös maine- ja brändihaittoihin, joilla voi olla negatiivisia vaikutuksia yrityksen liiketoiminnan kannattavuuteen ja kuluttajien mielikuvaan yrityksen imagosta. Tästä hyvänä esimerkkinä voidaan käyttää Volkswagenin diesel-moottoreissa huomattua päästöhuuista vuonna 2015, joka on iskenyt lujaa koko Volkswagenin liiketoimintaan ja maineeseen sekä johtanut yhtiön silloisen toimitusjohtajan eroon. (HS, 11.1.2016.)

Neljäs ympäristövastuun pääkriteeri on ekologisen ympäristön ja yrityksen välinen suhde. Luonnon ja yrityksen vuorovaikutukseen liittyvän systeemiteoreettisen osajaottelun mukaisesti yritys on aktiivisessa vuorovaikutussuhteessa oman liiketoimintaympäristönsä kanssa, mikä vuorostaan on osa laajempaa luonnonympäristöä. Tämä kyseinen luonnonympäristö vuorostaan lukeutuu osaksi maapallon ekologista kokonaisuutta. (Ketola 2005, 25.)

Järjestelmänäkemys pohjautuu Anttiroikon (2004, 28) mukaan käsitykseen siitä, että yritys on organisaationa osa suurempien järjestelmien osajärjestelmää, jonka olemassaolo ei edellytä sitä, että yritys itsessään olisi olemassa, vaikka se voisikin niihin vaikuttaa. Tällä tarkoitetaan käytännössä sitä, että se liiketoimintaympäristö, kuten kansainväliset energiamarkkinat, jossa yritys toimii, ei katoa, vaikka yritys muuttaisi toimintaansa. Yrityksen liiketoimintaympäristö tulee myös Melén (2009, 49) mukaan ymmärtää osana laajempaa maailmantaloutta, joka puolestaan on vain osajärjestelmä, joka kuuluu ekologisen ympäristön piiriin. Melén mukaan on tärkeää hahmottaa, että järjestelmänäkemyksessä yritys itse sijoittaa olemassaolonsa osaksi suurempaa kokonaisuutta ja tällöin kykenee ainakin tiedostamaan toimintansa seuraukset ja yritykseltä vaaditut edellytykset suhteessa muihin samassa osajärjestelmässä toimiviin sidosryhmiin.

Ketola nostaa neljä keskeistä vuorovaikutussuhdetta ekologisen ympäristön, liiketoimintaympäristön ja yrityksen toiminnan välille. *Ensimmäisessä* vuorovaikutussuhteessa yritys ja sen liiketoimintaympäristö toimivat ekologisen ympäristön asettamissa rajoissa. Ketola korostaa, että vastuullisessa liiketoiminnassa pystytään samaan aikaan ottamaan huomioon kestävän kehityksen vaatimukset, ulkoisten ja sisäisten

sidosryhmien paineet sekä järjestelmänäkemyksen mukainen logiikka. *Toinen* Ketolan esittämä vuorovaikutussuhde asettaa yrityksen innovatiiviseksi edelläkävijäksi, joka toteuttaa liiketoimintaansa ekologisesti (esim. uusiutuvaan energiaan panostaen) vaikkakin sen liiketoimintaympäristö, kuten öljyteollisuuden markkinat eivät ole vielä kypsiä kehitykseen. Hänen *kolmas* esimerkkinsä kuvaa nykytilaa, jossa sekä yritys että sen liiketoimintaympäristö ylittävät ekologisen kantokyvyn rajat. *Viimeinen* vuorovaikutussuhde on itsetuho, jossa yritys ei voi oman liiketoimintaympäristönsä puitteissa toimia kovin pitkään ilman ulkopuolista rangaistusta. (Ketola 2005, 48–50.)

Yritysten ympäristövastuu tulee mitä todennäköisimmin pysymään merkittävässä asemassa myös tulevaisuudessa kansainvälisten ilmastoneuvotteluiden ja kestävä kehityksen tavoitteiden ollessa niin keskeinen osa kansainvälistä yhteistyötä (UNFCCC 2015). Lisäksi elinkeinoelämän vihertyminen, kiertotalouteen liittyvien prosessien yleistyminen ja pyrkimys resurssien kustannustehokkaaseen käyttöön mahdollistavat ympäristövastuun sijoittumisen osaksi yritysten keskeisiä johtamisjärjestelmiä ja päätöksentekoa myös tulevaisuudessa (Teknologiateollisuus 2012, 8–9).

3.2 Luonto sidosryhmänä

Vastuullisuusraportit ovat keskeinen mekanismi osoittaa yrityksen ympäristövastuuta. Perustana vastuullisuusraportoinnille on ajatus siitä, että ilmaishyödykkeitä ei ole olemassa. Kaikki kustannukset tulevat joko aiheuttajansa tai yhteiskunnan maksettavaksi, käytännössä aineellisina vahinkoina tai luonnon ja ihmisten terveyden menetyksenä. Päämäärä on, että laskentajärjestelmä huomioi sosiaaliset ja ympäristölliset asiat tasavertaisesti taloudellisten seikkojen kanssa. (Niskala & Tarna 2003, 157.) Tästä raportointiohjeistuksesta on kehittynyt myös yritysten nykypäivänä aktiivisesti käyttämä GRI-malli (Global Reporting Initiative, 2006, 3). Yhteiskuntavastuun raportointiin on suhtauduttu myös kriittisesti, sillä vastuullisuusraportit eivät välttämättä kerro yrityksen yhteiskuntavastuun todellisesta tilasta vaan pikemminkin imagon kiillotuksesta (Lindfelt 2004, 24).

Luottamuksen ja uskottavuuden näkökulmasta ympäristövastuun negatiiviset ulkoisvaikutukset, jotka ovat kohdistuneet esimerkiksi paikalliseen yhteisöön ympäristöhaittojen muodossa, ovat epäluottamusta ja eettisiä pohdintoja herättäviä seikkoja. Vastaavanlaisten ympäristövastuuriskien torjumiseen ja ennaltaehkäisyyn käytetään erilaisia

ympäristöjärjestelmä- ja laatustandardeja, kuten ISO14001 ja ISO9001 -standardeja. (Global Reporting Initiative, 2006, 3.) Tältä osin yrityksen taloudellinen ja ympäristövastuu ovat hyvin lähellä toisiaan.

Suomessa metsäteollisuutta on pidetty edelläkävijänä vastuullisuuteen liittyvässä raportoinnissa. Vuosikymmenien aikana kehittynyt metsänhoitoon liittyvä tietotaito ja osaaminen on usein pystytty muovaamaan aktiiviseksi osaksi etenkin vastuullisuuteen liittyvää markkinointia ja viestintää. (Rinnekanas 2004, 24.) 2000-luvulla yritysten yhteiskuntavastuussa on korostunut strateginen sidosryhmäviestintä ja sidosryhmien aktiivinen huomioiminen osana liiketoiminnan suoria ja välillisiä vaikutuksia. 2010-luvulla yritysvastuun huomio on kiinnittynyt varsinkin vastuullisuuden johtamiskäytäntöihin, joiden kautta yritykset pyrkivät saavuttamaan muun muassa strategista kilpailuetua. (Kuisma 2015, 178.) Kilpailuedun tavoittelu tai sen saavuttaminen eivät kuitenkaan tarkoita sitä, että yritykset ryhtyisivät harjoittamaan ympäristövastuuta pelkästään omien arvojen pohjalta vastuullisiksi koettujen preferenssien tai näkemysten vuoksi. Esimerkkinä voivat olla innovoivat yritykset, jotka alusta lähtien ovat tiedostaneet vastuullisuuden tuoman edun liiketoimintaansa.

Suomalaisessa yritysvastuullisuuteen liittyvässä keskustelussa meritoitunut Tarja Ketola asettaa ympäristövastuuta käsittelevän tutkimuksen lähtökohdaksi erityisesti yrityksen ja luonnon välisen sidosryhmäsuhteen sekä sen, kuinka laajasti yrityksen toiminnan nähdään noudattavan kestäväan kehitykseen liittyviä vastuita (Ketola 2005, 46). Luonnon roolia yrityksen sidosryhmänä voidaan selkeyttää seuraavilla esimerkeillä. Ensinnäkin luontoa puolustavat ja sen etua ajavat sidosryhmät, lainsäätäjät, kansalaisjärjestöt, viranomaiset ja muut toimijat luovat luonnolle sen äänen, jonka avulla sen etua ajetaan yhteiskunnassa. Tämä perustuu Ketolan mukaan siihen, että luonnolla ei ole kykyä kommunikoida omia preferenssejään osajärjestelmän käyttämälle kielelle. Luonnon etua ajavalla intressiryhmällä saattaa kuitenkin olla myös muita preferenssejä. Tällöin luonnon etu voi päätyä konfliktiin sitä edustavan sidosryhmän omien preferenssien kanssa. (Ketola 2005, 26–27.)

Toinen luonnon sidosryhmäroolia kuvaava esimerkki on luonnon kyky viestiä yhteiskuntajärjestelmälle siihen kohdistuvista negatiivisista ulkoisvaikutuksista. (Kallio 2004, 200). Nämä viestit tulee ymmärtää hieman abstraktina käsitteenä, ja tässä tapauksessa niillä viitataan ympäristösaasteisiin, ilmastonmuutoksen aiheuttamiin sääolosuhteiden muutoksiin ja muihin ihmisten toiminnasta aiheutuneisiin luonnonilmiöihin. Robbinssin (2001, 23)

näkemyksen mukaan yritysten ekologinen jalanjälki tarkoittaa liiketoiminnan kautta syntyviä ympäristövaikutuksia, kuten päästöjä vesistöön tai ylipäättään yrityksen toiminnassa hyödynnettyjen luonnonvarojen käyttöastetta. Ympäristövastuun keskeisenä tarkoituksena onkin osoittaa, että yritys toimii lainsäädännön puitteissa ja toteuttaa liiketoiminnassaan vastuullisuutta. Yrityksille kuuluvan ympäristövastuun osa-alueet voidaan Ratsulan (2016, 156) mukaan jakaa esimerkiksi seuraavasti:

1. Energian, materiaalien ja luonnonvarojen säästävä ja tehokas käyttö
2. Jätteiden määrän vähentäminen ja kierrätys
3. Vesien, ilman ja maaperän suojelu
4. Ilmastonmuutoksen torjunta kasvihuonekaasupäästöjä vähentämällä
5. Ympäristöä säästävien ratkaisujen tarjoaminen asiakkaille, muille yrityksille, julkisille toimijoille tai kuluttajille ja kansalaisille
6. Henkilöstö rohkaiseminen päivittäisessä työssään energiatehokkuuteen ja ympäristönäkökulmien huomioimiseen

Miten yritykset saataisiin sitten toimimaan ekologisen ympäristön asettamissa rajoissa? Vastaus ei ole yksiselitteinen, sillä siihen liittyy läheisesti ihmiskunnan modernit kulutustottumukset ja vastahakoisuus luopua yksilötasolla saavutetuista eduista yleisen edun nimissä. Ketolan mukaan yritykset toimivat ekologisen ympäristön vaatimissa rajoissa kahden päätekijän aiheuttamana. Ensinnäkin ja yleisimmin ulkoisten sidosryhmien asettamat paineet kutistavat yrityksen liiketoimintaympäristön toimintarajoja niin, että ne “pakotettuina” pysyvät ekologisesti kestävässä rajoissa. Toinen vaihtoehto hänen mukaansa on se, että yritys oma-aloitteisesti hoitaa toimintaansa ekologisesti kestäväällä tavalla. (Ketola 2005, 171.)

Erityisesti ympäristön ja elinkeinoelämän suhdetta tutkinut DesJardins katsoo, että yrityksellä on moraalinen ja arvoperustainen velvollisuus osoittaa vastuullisuutta ympäristöä kohtaan toimimalla ekologisesti kestäväällä tavalla. Pääasiallisesti yrityksen liiketoiminnasta aiheutuu aina jonkinlaisia vaikutuksia sen liiketoimintaympäristöön. (DesJardins 2007, 122.) Liiketoiminnan mahdolliset rajoitteet pohjautuvat aikaisemmissa luvuissa esitetyn klassisen yhteiskuntavastuunäkemyksen mukaan pohjautuvia erityisesti lainsäädäntöön. Neoklassinen näkökulma ympäristövastuuseen vuorostaan tuo mukaan moraalifilosofiset rajoitteet yrityksen toimintaan ja lisäksi mahdollistaa ulkoisten sidosryhmien luoman paineen yritysten käyttäytymiseen. (Méle 2009, 50.)

DesJardinin (2007, 200) mukaan yritysten tulisi toimia kestävän kehityksen mallin mukaisesti, koska tällöin luonnon asettamat fyysiset lainalaisuudet eli rajalliset resurssit ja liiketoiminnan moraalisia vähimmäisvaatimuksia noudattava voitontavoittelu olisivat tasapainossa. Mikäli liiketoimintaa rajoittavia moraalisia tai eettisiä perusteluita ei noudateta, toimii yritys tällöin ympäristöä vahingoittaen, mikä tarkoittaa luonnonvarojen kestämatöntä käyttöä ja elämistä yli ekologisen ympäristön kantokyvyn.

Montiel vuorostaan kuvailee käsitteet toistensa synonyymeiksi ja nostaa esille vaihtoehdon, jossa ympäristövastuun hahmottamisen ja tutkimuskentän koheesion kannalta olisi tärkeää sitoa nämä käsitteet paremmin yhteen (Montiel 2008, 250). On kuitenkin tärkeä huomata, että kestävään kehitykseen liittyvä keskustelu painottaa erityisesti yrityksen roolia sen ekologisessa ympäristössä ja täten nostaa ympäristövastuun hyvin merkittävään asemaan yrityksen liiketoiminnassa. Vastuullisuuden pilarit ovat kuitenkin hyvin lomittuvia, ja kestävän kehityksen näkökulmasta onkin vaikea erotella, mihin vastuun alueeseen tosiasiallisesti haluttaisiin viitata, kun puhutaan yhteiskuntavastuun ja kestävän kehityksen ”yhdistetystä” termistä. Vaarana tässä tapauksessa on käsitteen yhä laajempi pirstaloituminen eri asioita ja konteksteja yhdistäväksi sateenvarjoa muistuttavaksi käsitteeksi, jonka selittäminen ja käytännön toteuttaminen olisi haasteellista jo tälläkin hetkellä tilkkutäkkimäisessä yhteiskuntavastuun määrittelyssä.

4. Tutkimuksen praktinen viitekehys

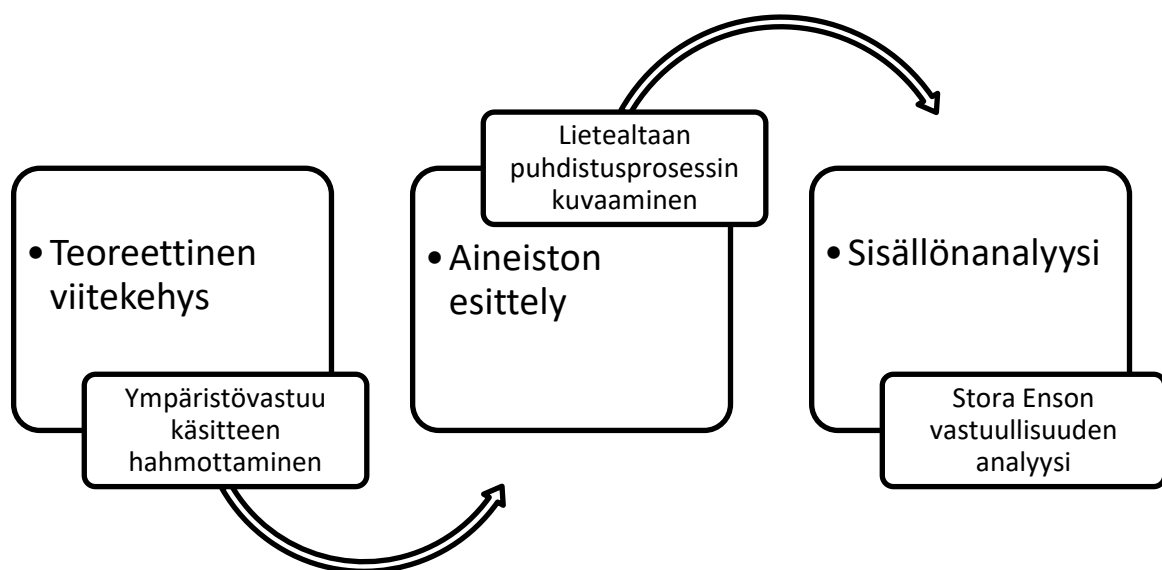
4.1 Aineiston esittely ja tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen lähteaineiston koostamisessa on systemaattisesti käyty läpi eri toimijoiden tuottamaa, samaa ilmiötä eri tulokulmista ristivalaisevaa materiaalia, joka kuvaasi mahdollisimman seikkaperäisesti Kemijärven sellutehtaan lietealtaan ympäristövastuuprosessiin liittyvän vuoropuhelun kulkuja niin, että siihen sisältyvät syy ja seuraus -suhteet ilmenisivät koko valitun keskipitkän aikavälin (2008–2017) kestoisesti. Mikäli primääriaineistoksi olisi valittu teemahaastattelu, kuten aluksi oli suunnitteilla, olisi tutkimusasetelma muuttunut aivan toisen näköiseksi eikä tavoitteeksi asetettua ympäristövastuuta olisi päästy tavoittamaan siinä monimuotoisuudessaan ja laajuudessa kuin mitä nyt valitulla tutkimusasetelmalla on ollut mahdollista saavuttaa.

Keskeiset lähteaineistot, Pohjois-Suomen aluehallintoviraston ja korkeimman hallinto-oikeuden asiakirjat ja päätökset, vuosien 2010–2017 ajalta mahdollistavat syy ja seuraus -suhteiden selkeän osoittamisen lisäksi hyvin seikkaperäisen kuvauksen Kemijärven sellutehtaan lietealtaan puhdistusprosessista sekä niistä ympäristövastuun kriteereistä, joita Stora Enso on velvoitettu noudattamaan. Keskeisinä toimijoina kyseisessä puhdistusprosessissa ovat olleet korkein hallinto-oikeus, Stora Enso Oyj ja Pohjois-Suomen aluehallintovirasto. Tärkeitä sidosryhmiä ovat Kemijärven kaupunki, luonto ja Kemijärven kansalaistoiminta eli niin sanottu massaliike. Aineistoksi systemaattisesti valittujen aikalaisdokumenttien aikalaisviestinnän voidaan nähdä kasvattavan tutkimuksen luotettavuutta. Kotimaisten tuomioistuinten ja aluehallintoviraston päätöksiin nojaavien asiakirjojen voidaan nähdä olevan validimpia tässä yhteydessä kuin yksittäisten toimijoiden subjektiivisiin näkemyksiin perustuvat teemahaastattelut. Tutkimusmateriaalin lähdekriittinen analysointi on haastatteluaineistoa astetta yksiselitteisempää, sillä lähtökohtaisesti tutkimuksessa ei kyseenalaisteta tuomioistuinten tai muiden viranomaisten päätösten oikeudellisuutta tai uskottavuutta. Mediasta kerättyä aineistoa, kuten lehtiartikkeleita, on sen sijaan arvioitu lähdekriittisemmin.

Tutkimuksen primääriaineistona ovat:

- 1) Pohjois-Suomen aluehallintoviraston Kemijärven sellutehtaan lietealtaan puhdistamiseen liittyvät ympäristölupapäätökset vuosilta 2010–2017
- 2) Stora Enson Oyj:n Kemijärven sellutehtaan jälkilammikon kunnostamiseen liittyvät ja Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle toimitetut asiakirjat vuosilta 2010–2017
- 3) Korkeimman hallinto-oikeuden päätös lietealtaan puhdistuksesta vuodelta 2013
- 4) Keskeiset Yleisradion uutiset Kemijärven sellutehtaan alasajoon ja jälkilammikon puhdistukseen liittyen vuosilta 2007–2017

Kuva 4: Tutkimusasetelma

Tutkimuksessa käytetty primääriaineisto on kerätty Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle ja korkeimmalle hallinto-oikeudelle lähetetyistä sähköpostitiedusteluista, joissa pyysin Kemijärven sellutehtaan jälkilammikon kunnostamiseen liittyviä asiakirjoja tai kopioita tuomioistuinten päätöksistä. Lisäksi Stora Enson ympäristölupahakemukset ja Kemijärven sellutehtaan jälkilammikon puhdistussuunnitelmat on ladattu julkisesta aluehallintoviraston

Lupa-Tietopalvelusta diaarinumero PSAVI/3897/2014 avulla. Kolmanneksi primääriaineistoksi valitut yleisradion lehtiartikkelit on kerätty kronologisesti ja systemaattisesti internet-palveluita hyödyntäen ja kopioitu talteen. Lehtiartikkeleissa on keskitytty Yleisradion uutisointiin vuosien 2007–2017 välillä.

Tämä tutkielma on strategialtaan kvalitatiivinen tapaustutkimus, jossa hyödynnetään primääriaineistona painettua materiaalia, kuten organisaatioiden dokumentaarisia aikalaisasiakirjoja ja lehtiartikkeleita. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pidetään tärkeänä, että aineisto itsessään on rajattu mahdollisimman hyvin. Rajatun aineiston hyödyksi voidaan lukea sen antama mahdollisuus syvällisesti hahmottaa tutkimuskohteena oleva ilmiö, tapaus tai muu tutkimuksen kohde. (Alasuutari 1999, 35.) Laadullinen tutkimus ei myöskään ole rajattu selkeisiin ennalta määrättyihin vaiheisiin, vaan tutkimuksen ja aineistonkeruun ratkaisut voivat muuttua tutkimuksen edetessä. (Aaltola & Valli 2010b, 70 – 71.)

Kaikkiaan kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisiä piirteitä ovat Hirsjärven ym. (2008, 160) mukaan seuraavat seikat: 1) Tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, 2) aineisto kootaan luonnollisissa tilanteissa, 3) ihmiset suorittavat pääsääntöisesti tiedonkeruun, 4) tutkimuksessa käytetään induktiivista analyysia eli yksittäinen havaintojoukko rakentaa yleistyksen, 4) tutkimuksessa hyödynnetään laadullisten metodeja eli menetelmiä, joissa tutkimuskohteiden näkökulmat korostuvat, 5) tutkimuksen kohteet valitaan tarkoituksenmukaisesti, eikä satunnaisotoksella, 6) tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä, ja 7) tapauksia käsitellään ainutkertaisina ja aineistoa tutkitaan sen mukaisesti.

Työssä koetellaan empiirisen aineiston suhdetta teoriaan, mitä asetelmaa lähestytään Eskolan & Suorannan esittämän laadullisen analyysin jaottelun pohjalta. Eskola & Suorannan mukaan laadullista analyysia voidaan lähestyä kolmella tavalla: aineistolähtöisellä, teoriasidonnaisella ja teorialähtöisellä analyysillä. Tämä tutkimus hyödyntää teoriasidonnaista analyysitapaa. Kyseisessä analyysimallissa on teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei tukeudu mihinkään tiettyyn yksittäiseen selitysmalliin. Teorian merkitys nähdään tässä tutkielmassa analyysiä ohjaavana. (Suoranta & Eskola 1998, 45.)

Työssä hyödynnettävä sisällönanalyysi on taas perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikessa laadullisessa tutkimuksessa. Sisällönanalyysi voidaan ymmärtää yhden metodin

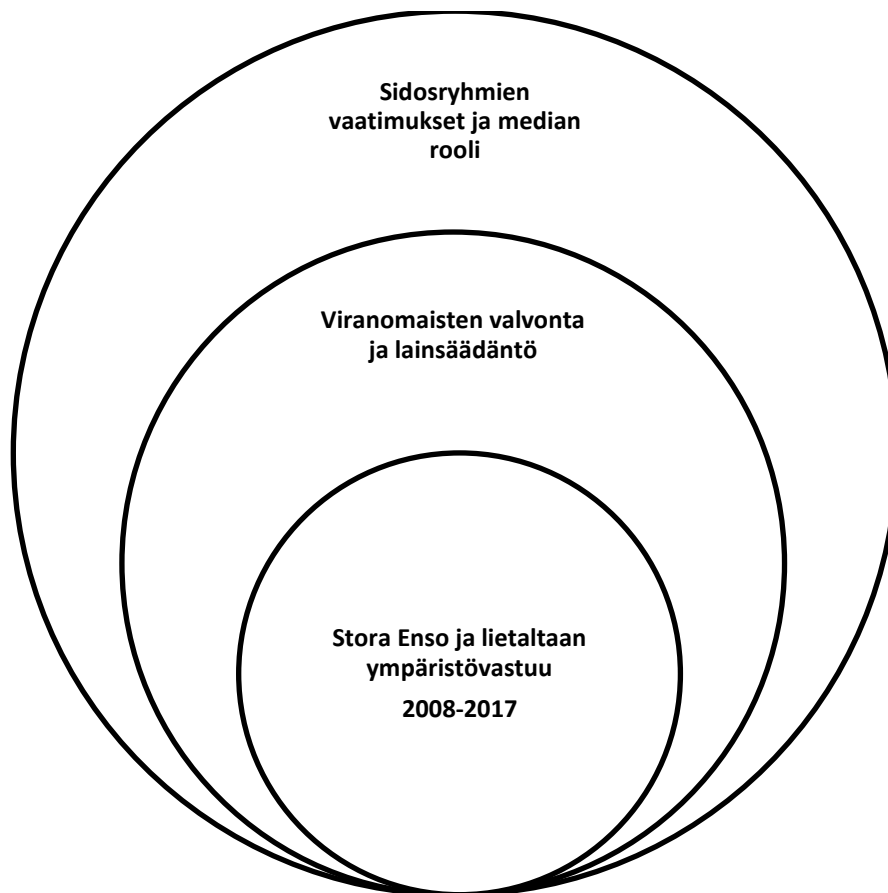
sijaan laajemmaksi teoreettiseksi kehykseksi, jota voi soveltaa monin eri tavoin. Mikäli sisällönanalyysi ymmärretään väljästi, mikä tahansa kirjallinen, ääni- tai kuvamateriaali voidaan ymmärtää sisällönanalyysin materiaaliksi. Sisällönanalyysin tarkoituksena on analysoida aineistoa järjestelmällisesti, ja sillä pyritään luomaan tiivis ja yleinen kuvaus tutkimuksen kohteesta. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan pyrkimystä kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti. Analyysillä luodaan selkeyttä aineistoon, jonka kautta sitten voitaisiin tehdä luotettavia tutkimuksen päätelmiä. (mm. Tuomi & Sarajärvi 2004.)

Sisällönanalyysi aloitetaan tässä erittelemällä Yleisradion (Ylen) uutisartikkeleiden kautta Kemijärven sellutehtaan alasajosta syntynyttä yhteiskunnallista keskustelua. Tämän jälkeen siirrytään analysoimaan lietealtaan puhdistusprosessin käynnistymistä, Stora Enson velvoitteita ja yhtiön sekä viranomaisen näkemystä ympäristövastuun toteuttamisesta. Aineiston sisällönanalyysin avulla on tarkoitus osoittaa ne lietealtaan puhdistustoimenpiteet, joilla Stora Enso on pyrkinyt osoittamaan ympäristövastuutaan. Yritysvastuun toteutumista pohditaan *kolmen eri toimijan* eli Stora Enson, Pohjois-Suomen aluehallintoviraston ja median tuottamien näkökulmien kautta.

Tapaustutkimukselle (*case study*) on puolestaan ominaista tutkia yksittäistä tapahtumaa, jotain erikseen rajattua kokonaisuutta tai pelkästään yksilöä hyödyntämällä eri tavoin hankittuja tietoja. Tapaustutkimus on erityisesti hyvä vastaamaan miten ja miksi -kysymysten pohjalle rakentuviin tutkimusasetelmiin. (Eskola & Suoranta 1998, 50.) Käsillä olevaan tutkimukseen on tapaustutkimuksen piirteitä mukaillen valittu kohteeksi yksittäinen tapaus (ilmiö), temaattisesti ja ajallisesti rajattu kokonaisuus, jonka tarkastelussa kiinnitetään huomiota erityisesti ilmiön taustalla olevaan prosessiin. Kuten kuvassa 5 osoitetaan, Kemijärven sellutehtaan alasajon jälkeen tehdasalueelle jääneen lietealtaan puhdistusta seurataan ja arvioidaan vuodesta 2008 vuoden 2017 kevääseen. Erityistä huomiota kiinnitetään lietealtaan puhdistukseen liittyvän ympäristövastuuprosessin etenemiseen. Tutkimuksessa ei pyritä tekemään ennusteita tai testaamaan mitään yksittäistä hypoteesia vaan tärkeimpänä päämääränä on puheena olevien tapahtumien kautta syntyvän kokonaisuuden tarkka ja olosuhteita ymmärtävä kriittinen kuvailu ja analyysi. (Yin 2002, 80.)

Työn otsakkeessa oleva ”keskustelu” määrittyy tässä osapuolten (yritys, sidosryhmät) pyrkimyksiksi luoda vuoropuhelua ilmenneen ongelman ratkaisemiseksi. Vuoropuhelussa osapuolet vaihtavat näkemyksiään keskenään, ja puhelun lähtökohtaisena taustaoletuksena on

ajatus siitä, että osallistujat huomaavat ja hyväksyvät erilaisten näkemysten ja mielipiteiden olemassaolon. Keskusteluun liittyy oletusarvoisesti myös vastavuoroinen tietojen välittäminen. (mm. Slotte 2001.)

Kuva 5: Tutkimusanalyysin lähtökohdat

4.2 Tutkimuksen haasteet

Ympäristövastuun toteutumisen analysointiin tarvitaan tarkat tutkimuskriteerit, jotka tässä tapauksessa ovat KHO:n ja aluehallintoviraston päätöksissä esitetyt kriteerit. Ilman KHO:n ja Pohjois-Suomen aluehallintoviraston päätöksiin liittyviä aineistoja tutkimuskysymykseen vastaaminen tuottaisi ylipääsemättömiä haasteita. *Ensinnäkin* ympäristövastuun arviointi muun kuin valitun aineiston pohjalta vaatisi muun muassa Stora Enson vastuullisuusraporttien ja vastuullisuusraportointiin liittyneiden, yhtiön yleisiä käytäntöjä kuvaavien aineistojen saatavuutta. Tämä ei ole tässä tapauksessa ollut mahdollista, sillä vuosi 2014 oli viimeinen vuosi, jolloin Stora Enso ylipäätään mainitsi puheena olevan tehtaan

vastuullisuusraportissaan. Näin lopetetun tehtaan ympäristövastuuprosessia ei ole kuvattu yhtiön vastuullisuusraporteissa vuosien 2014–2017 aikana. Tutkimuksen kannalta tämä puute on kuitenkin sinällään mielenkiintoinen tieto, sillä se avaa tutkimukselle mahdollisuuden arvioida yhtiön toimintaa kiinnostavasti juuri tapauksissa, joissa se on itse lopettanut julkisen raportoinnin ympäristövastuuprosessista.

Toiseksi, tutkimuksen erityisenä haasteena voidaan pitää tutkimustulosten yleistämiseen liittyviä seikkoja. Koska kyseessä on yksittäisen yrityksen yksittäinen tehdasalue yhdellä rajatulla maantieteellisellä alueella, niin luotettavien ja uskottavien yleistysten tekeminen Stora Enson ympäristövastuusta, muutoin kuin Kemijärven tehdasalueen tapauksessa, ei ole mielekästä tehdä. On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että tutkimuksen tuloksia voidaan kuitenkin hyödyntää niissä tapauksissa, joissa tutkimustulokset on tarkoitus nähdä ikään kuin ohjenuorina tuleville tutkimusprosesseille siitä, miten ympäristövastuun ja sidosryhmäyhteistyön linkkiä on tutkittu aikaisemmin. Käsillä olevan tapauksen tutkimuksen näkökulmasta ei ole mielekästä arvioida Stora Enson ympäristövastuun toteutumista muissa yhteyksissä kuin kyseisessä Kemijärven tehdasalueen tapauksessa, joskin todettakoon, että tapaus kertoo konkreettisimmillaan ja kiistatta yhtiön näkemyksen ympäristövastuustaan vuosien 2008–2017 ajanjaksolla. Ympäristövastuullisesta näkökulmasta tapaus on erityisen mielenkiintoinen syystä, sillä vastuullisuusprosessin selvittäminen on kestänyt useita vuosia ja prosessi jatkuu edelleen. Tutkimus on näiltä osin hyvin ajankohtainen.

Kolmanneksi, vaikka tutkimuskysymys on pyritty rajaamaan mahdollisimman tiiviisti, aiheuttaa tulosten arviointi kvalitatiivisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen näkökulmasta tietynlaisia haasteita. Stora Enson toimittamat suunnitelmat Kemijärven sellutehtaan lietealtaan puhdistuksesta ovat liitteineen kaiken kaikkiaan useita satoja sivuja, ja niissä käydään yksityiskohtaisesti läpi erityisesti sitä teknistä prosessia, joilla lieteallas olisi tarkoitus puhdistaa. Näihin sisältyvät muun muassa Ramboll Oyj:n ja Pöyry Oyj:n ympäristökonsulttiyhtiöiltä tilatut kunnostusselvitykset, kustannusmallinnukset ja erilaiset riskiskenaariot. Tässä tutkimuksessa pyritään noudattamaan sitä lähtökohtaa, että Stora Enson toimittamia lietealtaan kunnostussuunnitelmia arvioidaan Pohjois-Suomen aluehallintoviraston päätösten kautta. Tämä johtuu siitä, että tässä tutkimuksessa ei ole tarkoituksenmukaista, eikä edes mahdollista perehtyä uskottavasti vesi- ja ympäristötekniikan alalla toimivien yritysten tuottamien teknisten selvitysten arviointiin. Aineiston vinoumasta huolimatta työn tutkimuskysymykseen vastaamisen on täysin

mahdollista. Tämä johtuu siitä, että tutkimuksessa ei varsinaisesti arvioida yksittäisiä teknisiä ympäristövastuun toteutukseen liittyviä toimenpiteitä, vaan arvioidaan koko prosessin onnistumista.

Neljäs tutkimustulosten arviointiin liittyvä haaste on ympäristölupahakemuksiin ja niihin liittyvien valitusten aikamääreet. Keväällä 2017 lietealtaan puhdistukseen liittyvä prosessi on vielä kesken. Stora Enso on tosin helmikuussa 2017 vastaanottanut Pohjois-Suomen aluehallintovirastolta määräykseen puhdistaa lieteallas muulla kuin yhtiön itse aikaisemmin ehdottamalla tavalla. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan käsitellä tai spekuloida Stora Enson tulevia tai mahdollisia toimenpiteitä lietealtaaseen liittyen vaan pysytään jo tehdyissä päätöksissä ja määräyksissä vuosilta 2008–2017.

5. Ympäristövastuun jäljillä

5.1 Katsaus Kemijärven tehtaan lopettamis päätökseen

Stora Enson vastuullisuusraportti vuodelta 2007 käsitteli kattavasti Kemijärven sellutehtaan alasajoon liittyviä taustoja. Yhtiö ilmoitti 25. lokakuuta 2007 ”suunnittelevansa sulkea Kemijärven ja Norrsundetin sellutehtaat, Summan tehtaan sekä Anjalan tehtaan yhden paperikoneen. Sulkemiset vähentävät vuosittaista sanomalehti- ja aikakauslehtipaperin tuotantokapasiteettia 505 000 tonnilla ja sellun tuotantokapasiteettia 550 000 tonnilla. Stora Enson yt-neuvottelut Summan, Kemijärven ja Anjalan tehtaiden sekä Helsingin pääkonttorin osalta päättyivät tammikuussa 2008”. (Stora Enso 2007, 9.)

Kemijärven sellutehdas suunniteltiin suljettavaksi huhtikuun 2008 loppuun mennessä. Stora Enso pyrki kustannussyistä vähentämään tuontipuun käyttöä Suomessa ja halusi varmistaa kotimaisen puun saannin yhtiön isoimmille tehtaalle Veitsiluotoon ja Ouluun. Vuonna 2007 Stora Enson liikevoitto ilman konsernin kertaluonteisia eriä oli 1 171,7 miljoonaa euroa, (Stora Enso 2007, 10.) Yhtiön toimitusjohtaja Jouko Karvinen totesi vastuullisuusraportin pääkirjoituksessa, että yhtiön tärkeimpinä tavoitteina vuonna 2007 olivat pääomakustannusten ylittävän tuoton saavuttaminen ja jo pääomantuottotavoitteen saavuttaneiden liiketoimintojen kasvupyrkimykset. Karvinen sanoi, että yhtiön nojautuminen aikaisempiin toimintamalleihin ei takaa osakkeenomistajille heille luvattua kunnollista tuottoa ja täten yrityksen piti sopeuttaa liiketoimintaansa metsäteollisuuden muuttuneen markkinatilanteen takia. Arvoa syöviä toimintoja ei voitu jatkaa ja yhtiön pitkän aikavälin kannattavuus oli turvattava. Stora Ensoa eivät Karvisen mukaan kiinnostaneet tarjoukset sellunkeiton jatkamisesta Kemijärven ja Norrsundetin tehtailla, koska yhtiö ei halunnut muita toimijoita kilpailemaan kuitupuusta omien tehtaiden kanssa (Stora Enso 2007, 9.) Elkingtonin *triple-bottom line* -ajatteluun nojautuen viesti oli hyvin yritysvastuun taloudellista pilaria painottava.

Keskeisiksi syiksi Kemijärven tehtaan alasajoon listattiin Yhdysvaltain dollarin jatkuva heikkeneminen. Lisäksi Stora Enso oli oman näkökulmansa mukaan arvioinut virheellisesti vuoden 2007 raaka-ainekustannusten inflaation. Yhtiö nosti keskeiseksi syyksi myös sääolosuhteiltaan leudon talven, mikä oli myös rajoittanut kuitupuun saatavuutta ja johti tilapäisiin seisokkeihin ja katteiden menetyksiin joissakin sellutehtaissa Suomessa ja

ulkomailla. Myös kiista Venäjän puutullien nostamisesta sekä vaikeat puunkorjuuolosuhteet nostivat Venäjältä ja Baltian maista tuotavan puun hintaa merkittävästi. Karvisen mukaan tuontipuun käyttö ei vuoden 2007 hinnoilla ollut taloudellisesti järkevää. Tämän vuoksi Stora Enso julkisti päätöksensä tuotantokapasiteetin vähentämisestä Suomessa ja Ruotsissa, tuontipuuvolyymien leikkaamisesta ja isompien tehtaiden tulevaisuuden turvaamisesta lisäämällä kotimaisen puun käyttöä. (Stora Enso 2007, 6.)

Muutostoinimet Stora Enso käynnisti vuoden 2007 viimeisellä neljänneksellä uudelleenjärjestelytoimenpiteet puukustannusten nousun ja joidenkin yksiköiden kannattavuusongelmien seurauksena. Vastuullisuusraportissa nostettiin esille, että yhtiön sidosryhmät reagoivat suunnitelmiin voimakkaasti. Stora Enson lokakuinen ilmoitus sai laajalti huomiota sekä Ruotsin että Suomen medioissa ja viranomaisilta. Ruotsin mediassa uutinen oli esillä lehdissä 144 kertaa ja radiossa ja TV:ssä 111 kertaa marraskuun puoliväliin mennessä. Suomalainen media reagoi voimakkaasti ilmoitukseen ja uutinen oli esillä lehdissä 1 300 kertaa marraskuun puoliväliin mennessä. Raportissa mainittiin, kotimaisessa mediassa on ollut voimakkaasti esillä Suomen hallituksen päätös auttaa alueita, joita päätökset koskevat, ja sen päätös olla puuttumatta sulkemisiin. (Stora Enso 2007, 36.) Karvinen katsoi, että *”monien suurten lehtien kolumneissa toimittajat ovat jossain määrin ymmärtäneet päätökset, mutta samalla tuoneet esille huolensa Suomen metsäteollisuuden tulevaisuudesta”*. Karvisen mukaan *”tämä koski varsinkin Kemijärven tehdasta, joka on sinänsä vain pieni osa yleistä tehostamisohjelmaa, mutta sijaitsee taloudellisesti haasteellisella alueella”* (Stora Enso 2007, 37.)

Karvinen oikeutti päätöksen sellutehtaan alasajosta yhtiön kokonaisuutta ajatellen. *”Kemijärven sellutehtaan suhteen tilannetta hankaloitti erityisesti se, että kaikki osapuolet eivät ole hänen mielestään täysin ymmärtäneet, miten tärkeää on turvata puuraaka-aineen saanti Oulun, Veitsiluodon ja Uimaharjun isoille tehtaalle. Näiden tehtaiden yhteenlaskettu henkilöstömäärä on yli 10-kertainen Kemijärven tehtaaseen verrattuna, ja niiden toiminta on ratkaisevan tärkeää monien toimintojemme kannalta”*. (Stora Enso 2007, 9.) Yhtiön työntekijät reagoivat sulkemispäätöksiin kaikissa Suomen tehtaissa menemällä päiväksi lakkoon lokakuussa 2007 (Stora Enso 2007, 33). Tehtaan alasajon yhteydessä Stora Enso osoitti sosiaalista vastuullisuutta käynnistämällä tukitoimet vaihtoehtojen etsimiseksi niille henkilöille, joita Kemijärven tehtaan sulkeminen koskee. Stora Enso myönsi 10 miljoonan euron määrärahan tukitoimenpiteille. Tukitoimenpiteiden tarkoituksena oli luoda uusia työpaikkoja taloudellisen tuen antamisen sijaan. (Stora Enso 2007, 37.)

5.2 Tehtaan alasajosta raastupaan

Vuoden 2007 syksyllä julkaistu tieto Kemijärven sellutehtaan alasajon suunnittelusta käynnisti keskustelun tehdasalueen tulevaisuudesta, työntekijöiden työpaikoista ja Itä-Lapin taloudellisesta kilpailukyvyystä. Päätös herätti suurta vastustusta ja Itä-Lapin kuntayhtymän keräämä lista Matti Vanhasen hallitukselle sai yli 28 000 tehtaan sulkemista vastustavan henkilön nimen kansalaisadressiin. Osa tehtaan vastustajista järjestyi Kemijärven niin sanotuksi massaliikkeeksi. Sen johtohenkilöt organisoivat vuoden 2007 lopulla ensimmäisiä tehtaan sulkemista vastustavia, noin 300 hengen mielenosoituksia. Mielenosoittajien mukaan Vanhasen hallituksen toiminta oli ponnetonta ja saamatonta. (YLE 4.11.2007.) Valtion omistajaohjauksesta tällöin vastannut ministeri Jyri Häkämies reagoi tapahtumiin vuoden 2008 ensimmäisellä viikolla todeten, ettei valtio aio vaatia yhtiötä pyörtämään tehtaan lakkauttamispäätöstä. Vuonna 2008 Suomen valtio oli Stora Enson suurin yksittäinen omistaja. Valtiolla oli 12,3 prosenttia osakkeista ja 25 prosenttia äänivallasta Stora Ensossa. Uutisessa Häkämies kuitenkin painotti, että hallitus ja valtio ylipäättään edellyttävät Stora Enson osallistuvan tehtaan lakkauttamisen jälkihoitoon. Myös valtio oli valmis tulemaan apuun työpaikkojen luomisessa. Häkämies korosti ymmärtävänsä kemijärveläisten hädän. (YLE 3.1.2008.)

Kemijärven sellutehtaan sulkeminen nosti istuvassa hallituksessa väittelyn omistajan vastuusta. Erityisesti vuoden 2008 kunnallisvaalien alla pohjoisen poliitikot vaativat aktiivisesti lakkautuspäätöksen kumoamista (YLE 31.1.2008). Silloinen ulkomaankauppa- ja kehitysministeri, alkujaan lappilainen Paavo Värynen kehotti Stora Ensoa harjoittamaan tekemiensä päätösten itsetutkiskelua. Värynen oli valmis laajentamaan yritysten eettisen vastuun koskemaan ympäristöongelmien lisäksi painavia aluepoliittisia asioita. (YLE 11.1.2008.) Tehtaan alasajoon liittyen Stora Enson toimitusjohtajan Jouko Karvisen totesi Ylen haastattelussa, että vain yhtiön hallituksella on lupa ohjeistaa ja käskyttää Stora Enson toimintaa, eikä yhtiön pidä ottaa yksittäisiltä ministereiltä vastaan neuvoja yrityksen johtamisessa. Vuoden 2008 tammikuussa yhtiö kertoi lisäksi tiedotteessa, että Kemijärvelle on tarkoitus löytää uutta kestäväällä tavalla työllistävää liiketoimintaa. (YLE 9.1.2008.)

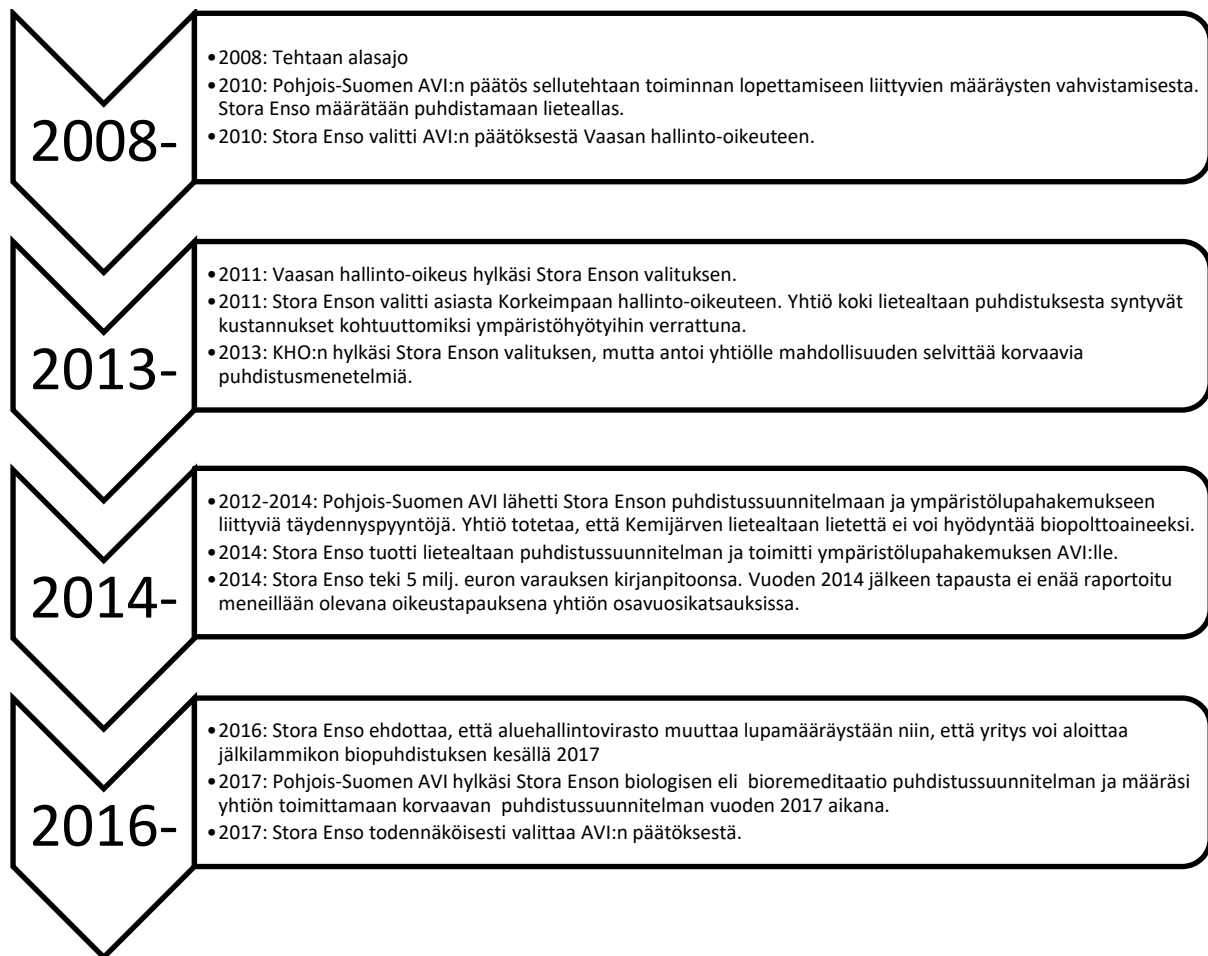
Kemijärven tehtaan lisäksi Stora Enso sulki vuoden 2008 tammi-helmikuussa Summan tehtaan ja marraskuussa paperikoneen Anjalan tehtaalta. Yhtiö vähensi väkeä myös Kymenlaakson alueen yhteisistä palveluista ja Helsingin pääkonttorista. Lokakuussa

ilmoitettu henkilöstön vähennystarve oli noin 985 työntekijää. (YLE 15.1.2008.) Pyrkinessään suoristamaan hallituksen rivejä pääministeri Vanhanen muistutti, että hallitus voi vaikuttaa metsäyhtiö Stora Enson sellutehtaiden lakkauttuspäätökseen vain elinkeinopoliittisilla keinoilla. Tämä merkitsi Vanhasen mielestä käytännössä valtion toimia irtisanottujen uudelleensijoittamiseksi. Lisäksi keskustalainen Vanhanen ja työministeri, vihreiden Tarja Cronberg painottivat, että valtio kartoitti aktiivisesti mahdollisuuksia, jotta teollinen toiminta ja puun käyttö Itä-Lapissa jatkuisi. (YLE 17.1.2008.)

Kemijärven massaliike oli näihin toimenpiteisiin tyytymätön ja vaati hallitusta vastuuseen tehtaan sulkemisesta. Ylen uutisessa tehdasta puolustaneen kansanliikkeen vetäjä Heikki Nivala oli pettynyt paitsi metsäyhtiöön myös Suomen hallitukseen ja kommentoi, että Stora Enson johto on käskyttänyt maan hallituksen ministereitä. Nivala ehdotti, että eduskuntaryhmät laatisivat yhteisen vetoomuksen sellutehtaan säilyttämisen puolesta. (YLE 27.1.2008.) Tehtaan sulkemiseen liittyviä syitä pohdittiin yhteiskunnassa laajasti. Ylen haastatteleman Saksan suurlähetystön entisen metsäalan virkamiehen Kari Vitien mukaan Kemijärven tehdas ja suuret saksalaiset kustantamot olisivat olleet Greenpeacen painostuksen alla. Stora Enso myönsi painostuksen vaikuttaneen, mutta kiisti sen olleen syy Kemijärven tehtaan sulkemiseen. (YLE 24.1.2008.) Ammattiliitot vuorostaan epäilivät Vanhasen hallituksen tienneen tehtaan lakkautuksista jo etukäteen. Erityisesti Paperiliiton puheenjohtaja Jouko Ahonen ja Toimihenkilöunionin puheenjohtaja Antti Rinne arvioivat, että Stora Enson johto haki etukäteen maan hallitukselta hyväksynnän Kemijärven ja Summan tehtaiden lopettamiseen. Ministeri Häkämies kiisti nämä epäilyt. (YLE 15.4.2008.)

Yleisradion uutisoinnin mukaan Kemijärven sellutehtaan alasajo ravisutti erityisesti keskustan eduskuntaryhmän rivejä. Keskustan varapuheenjohtaja Antti Rantakangas arvioi, että keskustan eduskuntaryhmässä halutaan linjata laajemminkin valtion omistajapolitiikkaa. Vasemmistoliitto teki valtion omistajapolitiikasta hallitukselle välikysymyksen, johon myös kristillisdemokraatit yhtyivät. Kristillisdemokraattien puheenjohtaja Päivi Räsänen totesi, että valtion omistajapolitiikkaa on tarkasteltava kriittisesti. (YLE 1.2.2008.) Vuoden 2008 keväällä Kemijärven massaliike jatkoi toimintaansa ja toivoi, että päättäjät näkisivät Stora Enson tehtaan sulkemispäätöksen vaikutukset. Massaliikkeen mukaan tehtaan lopettaminen aiheuttaisi valtiolle uusiutuvan energian menettämisenä lähes miljardi euroa. Massaliikkeen noin 450 mielenosoittajaa osoitti mieltään myös Helsingissä ja tapasi presidentti Tarja Halosen. (YLE 2.2.2008.)

Kuva 6: Stora Enson ympäristölupahakemukseen liittyvä aikajana

Yllä olevan kuvan kautta voi seurata seuraavaksi käsiteltävää Kemijärven sellutehtaan puhdistamiseen liittyvää monisäikeistä prosessia. Kuvan tarkoituksena on antaa selkeä aikajana tehtaan alasajosta lähteneestä prosessista, joka on vielä vuoden 2017 keväällä kesken. Valitut vuodet kuvaavat keskeisiä lietealtaan puhdistukseen liittyviä toimenpiteitä ja muutoksia.

5.2.1 Ympäristölupa käynnistää valitusketjun

Vuonna 2010 aluehallintovirasto määräsi ympäristölupapäätöksessään, että Stora Enso oli velvollinen poistamaan pääosan lietealtaan lietteestä ja toimittamaan aluehallintovirastolle yksityiskohtaisen suunnitelman poiston toteuttamisesta, aikataulusta ja lietteiden kuivauksesta ja käsittelystä viimeistään 31.1.2012. (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2017, 4.) Pohjois-Suomen AVI:n myöntämä ympäristölupa sai Kemijärven massaliikkeeltä merkittävää kritiikkiä. Ylen (14.4.2010b) uutisessa liikkeen johtajiin kuuluva Juha

Pikkarainen tyrmäsi viraston antaman ympäristöluvan. Pikkaraisen mukaan viranomainen ei päätöksessään määrännyt poistettavaksi kaikkea lammen pohjaan kertynyttä lietettä ja luvassa puhuttiin liian epämääräisesti läjitysmääristä ja sijoituspaikoista. Sellutehtaan vanhaan kaatopaikkaan liittyen aluehallintovirasto totesi, ettei kaatopaikalle ollut ilmaantunut ennakoimatonta pilaantumista tai sen vaaraa. Ympäristöluvassa määrättiin, että kaatopaikan lietealtaasta poistettava vesi tulisi käsitellä edelleen tehdasalueella olevalla biologisella puhdistamolla. Kaatopaikan lopettamiseen ja jätelammikon kunnostamiseen liittyvien velvoitteiden toteuttamisen varmistamiseksi aluehallintovirasto määräsi Stora Enso Oyj:n maksamaan noin 7,7 miljoonan euron vakuuden. Lisäksi yhtiö oli velvoitettu maksamaan kalatalousmaksua kalastolle ja kalastukselle aiheutuvien haittojen ehkäisemiseksi (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2017, 5).

Massaliikkeen johtajiin kuuluneen Pikkaraisen mielestä tehdasaluetta ei siivottaissi vakuudeksi asetetulla rahamäärällä. Massaliike vaati noin 100 miljoonan euron vakuutta tehdasalueen jälkien kunnostamiseen. (YLE 14.4.2010a.) Tyytymättömänä tilanteeseen Kemijärven massaliike valitti Vaasan hallinto-oikeuteen sellutehtaan jälkihoitoa koskevasta ympäristöluvasta. Massaliikkeen mukaan Pohjois-Suomen aluehallintovirasto ei ollut luvassa velvoittanut Stora Ensoa huolehtimaan tarpeeksi aiheuttamistaan ympäristöhaitoista. Massaliikkeen mukaan luvassa ei myöskään vaadittu sellutehtaan jätevesijärven rannalla sijaitsevan laajan läjitysalueen poistamista, vaikka kyseisellä alueella olivat kaikkein pahimmat saasteet. (YLE 4.5.2010.)

Ympäristövastuukysymysten lisäksi Stora Ensoa vastaan oli käynnissä vastuullisuuden sosiaalista ulottuvuutta käsittelevä oikeudenkäynti tehtaan alasajoon liittyvistä irtisanomismenettelyistä. Työtuomioistuimen julkaiseman päätöksen ja siitä tehdyn tiedotteen mukaan Stora Enso -konserniin kuuluvien Kemijärven sellutehtaan ja Summan paperitehtaan sulkemisesta tehtiin tosiasiallisesti päätökset jo syksyllä 2007. Yhteistoimintaneuvottelut työntekijöiden kanssa päättyivät kuitenkin vasta tammikuussa 2008. Työtuomioistuimen mukaan asiassa rikottiin yhteistoimintalakia, jota noudatettiin paperiteollisuuden työehtosopimuksen osana. Työtuomioistuin määräsi emoyhtiön ja kahden tytäryhtiön palveluksesta irtisanotuille noin 340 työntekijälle hyvityksiä. Hyvityksiä joutuivat maksamaan Stora Enso, Stora Enso Publication Papers ja Efora. Irtisanotut työntekijät saivat kukin 17 000 euroa. Yhteensä maksettavaa kertyi näin noin 5,7 miljoonaa euroa. (Työtuomioistuin 2011.) Tehtaiden lakkauttamista puitiin työtuomioistuimessa Paperiliiton

aloitteesta. Ylen uutisessa haastatellun Stora Enson viestintäjohtajan mukaan yhtiö oli pettynyt tuomioistuimen päätökseen ja uskoi joka tapauksessa yhtiön toimineen yt-lain mukaisesti. (YLE 21.6.2011.)

Tehdasalueen ympäristökysymyksiin liittyen myös Kemijärven kaupunki katsoi, ettei olisi sopivaa, että Stora Enso saisi lievennyksiä määräyksiin vanhan sellutehtaan alueen jälkihoidosta. Kaupunki piti tärkeänä, että Stora Enso asetettaisiin vastuuseen lietealtaaseen kertyneen lietteen puhdistuksesta. (YLE 22.8.2011.) Kemijärven kaupungin mukaan lietealtaan vesi oli lietteestä aiheutuneiden päästöjen seurauksena pilaantunutta ja ylivuotovedet aiheuttivat kuormitusta Kemijärvessä. Korkeimmalle hallinto-oikeudelle antamassaan lausunnossa liete ei kaupungin mukaan kuitenkaan aiheuttanut silloisella sijoituspaikallaan välitöntä terveyshaittaa, mutta lietealtaan pitkäaikaisista ympäristövaikutuksista ei ollut kokemuksia ja lietemäärien arviointiinkin liittyi kaupungin mukaan epävarmuuksia. (KHO 2013, 46.)

Vaatimuksensa tueksi Kemijärven kaupunki esitti, että toimeenpantaisiin erillinen tutkimus siitä, aiheutuiko tehdasalueesta ja lopettamistoimenpiteistä terveyshaittaa alueen väestölle. Kemijärven sellutehdas ehti toimia Kemijärvellä noin 40 vuotta. Alkuvuosikymmeninä tuotantoprosessit eivät olleet kaupungin mukaan ympäristön kannalta kovin turvallisia. Alueen maaperään ja vesistöön oli vuosikymmenten saatossa joutunut moninaisia kemikaaleja ja prosessijätteitä, joiden pitkäaikaisista vaikutuksista ei ollut täyttä varmuutta. Kemijärven kaupunki katsoi korkeimmalla hallinto-oikeudelle lähettämässään valituksessa, että oli käytettävä kaikki saatavissa oleva asiantuntemus, jotta voitaisiin varmistaa alueen väestön terveydelliset olot pitkälläkin aikavälillä. Heidän mukaansa tehtaan tuotannossa käytettiin klooria sellun valkaisussa 28 vuoden ajan vuoteen 1993 saakka. Suomen metsäteollisuus luopui kloorin käytöstä tuon aikaisten orgaanisten klooriyhdisteiden syntymisvaaran takia. Ihmisten ja ympäristön kannalta koko läjitäysalueen poistaminen oli kaupungin mukaan erityisen tärkeää. (KHO 2013, 46.)

Myös Stora Enso valitti Pohjois-Suomen aluehallintoviraston ympäristölupapäätöksestä Vaasan hallinto-oikeuteen. Erityisesti puhdistukseen liittyvät kustannukset eivät vastanneet yhtiön mielestä lietealtaan puhdistuksesta syntyneitä ympäristöllisiä hyötyjä. Yritys valitti myös lietteen loppusijoittamiseen liittyvistä toimenpiteistä ja katsoi, että Kemijärven tehtaan lieteallas puhdistuu parhaiten ”luonnollisella menetelmällä”. Lisäksi Stora Enso halusi päästä

eroon lietejätteiden asianmukaisen käsittelyn varmistamiseksi asetetusta 6 miljoonan euron vakuudesta. (KHO 2013, 22.)

5.2.2 Korkeimman hallinto-oikeuden päätös

Kun Vaasan-hallinto oikeus hylkäsi Stora Enson valituksen, siirtyi käsittely valitusten siivittämänä korkeimpaan hallinto-oikeuteen, joka hylkäsi valituksen vuonna 2013. Stora Enso käsitteli asiaa vuoden 2014 osavuositarkastuksessaan seuraavasti: *”Korkein hallinto-oikeus antoi päätöksensä Kemijärven lopetetun sellutehtaan ympäristölupaan liittyvästä jälkilammikosta elokuussa 2013. KHO määräsi Stora Enson puhdistamaan suurimman osan pohjalietteestä, palautti asian aluehallintoviraston käsittelyyn sekä määräsi Stora Enson toimittamaan vuoden 2014 loppuun mennessä uuden selvityksen siitä, miten suurin osa Kemijärven tehtaan jälkilammikon pohjalietteestä poistetaan. Aluehallintovirasto määrättiin myös arvioimaan Stora Ensolle koituvia kustannuksia saataviin ympäristöhyötyihin nähden siinä tapauksessa, että aluehallintovirasto velvoittaisi Stora Enson poistamaan pohjalietteen”*. (Stora Enso 2014c, 15.) Aluehallintovirastolla voidaankin nähdä tässä tapauksessa olleen merkittävä rooli yhteiskunnan ja ympäristön etujen ajajana. Korkeimman hallinto-oikeuden päätös (2013, 41) kuuluu seuraavasti:

”Yhtiön [Stora Enson] on 31.12.2018 mennessä poistettava pääosa jälkilammikon pohjaan laskeutuneesta lietteestä. Kuivattu liete saadaan sijoittaa tehdasalueen kaatopaikalle. Yksityiskohtainen suunnitelma poiston toteuttamisesta, aikataulusta ja lietteiden kuivaamisesta ja käsittelystä sekä jälkilammikon tulevasta käytöstä ja tilasta on toimitettava aluehallintovirastoon hyväksyttäväksi vähintään vuotta ennen poistotoimenpiteiden aloittamista, kuitenkin viimeistään 31.12.2014.

Suunnitelmassa on esitettävä myös lietteiden kuivauksessa muodostuvien vesien käsittely, arvio saavutettavasta puhdistustehosta ja aiheutuvasta kuormituksesta ja esitys toimenpiteiden aikaisiksi raja-arvoiksi vesistöön johdettaville vesille sekä tarkennettu arvio lammikon vesitaseesta sekä pitkän aikavälin riskinarvio mahdollisesti alueelle jätettävän lietteen aiheuttamista vaikutuksista alueen ympäristön pilaantumiseen sekä alueen käyttömahdollisuuksiin.

Pohjois-Suomen aluehallintovirasto voi antaa suunnitelman perusteella lietteiden käsittelyä koskevia lisämääräyksiä tai muuttaa lupamääräystä, mikäli lupamääräyksessä edellytetty tai muu selvitys osoittaa, että lupamääräyksessä vaadittua lietteen poistamista ei ympäristönsuojelulain 3 §:n 1 momentin 4 kohta ja 2 momentti, 43 §:n 1 ja 3 momentti sekä 90 §:n 1 ja 3 momentti huomioon ottaen ole mahdollista toteuttaa ympäristön pilaantumisen rajoittamisen kannalta saavutettavaan hyötyyn nähden ilman kohtuuttomia kustannuksia.”

Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen keskeisimmät seikat lietealtaan puhdistuksen osalta ovat:

1. Stora Enso Oyj velvoitetaan poistamaan pääosa jälkilammikon pohjan lietteestä 31.12.2018 mennessä.
2. KHO:n päätöksen mukaan Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle asetettiin merkittävä rooli lietealtaan käsittelyn ja puhdistuksen valvontaan liittyen.
3. Kunnostussuunnittelun kannalta olennaista on KHO näkemys siitä, että lieteallas ei ole vesistöä, vaan on osa tehtaan jätevedenpuhdistamon rakenteita.
4. KHO luokitteli lammikon lietteen jätteeksi.
5. KHO mukaan Stora Enson ympäristöasioihin liittyvä liiketoiminta on ollut koko tehtaan toimintahistorian ajan voimassa olleiden lupien mukaista.

Ylen haastattelussa Stora Enson ympäristöjohtaja Marjaana Luttinen myönsi yhtiön olevan velvoitettu poistamaan pääosan jälkilammikon pohjaan laskeutuneesta lietteestä vuoden 2018 loppuun mennessä. Kemijärven massaliikkeessä aktiivisesti toimineen Juha Pikkaraisen mielestä KHO teki myönnytyksen Stora Enson vaatimuksille. Jos puhdistustoimenpiteet nousisivat ”tolkuttoman” kalliiksi, yhtiö voisi anoa uutta ympäristölupaa. Pikkarainen toivoi, että uuteen valituskierrökseen ei tarvitsisi lähteä, ja että saastuttaja maksaisi aiheuttamansa vahingot. (YLE 28.8.2013.)

5.3 Lietealtaan puhdistusprosessi käynnistyy

5.3.1 Stora Enson kartoitus lietealtaan tilasta

Stora Enso toimitti vuonna 2014 Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle kattavan selvityksen lietealtaan tilasta, ja kartoitti sen lisäksi lietealtaan ekosysteemiin liittyviä vaikutuksia. Stora Enso kirjasi aluehallintovirastolle vuonna 2014 lähettämässään selvityksessä, että Kemijärvi on Kemijoen vesistön suurin järvi, jossa läpivirtausjärville tyypilliseen tapaan veden viipymä on lyhyt ja virtaus voimakasta. Ennen vesien johtamista vesistöön lietealtaan vedet ilmastetaan ja ohjataan selkeytysaltaiden läpi, jolloin vedestä poistuisi kiintoaineeseen sitoutuneet haitta-aineet. Kemijärven lietteen kuivattavuutta oli yhtiön mukaan tutkittu

vuosina 2011 ja 2012. Tutkimuksissa todettiin muun muassa, että ”*lietteen poistoa vaativat menetelmät olisivat kohteessa teknisesti hankalia tai mahdottomia toteuttaa, ja ne aiheuttaisivat merkittäviä työn aikaisia riskejä ja ympäristöriskejä*”. (Stora Enso 2014a, 2–3.)

Stora Enson tuottamien tutkimusten mukaan lietealtaan vesisyvyys oli enimmillään noin 6,3 metriä ja kokonaispinta-ala noin 80 hehtaaria. Lammikon syvin kohta oli sen luoteisosalla. Lammikon pohjalle sedimentoituneen lietekerroksen paksuus oli enimmillään noin 2,5 metriä ja keskimääräinen paksuus noin 0,7 metriä. Paksuimmillaan lietekerros oli altaan pohjoisosassa. Lietteen kokonaismäärä oli noin 335 000 m³. Tehtaan toiminnasta peräisin oleva kuitu teki lietteestä sitkeää. Pohjassa oli paikoin runsaasti oksia ja risuja. Lietteessä oli todettu kohonneita kokonaistyyppi-, fosfori- ja rikkipitoisuuksia. Myös kasvi- ja puuperäisiä yhdisteitä, kuten terpeenejä sekä hartsi- ja rasvahappoja, oli todettu. (Stora Enso 2014a, 5.) Lietealtaan pohjalietteen tutkimuksissa vuonna 2012 havaittiin metalleista kohonneita pitoisuuksia sinkkiä ja vanadiinia sekä orgaanisista yhdisteistä, kuten bentseeniä. Erityisesti sinkin, vanadiinin, bentseenin, tolueenin ja raskaiden jakeiden pitoisuudet olivat korkeita. (Stora Enso 2014a, 3.)

Tutkimustulosten yhteenvedossa todetaan, että huokosveden erottaminen Kemijärven lietteestä ei onnistunut alipaine-ruiskulla, laskeuttamalla eikä suodattamalla (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2017, 7). Näin ollen lietteen kuivattaminen olisi erittäin haastavaa. Yhtiö teki myös tutkimuksia lietteen polttoa varten syksyllä 2013, joissa arvioitiin jälkilammikon lietteen mekaanista kuivattavuutta ja lämpöarvoa. Tehollisen lämpöarvon nostaminen riittävälle tasolle vastaisi noin 100 kg polttoöljyä lietetonnin kohti, mitä yhtiö piti liian korkeana. Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksessä edellytettiin kunnostussuunnitelman lisäksi pitkän aikavälin riskiarviota mahdollisesti alueelle jätettävän lietteen aiheuttamista vaikutuksista alueen ympäristön pilaantumiseen sekä alueen käyttömahdollisuuksiin. (KHO 2013, 26.)

Stora Enso Oyj:n toimeksiannosta Esko Rossi tarkasteli raportissaan jälkilammikon pohjalietteestä ja sen mahdollisesta poistamisesta aiheutuvia ympäristö- ja terveysriskejä vuonna 2012. Riskinarvion tavoitteena oli tunnistaa ja arvioida lietteen ja sen sisältämien ravinteiden ja haitta-aineiden alueen asukkaille ja virkistyskäyttäjille muodostamat terveysriskit sekä alueen eliöstöön kohdistuvat ekologiset riskit nykytilanteessa ja mahdollisen lietteen poiston yhteydessä. Lisäksi tavoitteena oli arvioida kunnostustoimien eli

lietteen poiston vaikutusta riskien suuruuteen. (Stora Enso 2014a, 4.) Rossin tutkimuksen mukaan lammikon vesi oli lievästi emäksistä ja kemiallisilta ominaisuuksiltaan hapenkulutusta ja raudan pitoisuutta lukuun ottamatta talousveden laatusuosituksien ja laatuvaatimukset täyttävää. Riskiarviossa todettiin aiempien tutkimusten pohjalta, että lietteen haitta-aineet olivat niukkaliukoisia ja lammikon vedestä määritetyt pitoisuudet alittivat pääsääntöisesti pintavesille haitattomiksi määritetyt pitoisuudet. Kun vesien johtamisessa otettiin huomioon sekoittuminen Kemijärvessä, pitoisuuksien todettiin laskeneen selvästi herkkimmillekin vesieliöille haitallisia pitoisuuksia pienemmiksi. (Stora Enso 2014a, 5.) Kokonaisuutena lietteen haitta-aineista ei arvioitu aiheutuvan merkityksellistä ekologista riskiä. Jälkilammikon lietteen ominaisuuksien, haitta-aineiden kokonaismäärien ja ominaisuuksien sekä kohdealueen vesistön olosuhteiden perusteella lietteen haitta-aineiden kulkeutumisesta ei arvioitu aiheutuvan pitkälläkään aikavälillä ympäristön pilaantumisen vaaraa. Jälkilammikon pohjalietteestä ja vedestä tuleva haitta-aineiden saanti ei olisi raportin mukaan merkittävää, vaikka lammikossa kasvaisi kaloja, joita käytettäisiin jatkuvasti ravintona. (Stora Enso 2014a, 3.)

Rossin arviossa todettiin, että riskinarvion epävarmuudetkin huomioon ottaen oli selvää, että lietteen haitta-aineista ei aiheutuisi merkityksellistä terveysriskiä lammikon silloisessakaan tilassa. Jälkilammikon lietteen mahdollisesta imuruoppauksesta tai tyhjentämisestä ja kuivakaivusta ei myöskään arvioitu aiheutuvan merkityksellistä riskiä ihmisten terveydelle mahdollisia onnettomuustilanteita lukuun ottamatta. Rossin riskinarviossa todettiin lopuksi, että lietteen poistamisella ei saavutettaisi ensimmäisen 10 vuoden jaksolla merkittävää hyötyä jälkilammikon vesistökuormituksen suhteen. Mikäli valtaosa lietteestä poistettaisiin lammikosta, ympäristön tila kyllä palautuisi ruopatulla alueella pohjan olosuhteiden osalta vähitellen kohti luonnontilaa. Kaikkiaan saavutettavat hyödyt arvioitiin näin ollen toimenpiteiden muodostamiin haittoihin ja riskeihin nähden niin pieniksi, että jälkilammikon lietteen poistoa ei Rossin tutkimuksen mukaan pidetty ympäristönsuojelun kannalta perusteltua. (Stora Enso 2014a, 4)

Myös Envitop Oy tutki syksyllä 2013 Kemijärven jälkilammikon lietteen mekaanista kuivattavuutta, suotautuvuutta ja lietteen lämpöarvoa. Tutkimustulosten perusteella Kemijärven liete oli erityisen huonosti mekaanisesti kuivattavissa. Lietteiden huono suotautuvuus tarkoittaa, ettei lietteitä olisi järkevää pumpata lietettä kuivattaviin *geotuubeihin*, koska ne tukkeutuisivat. Envitopin tulosten perusteella Stora Enso katsoi, että

lietteen käsittelyvaihtoehdoista sekä lingoilla kuivaaminen että geotuubien hyödyntäminen kuivaamisessa ei olisi tarkoituksen mukaista, koska niillä ei saataisi lietettä kuivemmaksi. (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2017, 15.)

5.3.2 Suunnitelma lietealtaan puhdistamiseksi

Stora Enso esitti vuoden 2014 aikana kolme erilaista lietealtaan puhdistussuunnitelmaa ja toimitti ympäristölupahakemuksen Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle (Stora Enso 2014a). *Ensimmäinen* puhdistusvaihtoehdoista perustui Pöyryn vuonna 2008 esittämään monitoroituun luontaiseen biohajoamiseen, jossa lammikko jätettäisiin silloiseen tilaansa ja lammikosta johdettavien vesien tarkkailua ja käsittelyä jatkettaisiin vallinneen käytännön mukaan. Menetelmä oli ollut käytössä vuodesta 2006 alkaen, ja jälkilammikosta ei ollut yhtiön mukaan aiheutunut havaittavaa ympäristökuormitusta. Luontaiseen hajoamiseen nojaavan puhdistusmenetelmän kustannuksiksi arvioitiin kolme miljoonaa euroa. Tähän vaihtoehtoon sisältyi olennaisesti lammikosta poisjohdettavien vesien ilmastus- ja selkeytyskäsittely, ja vesistöön johdettavien vesien laadun tarkkailu. Ratkaisun toimivuudesta oli Stora Enson mukaan 10 vuoden tarkkailutieto. (Stora Enso 2014b, 21.)

Stora Enson mukaan tämän vaihtoehdon hyödyt olivat alhaiset kustannukset ja kunnostuksen aikaisten riskien puuttuminen. Tämän vaihtoehdon hyvyttä Stora Enso korosti Esko Rossin tekemän riskiarvion näkökulmasta. Rossihan todisti, että lammikko ei silloisessa tilassa aiheuttanut merkittäviä ympäristö- ja terveysriskejä, ja että lammikon vesistökuormitus oli vähäinen. Yhtiön mukaan Kemijärven lietteen laatu ei aiheuttaisi tässä kunnostusratkaisussa ongelmia, koska lietettä ei poistettaisi lammikosta. Liete saisi olla paikallaan, jolloin lietteen huono kuivattavuus, huono suotautuvuus ja matala lämpöarvo eivät olisi ongelmia. Tarkkailukustannukset ja vedenpuhdistamon toiminnan kustannukset olisivat vuosien 2009–2013 kokemusten perusteella noin 150 000 € vuodessa. Kunnostuksen kesto olisi mallin mukaan arviolta 20 vuotta, jolloin kustannusarvio olisi koko ajalta 3 miljoonaa euroa. Tässä vaihtoehdossa kustannuksia muodostui veden pumppauksesta, jätevedenpuhdistamon toiminnasta, lammikon ilmastuksesta ja tarkkailusta sekä patoturvallisuuden edellyttämästä seurannasta. (Stora Enso 2014b, 16.)

Toisena lietealtaan puhdistusvaihtoehtona Stora Enso ajatteli käyttävänsä bioremediaatiota (*fytoimediaatiota*), millä tarkoitetaan elävien organismien, kuten mikrobien ja kasvien hyödyntämistä pilaantuneen maaperän, sedimentin tai pohjaveden kunnostuksessa. Bioremediaatioon osin perustuva ekologinen kunnostaminen (*engineered ecological closure*) on Yhdysvalloissa kehitetty menetelmä lietealtaiden sulkemisessa, ja sitä on sovellettu etenkin massa- ja paperitehtaiden altaiden puhdistamisessa. (Stora Enso 2014b, 22.) Stora Enson mukaan tämä vaihtoehto perustui kasvillisuuden hyödyntämiseen pilaantuneen maan ja veden puhdistamisessa. Kasvien käyttö pilaantuneen maan ja veden puhdistamisessa lähtee kasvien juuristossa elävien mikrobien perusaineenvaihdunnan prosesseista, joiden avulla ne voivat hajottaa, poistaa tai sitoa haitta-aineita maaperään. Vaihtoehdon edellytys on se, että lammikon vesitilavuutta vähennettäisiin noin kolmannekseen sen tilasta. (Stora Enso 2014b, 25.)

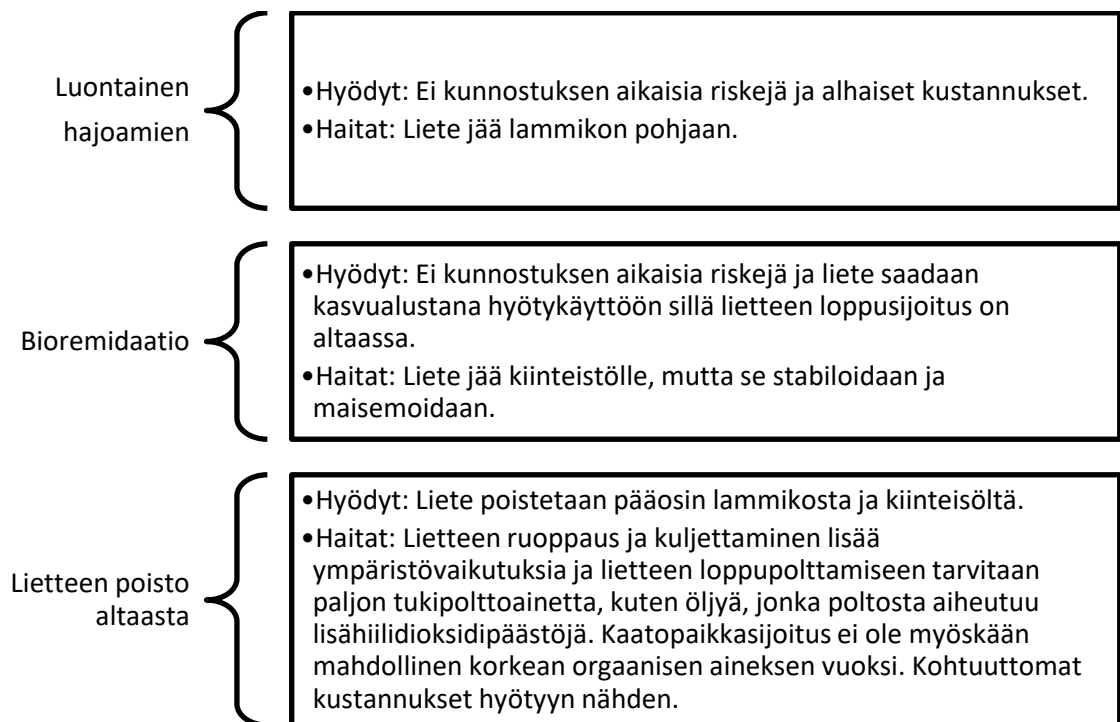
Prosessi jatkuisi niin, että lietemassojen kuivettua niiden päälle istutettaisiin kasvillisuutta, joka stabilisoisi lietettä ja rajoittaisi lietteen sisältämien haitta-aineiden kulkeutumista. Kemijärven lietealtaaseen voitaisiin Stora Enson mukaan istuttaa esimerkiksi pajua ja ruokohelpeä sekä reuna-alueille koivua. Niitä voitaisiin käyttää sittemmin bioenergian tuotannossa ja rungot voitaisiin hyödyntää paikan päällä. (Stora Enso 2014b, 27.) Puheena olevan puhdistusvaihtoehdon tavoitteena oli saada kustannustehokkaasti paras mahdollinen hyöty poistamalla lietteet pääosin lammikon pohjasta, mutta kuitenkin samalla mahdollistaa altaan käyttö jatkossakin teollisuusalueen hulevesien käsittelyssä. Yhtiön mukaan parhaiten menetelmä soveltuisi jälkilammikon kaltaisiin kohteisiin, joissa haitta-ainepitoisuudet olivat maltillisia kohteen maankäyttö huomioden ja kulkeutumis- ja altistumisriskit voitaisiin hallita. (Stora Enso 2014b, 28.)

Stora Enso esittikin tiivistettynä seuraavaa bioremediaatioprosessia toteutettavaksi Kemijärven lietealtaan puhdistuksessa:

- Vaihe 1: Vedenpinnan lasku
  - Jälkilammikon vedenpintaa lasketaan aluksi ja lammikosta poistettavat ylimääräiset vedet ilmastetaan ja selkeytetään ennen vesistöön johtamista
- Vaihe 2: Alueen pengertäminen ja lietealtaiden mitoittaminen

- Alueen maarakentamisen takia lammikon alueelle rakennetaan vedenpinnan laskemisen jälkeen ensin työmaatiet, esimerkiksi suodatinkankaan päälle tulevalla murskekerroksella
- Vaihe 3: Lietteen poisto lammikosta
  - Alennettavan vedenpinnan alle jää lietettä, jota ruopataan mahdollisuuksien mukaan ja läjitetään rannalle rakennettavien penkereiden taakse. Rantarakenne suunnitellaan niin, etteivät lammikosta poistetut massat huuhtoudu takaisin lammikkoon
- Vaihe 4: Alueen hulevesijärjestelyt
  - Lammikkoon tuleville hulevesille rakennetaan kiintoaineen erotusta varten laskeutusaltaat, jotka voidaan tyhjentää koneellisesti määrävälein
- Vaihe 5: Kasvillisuuden istutus
  - Patopenkereiden väliin sijoitettujen poistettujen massojen päälle istutetaan kasvillisuutta, jonka lyhyen aikavälin tarkoituksena on sitoa läjitetyt lietteet maahan. Kasvillisuus myös rajoittaa veteen liukenevien haitta-aineiden kulkeutumista. Pidemmällä aikavälillä kasvillisuuden istuttamisen tavoitteena on myös poistaa lietteen haitta-aineita maasta

Kunnostuksen kesto olisi tästä eteenpäin arviolta 5–10 vuotta. Tavoiteaikataulu voisi olla järkevää asettaa esimerkiksi vuoden 2028 loppuun. Bioremediaation kokonaiskustannuksiksi arvioitiin noin viisi miljoonaa euroa. (Stora Enso 2014b, 27.) *Kolmannessa* lietealtaan puhdistusvaihtoehdossa lammikon pohjalla oleva liete poistettaisiin kokonaan joko kaivamalla talvella tai imuruoppaamalla altaisiin. Ongelmaksi tässä menetelmässä koettiin sekä lietteen huono kuivattavuus sekä se, että kaatopaikoille ei voitu sijoittaa 1.1.2016 jälkeen yli 10 % orgaanista ainetta sisältäviä jätteitä, minkä takia esikäsitelty liete pitäisi käsitellä ja sijoittaa kaatopaikalle. Lisäksi lietealtaassa oleva liete oli KHO:n toimesta tulkittu jätteeksi. Näin ollen kyse ei ole ruoppausmassasta, vaan liete oli biohajoavaa jätettä, joka oli syntynyt metsäteollisuuden jätevedenpuhdistusprosessissa. Stora Enso katsoi kolmannen vaihtoehdon hyödyksi sen, että jälkilammikon pohjalla oleva liete saataisiin poistettua mittavasti. Yhtiön mukaan edellä esitettyjen lietteiden poistamisen kustannusarviot termisen käsittelyn kanssa vaihtelevat noin 22–30 miljoonaa euron välillä. (Stora Enso 2014, 30.)

Kuva 7. Stora Enson näkökulma puhdistusmenetelmistä

Yllä oleva kuva tiivistää Stora Enson näkökulman puhdistusmenetelmien hyödyistä ja haitoista. Yhtiö päätyi valitsemaan jälkilammikon puhdistuksessa kakkosvaihtoehdon, jossa jälkilammikko kunnostetaan siten, että veden alle jääviltä alueilta poistettaisiin liete pääosin ja lietteessä olevien haitta-aineiden hajoamista ja sitoutumista tehostettaisiin bioremediaatiolla. Yhtiö totesi hakemuksessa ja vastineessaan muun muassa, että kaikki lietteen jälkilammikon alueelta poistamista ja käsittelemistä tarkoittavat kunnostustavat aiheuttaisivat ympäristölle bioremediaatiolla tapahtuvaa kunnostusta suuremman ympäristöriskin ja tarpeettomat sekä hyötyihin nähden kohtuuttomat kustannukset. (KHO 2013, 23.)

5.3.3 Aluehallintoviraston hylkäävä päätös

Stora Enso ja Pohjois-Suomen aluehallintovirasto kävivät vuosien 2014–2016 aikana aktiivista vuoropuhelua erilaisten täydennyspyyntöjen, selvitysten ja kommenttien välityksellä lietealtaan puhdistuksesta. Vuoropuhelun aktiivisin vaihe päättyi helmikuun 8. päivänä 2017, jolloin Pohjois-Suomen aluehallintovirasto hylkäsi päätöksessään Stora Enso Oyj:n jälkilammikon kunnostussuunnitelmaa koskevan hakemuksen ja määräsi yhtiötä toimittamaan uuden yksityiskohtaisen suunnitelman aluehallintoviraston hyväksyttäväksi

31.12.2017 mennessä. Lisäksi yhtiö määrättiin toimittamaan Kemijärven kalojen, sedimentin orgaanisten klooriyhdisteiden pitoisuustutkimuksia ja saaliskalalajien keskeisiä haitta-ainepitoisuustutkimuksia koskevan yksityiskohtaisen tutkimussuunnitelman Lapin ELY-keskuksen hyväksyttäväksi 30.4.2017 mennessä. ELY-keskus voisi tarkentaa tarkkailuohjelmien sisältöä ja lakkauttaa seurantavelvoitteen, mikäli tutkimuksilla osoitettaisiin, ettei Kemijärven kaloissa tai sedimentissä havaittaisi poikkeavia klooriyhdisteiden eikä muiden haitta-aineiden pitoisuuksia. (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2017, 63.)

Pohjois-Suomen aluehallintoviraston mukaan yhtiön esittämässä suunnitelmassa ei poistettaisi pääosaa lietteestä altaan alueelta. Stora Enson toteutettavaksi esittämässä bioremediaatiovaihtoehdossa liete kerättäisiin altaan alueella suppeammalle alueelle ja pinta kasvitettaisiin, kuten edellä on esitetty. Aluehallintovirasto kuitenkin katsoi, että toisin kuin yhtiö esitti, käsittelytapaa ei voitaisi pitää koko lietemassan osalta jäteasetuksen tarkoittamana hyödyntämisenä, sillä mallissa ainoastaan lietteen pintakerrosta voitaisiin hyödyntää kasvualustana siten, että sen voisi katsoa olevan jäteasetuksen mukainen hyödyntämistoimi. Aluehallintoviraston mukaan näillä perustein esitetty bioremediaatiosuunnitelma ei ollut riittävä. (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2017, 64.)

Aluehallintovirasto otti kantaa myös Stora Enson näkemykseen kustannusten kohtuullistamisesta. Yhtiön tekemien kustannusarvioiden mukaan kokonaiskustannukset eri vaihtoehdoissa olivat 1) Lietettä ei poisteta lainkaan (kolme miljoonaa euroa), 2) bioremediaatio (viisi miljoonaa euroa) ja 3) lietteen poisto ja loppusijoitus (22–30 miljoonaa euroa). Lietteen kokonaismäärällä jaettuna kustannuksiksi lietetonnin kohden saatiin vaihtoehdosta riippuen 9–89 €/tn. (Stora Enso 2014b, 36.) Aluehallintoviraston mukaan kyseinen yksikkökustannus ei ollut suurimmillaankaan mitenkään poikkeava jätteen käsittelykustannus, kun sitä verrataan esimerkiksi Pohjois-Suomessa toimivien jätteenkäsittelylaitosten taksojen mukaisiin yksikkökustannuksiin. Sillä, että jätteen suuri kokonaismäärä johtaisi suuriin kokonaiskustannuksiin, ei ollut AVI:n mukaan merkitystä, jos arvioitiin parasta ja käyttökelpoisinta käsittelytekniikkaa sekä toimenpiteiden aiheuttamien kustannusten kohtuuttomuutta. Aluehallintovirasto näki, että näin arvioituja lietteen poistokustannuksia ei voitaisi pitää sellaisina, että lietteen poistamista ei voitaisi toteuttaa ilman kohtuuttomia kustannuksia. (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2017, 66.)

Yleisradion haastattelussa Stora Enson Suomen viestintäjohtaja Liisa Nyyssönen kertoi yhtiön pettymyksestä AVI:n päätökseen. Jatkotoimia yhtiön näkökulmasta mietitään edelleen. Aluehallintoviraston ympäristöylitarkastaja Mari Murtomaa-Hautala vuorostaan kertoi samassa uutisessa, että Stora Ensolla olisi vuoden 2017 loppuun saakka aikaa esittää uudet keinot lietealtaan puhdistukseen. Yhtiö voisi esittää muitakin keinoja lietteen poistamiseen, mutta AVI:n lähtökohta oli se, että lietettä ei voitaisi sellaisenaan jättää lammikon reunoille. Muita vaihtoehtoja olisivat esimerkiksi lietteen kuivattaminen ja polttaminen. (YLE 8.2.2017a.) Ylen haastattelema Kemijärven kunnallistekniikan päällikkö Markku Koivisto oli myös tyytyväinen AVI:n päätökseen hylätä Stora Enson esitys puhdistusmenetelmästä. Hänen mukaansa Stora Enson ratkaisu olisi tarkoittanut sitä, että asia olisi jätetty puolitiehen. Koivisto korosti, että Kemijärven kaupunki halusi, että liete poistetaan kokonaan. Vuonna 2008 suljetun sellutehtaan jäljiltä lammessa oli Koiviston mukaan puoli miljoonaa kuutiota lietettä. Kemijärven kaupunginvaltuuston varapuheenjohtaja Juha Pikkarainen (vas.) ja Kemijärven massaliikkeen aktiivi totesi myös tyytyväisenä, että yhtiön pitäisi ottaa nyt lusikka kauniiseen käteen ja alkaa tosissaan miettiä, miten toimitaan. (YLE 8.2.2017b.)

6. Stora Enso ja ympäristövastuun toteutuminen

6.1 Ympäristövastuun lähtökohdat

Käsillä olevan tutkielman näkökulmasta Pohjois-Suomen aluehallintoviraston päätös hylätä Stora Enson bioremediaatioita hyödyntävä menetelmä on erittäin mielenkiintoinen. Tärkeä havainto tähän liittyen on se, että yhtiön itse määrittämät toimenpiteet ympäristövastuun toteuttamisesta eivät täyttäneet viranomaisen määrittämiä kriteereitä. Käytettävissä olevan alkuperäisaineiston tuottaman tiedon mukaan Stora Enso oli vuosien 2010–2017 aikana kokenut lietealtaan puhdistusvelvoitteen erityisesti kustannusten ja puhdistuksen saadun ympäristöhyödyn näkökulmasta ylimitoitetuksi. Yhtiön liiketoiminnan tulokulmasta katsottuna ympäristövastuulle asetetut riskit olivat tässä tapauksessa realisoituneet tavalla, johon yhtiö ei ollut varautunut. Lietealtaan tapaus tuleekin tästä syystä hahmottaa ympäristöriskin toteutumisena eikä niinkään vastuuttomana tai laittomana toimintana, kuten esimerkiksi ympäristönsaastuttamista vastaavana rikoksena. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston mukaan (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2017, 26) Stora Enson toimenpiteet lietealtaan puhdistukseen liittyen eivät olleet kuitenkaan tarpeeksi mittavia, ja yhtiö oli määrätty toteuttamaan edellä esitettyjä toimenpiteitä. Ympäristövastuun laiminlyönti oli näin aiheuttanut yhtiölle taloudellisia tappioita, jonka kokonaismäärästä ei vielä keväällä 2017 ole kokonaisvaltaista kuvaa.

Voidaankin ajatella, että koska yritysten päätavoitteena on lähtökohtaisesti tuottaa voittoa, on niiden intressissä myös toimia ympäristövastuullisesti siltä osin, kun ympäristöriskin minimoimiseen vaadittavat kustannukset ovat suhteellisesti tasapainossa ympäristönsuojelemisesta saatuun hyötyyn nähden. Broomhillin (2007, 13) näkemys tukee tätä ajatusta, sillä mitä tehokkaammin yritys on minimoinut ympäristöriskejään ja raportoinut niistä sidosryhmilleen, sitä vastuullisemmaksi yrityksen liiketoiminta yleisesti koetaan. Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä nostetaan esille myös Anttiroikon (2004, 25) näkemys siitä, että yritysvastuu on aina yhden toimijan vastuuta yhteiskunnalle, ja että vastuun taustalla ovat yrityksen omat arvot ja tuotos-panos-suhde siitä, millä hinnalla yritys pyrkii toteuttamaan taloudellista hyvinvointiaan. Tässä tapauksessa voidaan nostaa esiin Stora Enson pyrkimykset vastata yritysvastuun keskeisimpänä pidettyyn taloudellisen vastuun toteuttamiseen. Kemijärven sellutehdas ajettiin alas juuri yhtiön osakkeenomistajille

suunnatun taloudellisen vastuun vuoksi, ja tehtaan toiminnan voidaan nähdä jatkuneen Kanadassa juuri kustannustehokkuuden takia. (YLE 30.6.2010.)

Stora Enso pyrki toteuttamaan myös sosiaalista vastuutaan kaavailemalla sellutehdasalueelle verrattavissa olevaa toimintaa ja työpaikkoja tehtaan alasajon jälkeen (YLE 9.1.2008). Tästä sidosryhmillä, kuten Kemijärven massaliikkeellä, oli kuitenkin hyvin poikkeava näkemys. Liikkeen piirissä koettiin, että yhtiön toimenpiteet eivät olleet riittäviä ja tehtaan henkilökuntaa ei ollut informoitu tarvittavalla tavalla tehtaan alasajon yhteydessä. (YLE 29.1.2008.) Huoli osoittautui myöhemmin oikeaksi, kun työtuomioistuimen mukaan tehtaan alasajon yhteydessä rikottiin yhteistoimintalakia (YLE 21.6.2011). On tärkeää hahmottaa se tosiasia, että vaikka Kemijärven sellutehtaan alasajon tapauksessa olisi toimittu taloudellisen vastuun näkökulmasta juuri oikealla tavalla, se ei tarkoita, että myös sosiaalinen ja ympäristövastuu olisivat toteutuneet onnistuneesti. Kuten Ketola (2005, 14) on todennut, vaikka yritykset eivät itsessään ole tilivelvollisia yhteiskunnan hyvinvoinnista taikka sen toimivuudesta, on niillä, kuten kaikilla yhteiskunnan instansseilla silti velvollisuus moraaliseen ja lainsäädäntöä noudattavaan toimintaan.

Näin ollen voidaan argumentoida, että Kemijärven sellutehtaan alasajon yhteydessä Stora Enso ei toteuttanut yritysvastuutaan John Elkingtonin *triple-bottom line* -mallin mukaisesti. Elkington (2001, 3) on esittänyt, että yrityksen liiketoimintaa pitäisi selkeämmin arvioida huomattavasti laajemmassa kontekstissa kuin pelkästään kannattavuuden näkökulmasta. Elkingtonhan on nostanut esille ajatuksen, että yritysvastuu koostuu taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristövastuun yhteisvaikutuksesta. Toki on todettava, että tämän tutkimuksen näkökulmasta ei ole oleellista arvioida näiden kolmen kriteerin täyttymistä vaan pääasiallisesti keskittyä ympäristövastuun toteutumiseen.

Ismailin (2009, 201) mukaan yritysvastuun määrittely pohjautuu yleisesti yrityksen toiminnasta syntyviin ulkoisvaikutuksiin. Myös Järvinen (2004, 3) katsoo, että tehokkaasti toimivat yritykset vaikuttavat merkittävästi paikallisyhteisöjen elinympäristöön ja saattavat aiheuttaa toiminnallaan negatiivisia ulkoisvaikutuksia eli dysfunktioita. Vastuullisuuteen liittyvässä kirjallisuudessa yleisesti korostetaan yhteiskuntavastuun roolia lainsäädännön velvoitteiden ylittävänä vapaaehtoisena toimintana. (Moura-Leite & Padgett 2011, 530). Lainsäädännön ylittävän toiminnan päätarkoitus on ympäristövastuun näkökulmasta ennaltaehkäistä edellä mainittuja negatiivisia ulkoisvaikutuksia. Lietealtaan tapauksessa voidaan väittää, että Stora Enso ei ole kovinkaan aktiivisesti pyrkinyt vapaaehtoisella

toiminnalla kehittämään lietealtaaseen liittyvää ympäristövastuuta tai kiillottamaan ympäristövastuuseen tiiviisti liittyvää mainettaan. Tätä voidaan perustella tarkastelemalla aineiston kautta syntyntä kuvaa Stora Enson esittämistä puhdistustoimenpiteistä, jotka pääpiireittäin toteutettiin aluehallintoviraston määräyksen takia. Toinen vapaaehtoista toimintaa vähentävä seikka on ylipäätään se, että yhtiön alun perin vuonna 2010 haki ympäristölupaa, jonka nojalla se voisi jättää kuudenkymmenen hehtaarin suuruisen jätevesijärven puhdistamatta. (YLE 11.10.2017.)

Lainsäädännön ylittävän toiminnan ajatellaan tässä tapauksessa käsittävän aktiivista vuoropuhelua sidosryhmien kanssa, ympäristöongelmien myöntämistä sekä selkeää ennaltaehkäisevää suunnitelmaa lietealtaan puhdistamiseksi. Lisäksi yhtiön valitukset niin Pohjois-Suomen aluehallintoviraston ympäristölupapäätöksistä kuin valitukset hallinto-oikeuden eri asteissa kuvaavat yhtiön tulokulmaeroa ympäristövastuun toteuttamisesta. Lisäksi tapaukseen liittyvien sidosryhmien ympäristölupahakemukseen liittyvät lausunnot ja Kemijärven massaliikkeen edustajien esiintulot mediassa antavat yleiskuvaa ympäristövastuuseen liittyvistä näkemyseroista. Keväällä 2017 lietealtaan puhdistukseen liittyvä prosessi on pitkälti vielä kesken. Voidaan kuitenkin todeta, ettei yhteisymmärrystä ympäristövastuun toteuttamisesta osapuolten välillä ole saavutettu vuosien 2008–2017 aikana. Yhtiö on vuodesta 2008 lähtien selkeästi osoittanut toteuttavansa ympäristövastuutaan reagoimalla aluehallintoviraston määräyksiin, mutta tämän toiminnan aloittamisen syynä voidaan nähdä olleen oikeusjärjestelmän pakottavat päätökset. Kemijärven sellutehtaan lietealtaan tapauksessa Stora Enso on toteuttanut ympäristövastuutaan juurikin lainsäädännön asettamissa puitteissa eikä sen ylittävän agendan näkökulmasta.

6.2 Ympäristövastuun kriteerit

Kemijärven sellutehtaan lietealtaan puhdistusprosessi tulee hahmottaa Stora Enson ympäristövastuun toteuttamisen, viranomaisten ja tuomioistuimen sekä sidosryhmien asettamien velvoitteiden välisenä tasapainoiluna. Ehkä keskeisin näkemysero näiden osapuolten välillä liittyy yritysvastuukirjallisuudessa tavattavaan yleiseen näkemykseen vastuullisuuskäsitteestä. Teoreettiseen viitekehykseen nojaten seuraavaksi pohditaan ympäristövastuun toteutumista neljän Ketolan (2005, 22) esiin nostaman neljän pääkriteerin

näkökulmasta, joita olivat vastuullisuuden kustannustehokkuus, vastuullisuuden strateginen merkitys, ulkoisten ja sisäisten sidosryhmien vaatimukset ja yrityksen suhde luontoon.

6.2.1 Ympäristövastuun kustannustehokkuus

Viimeisimmässä vuoden 2016 vastuullisuusraportissa Stora Enso mainitsee yhtiön kehittävän uusiutuvien materiaalien hyödyntämiseen liittyvää osaamista asiakkaiden tarpeiden täyttämiseksi ja raaka-aineiden tarjontaan liittyvien haasteiden ratkaisemiseksi. Raportin mukaan yhtiö työllistää 25 000 henkeä yli 35 maassa, ja on nykypäivänä keskittynyt kuitupohjaisiin pakkaustuotteisiin, puuviljelmiltä saatavaan selluun, biomateriaali-innovaatioihin ja kestäviin rakennusratkaisuihin. (Stora Enso 2016b, 2.) Ympäristövastuun kustannustehokkuuden voidaan nähdä lähtevän siitä olettamuksesta, että yrityksen täytyy pyrkiä toimimaan niin, että se optimoi vastuullisuuteen liittyvät toimenpiteet kustannustehokkaasti. Keskeistä on oman pääoman arvon kasvattaminen ja rahoittajien tyytyväisyyden ylläpitäminen. Tämän kaltainen instrumentalistinen tulkinta yritys vastuusta on ollut liike-elämän etiikassa ja yritys vastuututkimuksessa hallitseva paradigma. (Friedman 1970; Kang & Wood 1995, 40.)

Tiivistetysti tällä tarkoitetaan sitä, että yrityksen täytyy saavuttaa vähintään ne minimivaatimukset, joita sen sisäiset ja ulkoiset sidosryhmät asettavat ilman, että yrityksen taloudellinen suorituskyky kärsii. Vuonna 2014 Stora Enso toimitti Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle lietealtaan puhdistussuunnitelman ja teki kirjanpitoonsa noin viiden miljoonan euron varauksen lietealtaan puhdistusta varten. Tämä varaus kuvaa sitä ympäristövastuun toteuttamiseen liittyvää kehikkoa, jonka sisään yhtiö mitoitti lietealtaan puhdistuksen liittyvät taloudelliset kustannukset. Yhtiö todennäköisesti pyrki tällä toimenpiteellä suojaamaan ympäristöriskin realisoitumista ja osoittamaan etukäteen ympäristövastuutaan. Yhtiön näkökulmasta tilanne muuttui kuitenkin merkittävästi Pohjois-Suomen aluehallintoviraston hylätessä ympäristölupahakemuksen, jossa bioremediaatiomenetelmää lietealtaan puhdistusmenetelmänä esiteltiin. Noin viisi miljoonaa euroa kustantavan puhdistusmenetelmän tilalle tulisi viranomaisten mukaan esittää toinen ja alkuperäisestä ehdotuksesta poikkeava puhdistussuunnitelma.

Vuonna 2008 Pöyryltä tilattujen skenaarioiden mukaan seuraavat puhdistusmenetelmät, kuten lietealtaan kuivaus tai sen kokonainen puhdistus ovat merkittävästi kalliimpia menetelmiä,

joissa liikutaan kymmenien miljoonien eurojen mittakaavassa. Vuoden 2017 lupapäätöksessä Pohjois-Suomen aluehallintovirasto korosti juuri näitä kahta vaihtoehtoa. Hylkäävä päätös syntyi erityisesti siitä syystä, että jälkilammikon kunnostamisesta bioremediaatiolla nähtiin monelta osin yleisluontoiseksi, eikä se vastannut aluehallintoviraston aikaisemmin vaatimia yksityiskohtaisia suunnitelmia lietealtaan puhdistuksen ja altaan ekosysteemin suojelemiseksi. (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2017, 63.) Tämä päätös oli Stora Enson näkökulmasta epäedullinen, sillä yritys on systemaattisesti vuosien 2010–2017 ajan pyrkinyt osoittamaan, että lietealtaan puhdistukseen liittyvät kalliit toimenpiteet eivät vastaa siitä saatavia ympäristöhyötyjä.

Ympäristövastuun näkökulmasta onkin mielenkiintoista pohtia viiden miljoonan euron varaukseen liittyvän skenaarion epäonnistumista. Voidaan ajatella, että yhtiö teki viiden miljoonan euron varauksen kirjanpitoonsa sellaisen riskiarvion pohjalta, jossa oletettiin, että lietealtaan puhdistus onnistuisi bioremeditaatiomenetelmällä. Tätä ajatusmallia mukaillen Stora Enson valitsi lietealtaan puhdistusmenetelmäksi sen vaihtoehdon, mikä oli Pöyryn esittämissä skenaarioissa edullisin toteuttaa. Periaatteessa voidaan ajatella, että Stora Enso todellisuudessa koki bioremediaatiomenetelmän olevan ympäristövastuun näkökulmasta paras vaihtoehto, mutta on myös hyvin todennäköistä, että tämä menetelmä valittiin vain siksi, että se oli kustannuksiltaan edullisin. Tässä tapauksessa voidaan vastuullisuuteen liittyvän kirjallisuuden näkökulmasta korostaa sitä, että onnistunut ympäristövastuu on usein sidoksissa taloudelliseen panokseen. Yrityksen taloudellisen panoksen ollessa vähäinen ympäristöriskien ennaltaehkäisyn näkökulmasta, toteutuvat ympäristöriskit myös tällöin suuremmalla todennäköisyydellä. (Reinhardt & Stavins & Vietor 2008, 219.) Stora Enson lietealtaan puhdistussuunnitelman perusteella voidaan myös sanoa, että jo realisoituneen ympäristöriskin ja taloudellisen panoksen välillä on yhteys. Pöyryn tuottamien skenaarioiden väliset kustannusarviot nousivat sitä mukaa, mitä enemmän yhtiö oli puhdistusprosessissa mukana. (Stora Enso 2014a, 5.)

On toki todettava, että taloudellinen panos ei yksinään ratkaise ympäristövastuun onnistumista. Suurien rahamäärien sijoittaminen vireillä olevan ympäristöongelman ratkaisemiseen ei itsessään ratkaise mitään. Voidaan ajatella, että kustannusten kasvaessa yhä keskeisempään asemaan nousee organisaation ympäristöjohtamisen taito. Ympäristöjohtamisessa ympäristöön liittyvät asiat liitetään osaksi yrityksen johtamista ja päätöksentekoa. Ympäristöjohtamisen lähtökohtana ovat yrityksen omien arvojen lisäksi asiakkaiden, henkilöstön, yhteiskunnan, kilpailijoiden ja muiden sidosryhmien asettamien

vaatimusten hahmottaminen ja vieminen osaksi yrityksen omaa vastuullisuusstrategiaa. (Honkasalo 1997, 7.)

Kansainvälistä liiketoimintaa harjoittavat yritykset pyrkivät ymmärrettävästi usein minimoimaan liiketoiminnastaan koituneita taloudellisia kustannuksia ja riskejä. Ympäristövastuuta käsittelevä kirjallisuus ei kuitenkaan pidä tätä toimintaa kovinkaan hyvänä esimerkkinä vastuullisuudesta, sillä tällöin yhtiö pyrkii vain hoitamaan jo tapahtuneita ympäristöriskejä ennaltaehkäisyn sijaan. Vastaavaa toimintaa voidaan kehittää muun muassa Ketolan (2005, 40) mukaan vastuullisempaan suuntaan onnistuneella ympäristöjohtamisella, maineenhallinnalla ja vastuullisuutta korostavan toiminnan suunnittelemisella. Tässä tapauksessa on hyvä muistaa Kemijärven massaliikkeen vaatimus asettaa Stora Enso noin 100 miljoonan euron korvausvastuuseen lietealtaan puhdistuksessa. On mielenkiintoista seurata, kuinka yhtiö reagoi kuluvan vuoden 2017 aikana Pohjois-Suomen aluehallintoviraston päätökseen, ja minkälaisiin mittasuhteisiin puhdistuskustannukset tulevaisuudessa nousevatkaan.

6.2.2 Ympäristövastuun strateginen merkitys

Vuoden 2007 vastuullisuusraportissa Stora Enso korosti veden olevan olennainen osa yhtiön tuotantoprosesseja. Raportin mukaan yhtiön ympäristövastuukäytäntöön kuuluu, että vesi puhdistetaan aina huolellisesti ennen kuin se päästetään takaisin vesistöön. Tehokas jätevedenpuhdistus antaa mahdollisuuden kierrättää tehtaissa suurempia määriä vettä ja varmistaa, että vesistöihin laskettu vesi on puhdasta ja turvallista. (Stora Enso 2007, 73.) Yhtiö pyrki raportin mukaan jatkuvasti tehostamaan luonnonvarojen käyttöä ja parantamaan ympäristötyön tuloksia. Konsernin yksiköissä on käytössä ulkopuolisen tahon sertifioimia ympäristöhallintajärjestelmiä, jotka ohjaavat niitä parantamaan jatkuvasti ympäristötyön tuloksia. Vuodesta 2003 lähtien lähes kaikki Stora Enson sellu-, paperi- ja kartonkitehtaat ovat raportin mukaan olleet ISO 14001 -sertifioituja ja/tai EMAS-rekisteröityjä. (Stora Enso 2007, 72.) Lietealtaan tapauksessa yhtiö ei ole kuitenkaan onnistunut noudattamaan vastuullisuusraportissaan mainitsemaansa veden täydellistä puhdistamista. Lietealtaassa oleva liete on edelleen altaan pohjassa ja Pohjois-Suomen aluehallintoviraston mukaan sitä on myös siivilöitynyt Kemijärveen. (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto, 60.)

Vaikka käsillä olevan tutkimuksen yleisluonne Stora Enson ympäristövastuuta kohtaan saattaa olla kriittinen, ei voida kuitenkaan unohtaa sitä tosiasiaa, että yhtiötä on viime vuosina palkittu kattavista vastuullisuusraporteista ja sidosryhmäyhteistyöstä (FIBS 2015 & 2017). Onkin tärkeää edelleen hahmottaa se tätä tutkimusta rajaava seikka, että Stora Enson ympäristövastuuta ei tarkastella yhtiön kokonaistoiminnan tasolla vaan yksittäisenä Kemijärven lietealtaan tapauksena. Tämä mahdollistaa sen, että tutkimuksessa voidaan nostaa esille yhtiön vastuullisuustoiminnasta sellaisia piirteitä, joita se ei välttämättä edes itse pidä onnistuneimpina tapauksina, tai joista se ei itse halua viestiä omassa vastuullisuustoiminnassaan. Onnistuneen yritysvastuun arvioinnin toteuttamisen taustalla vaikuttavat Carrollin (1979, 503) jäsenyykset vastuullisuuden neljästä kerroksesta, joita olivat taloudellinen, oikeudellinen, moraalinen ja filantrooppinen vastuullisuus.

Ympäristövastuun näkökulmasta on mielenkiintoista pohtia niitä moraalisia ja filantrooppisia vaihtoehtoja, joita Stora Ensolla on vastuullisuuden osoittamiseksi ollut. Erityisesti aineistosta nousi esille kysymys siitä, miksei yhtiö ole aktiivisesti ryhtynyt puhdistamaan lieteallasta osana yhteiskuntavastuutaan ja nostanut teemaa keskeiseksi osaksi vastuullisuusraportointiaan. Stora Enso on Yleisradion uutisartikkelien valossa vuosilta 2007–2017 antanut sellaisen mielikuvan, että se on ollut hyvin vastahakoinen toteuttamaan ympäristövastuutaan. Globaalissa mittakaavassa toimivan yrityksen näkökulmasta Kemijärven lietealtaan voisi nähdä olevan suhteellisen pieni ja kontrolloitavissa oleva tapaus, mikä ei horjuttaisi yhtiön laajempaa osakkeenomistajille suunnatun taloudellisen vastuun toteutumista. Tähän vedoten voisi pohtia, miksei yhtiö ole pyrkinyt aktiivisemmin tuomaan esiin toimintaansa lietealtaan puhdistuksessa ja viestinyt medialle ja sidosryhmilleen asiasta. Yhtiö voisi korostaa puhdistusprosessissa moraalisen tai filantrooppisen vastuun näkökulmaa ja hyödyntää esimerkiksi paikallisen viestintäkampanjan tai muun ulostulon avulla hyväntekeväisyyteen perustuvaa vastuuta osoittamalla, että on yhtiö kantaa kortensa kekoon kemijärveläisten hyvinvoinnin ja elämänlaadun kehittäjänä.

Puhtaasti oikeudelliseen tai taloudelliseen vastuullisuuteen nojaava yritystoiminta, jossa noudatetaan yhteiskunnan pelisääntöjä, ei välttämättä ole tehokkain menetelmä viestiä ympäristövastuusta. Ulkopuoliset sidosryhmät saattavat arvioida onnistunutta vastuullisuutta esimerkiksi hyvinkin tunnelähtöisesti, ja tuomioistuinten päätösten kautta osoitettu vastuullisuus ei välttämättä anna ennakoivaa ja aktiivista kuvaa yrityksen suhtautumisesta yritysvastuukysymyksiin. Myös ympäristövastuuseen liittyvän maineenhallinnan

näkökulmasta lietealtaan tapaus on tällä hetkellä ajautunut pois Stora Enson käsistä siinä mielessä, että se on velvoitettu puhdistamaan lieteallas joka tapauksessa. Ympäristövastuulle ominainen piirre on mielestäni myös se, miltä asiat ulospäin näyttävät. Vaikka toiminta on KHO:n lainsäädännön nojalla ollut laillista, on näin jälkeenpäin ajateltuna aivan loogista ajatella, että on ollut vastuutonta jättää keskeinen tehtaan toiminnassa hyödynnetty alue puhdistamatta.

Keskustelu vastuullisuuden strategiasta ulottuu myös monikansallisten yritysten toimintojen ulkoistamiseen. Teoreettisen viitekehyksen pohjalta (Levy 2005, 686) voidaan ajatella, että tehtaan lakkauttaminen ja toiminnan siirtyminen Kanadaan saattoi perustua esimerkiksi kohdemaan vähemmän säänneltyyn ympäristö-, vero- tai työlainsäädäntöön sekä raaka-aineen saatavuuteen liittyviin resurssikysymyksiin. Joka tapauksessa on keskeistä hahmottaa yritys vastuun näkökulmasta se seikka, että Kemijärven sellutehtaan alasajo toteutettiin ennen muuta taloudellisen vastuun toteuttamisen näkökulmasta, minkä yhtiö saattoi epäilemättä kokea liiketoimintansa kannalta kilpailueduksi. Kuisman (2015, 44) mukaan yrityksiltä kuitenkin edellytetään jatkuvasti kykyä tiedostaa koko arvoketjuunsa liittyvät välilliset ja välittömät yhteiskuntavastuun näkökulmat omistussuhteista tai juridisista rajoista riippumatta. Stora Enso oli globaalisti toimiva yhtiö, jolle toimipaikat olivat samanveroisia. Yhtiö hyväksyi tehtaan toiminnan jatkumisen vain niin kauan kuin se palveli koko yhtiön asettamia tavoitteita (Rytteri 2009, 282)

Tutkimusaineistoa tarkasteltaessa ei ole voinut välttyä siltä ajatukselta, että Stora Enson lietealtaan ympäristövastuuseen liittyvä strategia on ainakin osittain epäonnistunut. Tehtaan alasajon yhteydessä Yleisradion uutisointi keskittyi pääosin poliittiseen paineeseen ja siihen kuinka kemijärveläisten työpaikat ja Itä-Lapin taloudellinen hyvinvointi taattaisiin. Itse ympäristökysymyksistä alettiin pääsääntöisesti keskustella Pohjois-Suomen aluehallintoviraston julkaiseman ympäristölupapäätöksen jälkeen vuonna 2010. Tuntuu siltä, että tehtaan alasajon yhteydessä Stora Enso korosti erityisesti taloudellisen ja sosiaalisen vastuun toteuttamista ja vasta näin jälkeenpäin lietealtaan puhdistusprosessin pitkittyessä vuosiksi, on nähtävissä, että yhtiö ei ole kyennyt ylläpitämään Elkingtonin *triple-bottom line* -ajattelulle ominaista kolmen vastuullisuuden pilarin tasapainoa.

6.2.3 Sidosryhmien vaatimukset

Sidosryhmien näkökulmien arvioimisessa on käytetty erityisesti Korkeimman hallinto-oikeuden päätöstä, johon on kerätty niin Stora Enson ja sidosryhmien, kuten massaliikkeen ja Kemijärven kaupungin kannat. Mainittakoon, että kyseessä eivät ole ns. toisen käden lähteet, sillä sidosryhmät ovat itse toimittaneet KHO:lle nämä valitukset ja ne ovat julkisia sekä luettavissa KHO:n lietealtaan puhdistusta koskevasta päätöksestä. (s. KHO 2013.)

Sidosryhmien ja tässä tapauksessa esimerkiksi Kemijärven massaliikkeen näkökulmasta ympäristövastuu on osa laajempaa kokonaisuutta, joka liittyy Kemijärven sellutehtaan alasajon synnyttämiin taloudellisiin, sosiaalisiin ja ympäristöön liittyviin ongelmiin. Kemijärven massaliike ei lähtökohtaisesti ollut luonnonsuojelua ajava kansalaispiiri, vaan sen tärkein tehtävä vuoden 2008 alussa oli saada Vanhasen hallitus ja Stora Enso muuttamaan tehtaan alasajoon liittyviä päätöksiä sekä suojelemaan erityisesti Kemijärven alueen työpaikkoja ja taloudellista kehitystä. Ympäristövastuu nousi massaliikkeen agendalle erityisesti Pohjois-Suomen AVI:n ympäristölupapäätöksen jälkeen vuonna 2010. Massaliike nosti esiin varsinkin tehtaan kaatopaikka-alueen ja lietealtaan puhdistamisen merkityksen. Sidosryhmien näkökulmasta Kemijärven tehtaan alasajossa nousi esiin mahdollisuus saada valtakunnallista medianäkyvyyttä, ja tätä massaliike myös tavoitteli ja saavutti. Myös Stora Enson toimitusjohtaja Jouko Karvinen totesi taloussanomien haastattelussa vuonna 2010 yhtiön toimineen virheellisesti tiedottaessaan tehtaan alasajosta (YLE, 22.11.2010). Massaliikkeen ohella keskeisiä sidosryhmiä olivat muun muassa Kemijärven kaupunki ja sen asukkaat laajemminkin.

Donaldsonin ja Prestonin (1995, 76) jaottelun mukaan moderneilla sidosryhmäteorioilla on kolme pääsuuntausta, jotka ovat kuvaileva, välillinen ja normatiivinen sidosryhmäteoria. Kemijärven tapausta voidaan tarkastella *normatiivisen sidosryhmäteorian* näkökulmasta, jolloin pohditaan niitä konkreettisia toimenpiteitä, joita sidosryhmät ovat yhtiötä kohtaan osoittaneet. Tässä tutkimuksessa on keskitytty erityisesti Kemijärven massaliikkeen toimintaan, tavoitteisiin ja siihen viestiin, mitä massaliike ja sen edustajat halusivat tuoda esille vuosien 2007–2017 välillä. Yksi keskeisimmistä havainnoista oli tiedostaa massaliikkeen kyky organisoiua ja kerätä kannattajia. Vuonna 2007 kerätyn ja 28 000 nimeä saaneen kansalaisadressin voidaan nähdä olevan merkittävä saavutus siihen suhteutettuna, että Kemijärven tehtaan alasajosta työpaikkansa menettävien lukumäärä liikkui muutamassa

sadassa henkilössä. Kaupungin asukasluku on runsaat 7000 henkeä. Toki välillisesti vaikutukset olivat Kemijärven alueella suurempia ja samaan aikaan Stora Enson alas ajamat tehtaat esimerkiksi Summassa saattoivat lietsoa laajempaa tyytymättömyyttä yhtiön toimintaan. Massaliikkeen toiminnasta on kirjoitettu myös muistelmat (Ks. Pikkarainen 2008).

Vaikka massaliike oli hyvin äänekkäs tehtaan alasajon jälkeisinä vuosina, liikkeen voima ja jäsenten osallistumisinto laantuivat vuosien 2010–2013 aikana. Tämä ilmiö näkyy Ylen uutisoinnista, mikä vuosien saatossa keskittyi massaliikkeen viestin sijaan uutisoimaan tuomioistuinten ja viranomaiskäsittelyn vaiheita sekä kuvailemaan niitä velvoitteita, joita Stora Ensolle määrättiin lietealtaan puhdistukseen liittyen. Voidaankin ajatella, että Kemijärven lietealtaaseen liittyvä uutisointi ja koko prosessi byrokratisoitui vuoden 2010 jälkeen. Aikaisemmin hyvin poliittinen ja erityisesti Kemijärven kunnan työ- ja elinkeinopolitiikkaan sekä elinkeinoelämän vastuullisuuteen paneutuva uutinen muovautui hallinnolliseksi prosessiksi, mikä osaltaan saattoi myös vaikuttaa julkisen kiinnostuksen laskuun. Ylipäätään voidaan ajatella, että Kemijärven sellutehtaan lieteallas ei ole ympäristövastuuseen liittyvänä tapauksena niissä mittasuhteissa, joissa esimerkiksi Talvivaaran kaivoksen tapaus liikkuu.

Tilanne saattaa kuitenkin muuttua, sillä Kemijärven tehtaan alasajosta lähtien massaliike vaati Stora Ensolta merkittävää noin 100 miljoonan euron panostusta lietealtaan puhdistamiseen ja otti vuonna 2010 julkaistun aluehallintoviraston ympäristöluvan järkyttyneenä vastaan. Kuten yleisradion uutisoinnista (26.1.2012) käy ilmi, massaliikkeen edustajien mielestä lietealtaan puhdistusvelvoitteet mitoitettiin liian pieniksi ja epämääräisiksi. Massaliikkeen tavoitteiden näkökulmasta tilanne kuitenkin kääntyi, kun Pohjois-Suomen aluehallintovirasto hylkäsi vuonna 2017 Stora Enson bioremediaatiomenetelmän hyödyntämissuunnitelman. Tämä avasi jälleen mahdollisuuden keskustella lietealtaan kokonaisvaltaisesta puhdistamisesta. Arvioitaessa massaliikkeen tavoitteita ja päämääriä ympäristövastuunäkökulmasta on todettava, että ne eivät ole vielä toteutuneet. Tästä huolimatta korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen kautta syntynyttä velvoitetta puhdistaa lieteallas voidaan pitää massaliikkeen näkökulmasta erittäin merkittävänä voittona. Stora Enson on joka tapauksessa velvoitettu toimenpiteisiin lietealtaan osalta. Lisäksi Pohjois-Suomen aluehallintoviraston hylkäävä päätös tukee massaliikkeen tehtaan alasajosta lähtien ajamaa tavoitetta puhdistaa lieteallas.

Kuten klassinen yhteiskuntavastuun omistajalähtöinen malli, myös sidosryhmäteoria perustuu yrityksen omistajien ja ulkoisen pääoman tarpeiden tyydyttämiseen (Méle 2009, 48). Vastuullisuus- ja osavuosisikatsausraporteilla onkin merkittävä rooli yrityksen toiminnan, strategian ja kehityksen kuvaajina. Lisäksi ympäristövastuuta tulee Steurerin ym. (2005, 269) mukaan toteuttaa niin, että yrityksen ympäristövastuu kehitetään ikään kuin ennaltaehkäiseväksi välineeksi ulkoisten ja sisäisten sidosryhmien asettamia tarpeita varten. Stora Enso ei ole kuitenkaan raportoinut Kemijärven sellutehtaan lietealtaan osalta tapahtuneesta prosessista viime vuosina. Onkin mielenkiintoista seurata, mikäli yhtiö muuttaa käytäntöjään vuoden 2017 osalta, ja millä tavalla uusia puhdistusmenetelmiä suunnitellaan ja esitellään.

Ympäristövastuukäsitteen määrittäminen on sidosryhmien näkökulmasta hieman haastavaa, sillä sidosryhmät saattavat edustaa toisistaan poikkeavia päämääriä ja agendoja. Onkin mielenkiintoista verrata Stora Enson vastuullisuusraportissa vuonna 2016 mainitsemien yhteisösuhteiden ja sosiaalisen vastuun kehittämisen toteutumista lietealtaan tapauksessa. Stora Enso mainitsee raportissaan, että epäonnistuminen suhteiden ylläpitämisessä paikallisyhteisöjen ja kansalaisjärjestöjen kanssa voi häiritä yhtiön toimintoja ja vaikuttaa haitallisesti konsernin maineeseen. Yhtiö korostaa, että on ensiarvoisen tärkeää Stora Enson menestykselle ja vastuullisuudelle, että toimipaikkojen ympärillä olevat yhteisöt menestyvät taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti. Yhtiö listaa riskienhallinnan kannalta keskeisiksi aihealueiksi palautekanavat ja konsernin toimintojen vaikutuspiiriin kuuluvien paikallisyhteisöjen aktiivisen osallistamisen. (Stora Enso 2016b, 2.) Kemijärven lietealtaan tapauksessa vastaavaa yhtiön ylläpitämää aktiivista palautekanavaa tai yhtiön aktiivista osallistumista lietealtaan puhdistukseen liittyvään kansalaiskeskusteluun ei aineistossa ole havaittavissa.

6.2.4 Yrityksen suhde luontoon

Käsillä olevan tutkielman teoreettinen viitekehys nojaa moderniin järjestelmäajatteluun lukeutuvaan käsitykseen siitä, että yritykset ja niiden liiketoimintaympäristö muodostavat aktiivisen osa-alueen yhteiskunnan viitekehyksestä, jolloin ne nähdään kokonaisjärjestelmän ehdoilla toimivina osajärjestelminä (ks Ketola 2005). Mikäli yritys pyrkii toimimaan

vastuullisesti, se ei voi tähdätä pelkästään taloudellisen voiton maksimointiin, vaan sen tulee luoda toiminnalleen yhteiskunnallisesti legitimizeetti tai yleinen hyväksyntä, joka muodostuu osaksi yrityksen päivittäistä yhteiskuntavastuuta. (Handy 1981, 434.) Tätä ajatusta mukaillen Robbins (2001, 23) toteaa, että yritysten yhteiskuntavastuuseen läheisesti liittyvä ekologinen jalanjälki tarkoittaa liiketoiminnan kautta syntyviä ympäristövaikutuksia, kuten päästöjä vesistöön tai ylipäättään yrityksen toiminnassa hyödynnettyjen luonnonvarojen käyttöastetta. Ketola (2005, 25) katsoo niin ikään, että yksi ympäristövastuun pääkriteereistä on ekologisen ympäristön ja yrityksen välinen suhde, jossa yritys on aktiivisessa vuorovaikutussuhteessa oman liiketoimintaympäristönsä kanssa, mikä vuorostaan on osa laajempaa luonnonympäristöä.

Stora Enson näkökulmasta yritys-luonto-suhteen tarkastelu on hyvä aloittaa ympäristövastuukäsitteen ymmärtämisestä, sillä liiketoimintaa harjoittavan yrityksen ja yhteiskunnan pelisääntöjä valvovan viranomaisen näkemys ympäristövastuusta saattaa sisältää näkökulmaeroja. Tästä esimerkkinä voidaan hyödyntää KHO:n päätöksessä esiin nostettu aiheuttaja-maksaa-periaatetta. (KHO 2013, 20.) Viranomaisen näkökulmasta on hyvin keskeistä, että toimija eli tässä tapauksessa yritys sitoutuu lainsäädäntöön ja muihin yhteiskunnan normeihin. Yhtiö ei saa tuottaa toiminnallaan sellaisia ulkoisvaikutuksia, jotka heijastuvat negatiivisesti yhteiskuntaa tai luontoa kohtaan. Mikäli näin kuitenkin tapahtuu, kykenee viranomainen lainsäädäntöön nojaten määräämään yhtiön korvausvelvolliseksi.

Yrityksen näkökulmasta aiheuttaja maksaa -periaate voidaan ymmärtää hieman eri tavoin, sillä yhtiön intressissä on usein lähtökohtaisestikin toimia vastuullisesti lainsäädäntöä noudattaen. Aiheuttaja maksaa -periaatteen takana voi olla se olettaus, että yhtiö haluaa maksaa vain sen verran saastuttamisestaan minkä kokee saastuttamisesta aiheutuneiden kustannusten ja siitä saadun ympäristöhyödyn näkökulmasta oikeudenmukaiseksi. Yhtiö toteuttaa ympäristövastuutaan siis siinä viitekehyksessä, jonka se itse kokee vastaavan toiminnastaan aiheutunutta saastuttamista.

Yhtiö ei kuitenkaan voi yksin määrittää ympäristövastuunsa rajoja. Ympäristövastuun edustaessa eri toimijoita on tärkeää saada lainsäädäntöön nojaava päätös siitä, miten yhtiö [tässä Stora Enson] on tosiasiallisesti toiminut ongelman [tässä lietealtaan] suhteen. Tutkimusaineiston perusteella yhtiön voidaan sanoa noudattaneen lainsäädännön asettamia pakottavia päätöksiä eli yhtiö ei ole toiminut lietealtaan puhdistusprosessissa laittomasti vuosien 2008–2017 välillä. KHO:n päätös siitä, että jälkilammikossa oleva liete on jätelain

tarkoittamaa jätettä, on kuitenkin yksi keskeisimmistä yksittäisistä ympäristövastuun arvioimisen lähtökohdista. Jätelain 13 § (ks. Finlex 2011) kuuluu seuraavasti:

”Jätettä ei saa hylätä eikä käsitellä hallitsemattomasti. Jätteestä ja jätehuollosta ei saa aiheutua vaaraa tai haittaa terveydelle tai ympäristölle, roskaantumista, yleisen turvallisuuden heikentymistä taikka muuta näihin rinnastettavaa yleisen tai yksityisen edun loukkausta.

Jätteen keräyksessä ja kuljetuksessa sekä jätteen käsittelylaitoksen tai -paikan sijoittamisessa, rakentamisessa, käytössä ja käytön jälkeisessä hoidossa on erityisesti huolehdittava siitä, ettei jätehuollosta aiheudu ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavia päästöjä mukaan lukien melua ja hajua taikka viihtyisyyden vähentymistä.

Toiminnan, laitoksen tai paikan on lisäksi sovelluttava ympäristöön ja maisemaan. Jätehuollossa on periaatteena, että käytetään parasta käyttökelpoista tekniikkaa ja noudatetaan ympäristön kannalta parasta käytäntöä.”

Jätelain velvoitteiden mukaan jätettä ei saa hylätä, mikä voidaan tässä tapauksessa ymmärtää lietteen lammikkoon jättämisenä. Tämä tulkinta voidaan nähdä Stora Enson näkökulmasta haasteelliseksi, sillä se asettaa yhtiön tilanteeseen, jossa ensimmäistä suunniteltua luonnonmukaisen hajoamisen vaihtoehtoa ei voitu toteuttaa. Tämä on keskeinen syy sille, miksi puhdistussuunnitelmien kustannusarviot liikkuvat bioremediaatiomenetelmän hylkäämisen jälkeen kymmenissä miljoonissa euroissa. Lietteiden luokittelu jätteeksi voidaan myös ymmärtää yhteiskunnallisen intervention tai väliintulon muotona, jossa tuomioistuimien ja viranomaisen luokittelevat liiketoiminnallisen toiminnan negatiiviset ulkoisvaikutukset luonnon edun vastaiseksi. Tässä voidaan hyödyntää myös Ketolan (2005, 32) ajatusta luonnon kyvystä viestiä tilastaan sidosryhmilleen ja tiettyjen toimijoiden roolista luonnon intressien eteenpäin viejinä. Tuomioistuimen ja aluehallintoviraston voidaan nähdä toimineen Kemijärven lietealtaan tapauksessa ympäristön ja luonnon ekosysteemin etua suojelemaan. Yhteiskunnallinen interventio voidaan nähdä viranomaisen antamana ja ympäristön etua ajavana signaalina tai yhteiskunnallisena väliintulona.

Systeemiteoreettisesta näkemystä mukaillen viranomainen suojelee ekologista kokonaisjärjestelmää ja sen sidosryhmiä, kuten tulevia sukupolvia, yhden osajärjestelmän eli liike-elämän yksittäisen toimijan aiheuttamilta negatiivisilta ulkoisvaikutuksilta. KHO:n päätöstä luokitella liete jätteeksi voidaan tulkita lisäksi lainsäädännön ylittävänä poliittisena ja ylisukupolvisena kannanottona. Toinen esimerkki voi olla se, että viranomainen ja tuomioistuimien haluavat mahdollistaa sukupolvien välisen tasa-arvon toteutumisen ja edistää

ekologista hyvinvointia. Vastaavan ajatusmallin mukaisesti lietealtaan puhdistaminen takaa sen, ettei lieteallas jää tulevien sukupolvien puhdistettavaksi.

Stora Enso ei ole tämän tutkimuksen mukaan kuitenkaan osoittanut omaavansa tai kannattavansa vastaavaa ajatusta lainsäädännön ylittävästä vastuullisuustoiminnasta tai tulevien sukupolvien intressien ajamisesta. Tämä arvio perustuu edellä mainittuihin hallinto- ja oikeusprosesseihin ja aineistossa esiin nostettujen sidosryhmien näkemyksiin yhtiön toiminnasta. Ehkä keskeisin ja pohdintaa herättänyt ajatus liikkuu kysymyksessä, olisiko Stora Enso ryhtynyt puhdistamaan lieteallasta lainkaan, elleivät viranomaiset ja Kemijärven massaliike olisi tähän asiaan ottaneet niin voimakkaasti kantaa.

Yritys-luonto suhteen haasteellisuutta ympäristövastuukäsitteen näkökulmasta voidaan kuvata myös seuraavalla esimerkillä. Yle uutisoi (3.8.2016), että Kemijärven sellutehtaan lieteallasalue on vuosien saatossa muodostunut merkittäväksi lintujen pesimäalueeksi. Lieteallas nähtiin maakunnallisesti arvokkaaksi lintualueeksi lähinnä vesilintujen suuren määrän vuoksi. Jätevesialtaassa pesii myös Lapille harvinaisia lintulajeja. Samassa uutisessa ja lisäksi KHO:n päätöksessä (2013, 7) Stora Enso vetosi lintujen pesimäalueen rauhan rikkomiseen ja vesistöalueen biodiversiteetin muuttamiseen mikäli merkittäviä ruoppaustoimenpiteitä jälkilammella tehtäisiin. Tämä on sinänsä paradoksaalista, että Stora Enson sellutehtaan toiminnasta koituneet lietteet jälkilammen pohjavirtaan ovat aiheuttaneet ainakin jonkinasteisia päästöjä vesialueeseen ja tuottaneet vaikutuksia ekosysteemiin. Ympäristövastuuta voidaan tältä osin hyödyntää opportunistisesti osoittamaan oman toiminnan tai näkökulman oikeudellisuutta. Lintujen pesimäaluetapaus on ristiriitainen myös siksi, että Kemijärven kaupungin kanta on se, että allas pitäisi puhdistaa, mutta toisaalta järvi tällaisenaan on Lapin yksi parhaista lintujärvistä ja turisteille potentiaalinen harrastekohde. (YLE, 6.6.2008.) Ylen haastatteleman ja Kemijärven massaliikkeeseen kuuluneen Juha Pikkaraisen mukaan muutaman linnun takia ei kannata lopettaa lietealtaan puhdistusprosessia (YLE 3.8.2016). Tämä tilanne kuvaa hyvin eri osapuolien näkemyseroja siitä, mitä ympäristövastuu eri toimijoille tarkoittaa.

Miten yritykset saataisiin sitten toimimaan ekologisen ympäristön edellyttämissä rajoissa? Ketolan (2005, 171) mukaan ihmiskunnan ja elinkeinoelämän modernit kulutustottumukset sekä vastahakoisuus luopua yksilötasolla saavutetuista eduista yleisen edun nimissä asettaa merkittäviä haasteita ympäristön ekologiselle hyvinvoinnille. Hänen mukaan yritykset

toimivat ympäristövastuullisesti erityisesti kahden päävaikutuksen alaisena. Ensinnäkin yritykset voivat itse toimia proaktiivisesti ja hakea esimerkiksi kilpailuetua tai kustannustehokkuutta muokkaamalla toimintaansa enemmän ympäristöä huomioonottavaksi. Toinen vaihtoehto on se, että yrityksen ulkoiset sidosryhmät painostavat yritystä toimimaan ympäristövastuullisesti. Ympäristövastuun arvioimisessa tarvitaankin objektiivisia mittareita ja näistä esimerkkinä voidaan käyttää KHO:n päätöstä, jossa Stora Enso määrättiin toimittamaan Kemijärven kalojen sekä sedimentin orgaanisten klooriyhdisteiden pitoisuustutkimuksia ja saaliskalalajien keskeisiä haitta-ainepitoisuustutkimuksia koskeva yksityiskohtainen tutkimussuunnitelma Lapin ELY-keskuksen hyväksyttäväksi 30.4.2017 mennessä. (KHO 2013, 43.) Tällä suunnitelmalla viranomainen kykenee keräämään objektiivisen näytön siitä, miten pohjaveden liete vaikuttaa paikalliseen ekosysteemiin. Vastaavalla indikaattorilla voidaan myös arvioida niitä ympäristövastuullisia toimenpiteitä, joita Stora Enso voi mahdollisesti jatkossa joutua noudattamaan. Stora Enson toimittamien aikaisempien selvitysten mukaan jälkilammikon liete on kuitenkin hyvin vähäpäästöistä eikä se yhtiön mukaan aiheuta pitkäaikaista tai merkittävää haittaa lammikkoa ympäröivälle ekosysteemille. Kyseessä on selkeä näkemysero.

7. Johtopäätökset

Käsillä olevan tutkimuksen tarkoituksena on ollut arvioida Stora Enson ympäristövastuun toteutumista Kemijärven sellutehtaan lietealtaan tapauksessa. Työn keskeinen kysymys on ollut, voidaanko Stora Enso -yhtiön toteuttamat Kemijärven sellutehtaan lietealtaan puhdistustoimenpiteet vuosina 2008–2017 luokitella ympäristövastuultaan onnistuneiksi. Tutkimuksen aineistona hyödynnettyjen Pohjois-Suomen aluehallintoviraston, korkeimman hallinto-oikeuden ja Yleisradion uutisartikkeleiden kautta on saatu jäsenneltyä lietealtaan puhdistukseen liittyvä yhteiskunnallinen keskustelu ja kartoitettua asiaan liittyvät ympäristövastuulliset toimenpiteet. Tutkimuskysymykseen vastataan seuraavien tutkimushavaintojen avulla.

Tutkimuksen aineiston analyysiluvussa on esitetty Stora Enson liiketoiminnan olleen lainmukaista aina tehtaan alasajoon asti. Tehdasalueen lietealtaan puhdistukseen liittyvä erimielisyys on kuitenkin jatkunut jo kahdeksatta vuotta ilman että asiaan olisi saatu ratkaisu. Tähän liittyen *ensimmäinen* keskeinen tutkimushavainto on muistutus siitä, että lietealtaan puhdistusprosessi ja viranomaiskäsitely ovat yhä käynnissä. Tästä syystä puheena olevan yhtiön ympäristövastuun onnistumisesta ei voida antaa vielä lopullista arviota. Asian keskeneräisyydestä huolimatta on voitu kuitenkin eritellä Stora Enson toimenpiteitä ja identifioida niitä velvoitteita, joita yritys on määrätty toteuttamaan.

Toinen tutkimushavainto on se, ettei Stora Enso ole laiminlyönyt niitä velvoitteita, joita viranomaiset ja korkein hallinto-oikeus ovat yhtiölle asettaneet lietealtaan puhdistukseen liittyen. Stora Enso on toimittanut viranomaisille kaikki siltä pyydetyt selvitykset ja suunnitelmat sekä noudattanut niitä määräyksiä ja päätöksiä, joita viranomaistahot ovat sille asettaneet. Stora Enso ei ole toiminut näiltä osin laittomasti. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että yhtiö olisi toiminut ympäristövastuullisesti lietealtaan tapauksessa. Päinvastoin, käytettyjen dokumenttien ja Kemijärven massaliikkeen näkökulmasta arvioituna Stora Enso ei ole proaktiivisesti osallistunut lietealtaan puhdistukseen. Aineiston perusteella näyttää siltä, että yhtiö on puhdistamassa lieteallasta vain siitä syystä, että se on lainsäädännön perusteella siihen velvoitettu. Tämä on osittain ristiriidassa Stora Enson vuoden 2016 vastuullisuusraportissa (Stora Enso 2016b, 62) korostetun sosiaalisen vastuun ja yhteisöjen huomioon ottamisen kanssa.

Kolmas keskeinen tutkimushavainto on se, että yhtiö ei todennäköisesti olisi ryhtynyt puhdistamaan lieteallasta ilman sidosryhmien asettamaa painetta ja tuomioistuimen sitovaa päätöstä. Tätä näkemystä tukevat yhtiön useat valitukset puhdistusprosessiin liittyvistä viranomais- ja tuomioistuinpäätöksistä sekä tehtaan alasajon yhteydessä haettu ympäristölupahakemus, jossa Stora Enso asettautui sille kannalle, että liete voisi jäädä altaaseen. (YLE 14.4.2010a.)

Valituksiin liittyen *neljäs* keskeinen tutkimushavainto on korkeimman hallinto-oikeuden päätös lietealtaan puhdistuksesta ja erityisesti näkemys lietteestä *jätteenä*. Ilman tätä tuomioistuimen näkemystä olisi hyvin vaikea osoittaa selkeästi, kuka on vastuussa lietealtaan puhdistamisesta, miksi lieteallas tulisi ylipäättään puhdistaa ja millä aikataululla puhdistus toteutettaisiin.

Lietealtaan puhdistukseen liittyvä *viides* keskeinen tutkimushavainto on Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle annettu suhteellisen *korkea toimivalta* arvioida ja muokata lietealtaan puhdistukseen liittyvää ympäristölupaprosessia. Pohjois-Suomen aluehallintovirasto voidaan nähdä edustavan yhteiskunnallista interventiota liiketoimintaa harjoittavan yrityksen toimintaan.

Kuudes tutkimushavainto on sidosryhmien merkittävä rooli Kemijärven sellutehtaan alasajoon liittyvässä medianäkyvyydessä. Ilman Kemijärven massaliikkeen toimintaa tehtaan alasajoon liittyvä yhteiskunnallinen keskustelu olisi todennäköisesti ollut paljon vähäisempää, mikä seikka olisi mahdollisesti vaikuttanut myös viranomaisten ympäristölupakäsittelyyn. Massaliike aiheutti Stora Ensolle ulkoista painetta erityisesti tehtaan työntekijöiden sosiaalis-taloudellisen hyvinvoinnin näkökulmasta, mutta myös tehdasalueen ympäristövastuu oli kansalaisliikkeen agendalla.

Seitsemäs ja viimeinen tutkimushavainto liittyy Stora Enson vastuullisuuteen yhtiön itsensä näkökulmasta. Kemijärven sellutehtaan lietealtaan tapaus näyttäytyy kansainväliselle yhtiölle ilmeisen pienenä ongelmana, vaikka se on yleisen ympäristövastuun näkökulmasta hyvin relevantti.

Jatkotutkimuksen näkökulmasta käsillä oleva aihepiiri on vieläkin ajankohtainen, sillä Kemijärven sellutehtaan lietealtaan puhdistusprosessi on yhä käynnissä, kuten edellä on todettu. Tärkeimmät puhdistukseen liittyvät seikat, kuten vastuunjako, kustannukset ja menetelmät sekä aikamääreet, ovat vielä hämärän peitossa. Tämä asiantila viittaa siihen, että

potentiaalisena ympäristövastuullisuuden ja ylipäätään ympäristötutkimuksen tutkimuskohteena Kemijärven sellutehtaan lieteallas tulee pysymään vielä vuosikausia. Stora Enson vuonna 2014 Pohjois-Suomen AVI:lle esittämät puhdistusvaihtoehdot ja niiden toteuttamiseen käytettävä aika liikkuu kymmenissä vuosissa. On hyvin todennäköistä, että lietealtaan puhdistusprosessi on käynnissä vielä 2020-luvullakin. Jatkotutkimuksen ja aihealueen laajentamisen näkökulmasta saattaisi olla mielekästä kasvattaa teoreettista viitekehystä ja sisällönanalyysiä käsittelemään laajemmin tehtaan alasajosta syntyneitä taloudellisia, sosiaalisia ja ekologisia vaikutuksia sekä niitä yhteiskunnallisia paineita, joita tehtaan alasajo tuotti Itä-Lappiin.

Vastaava näkökulma tarjoaisi monipuolisen tapaustutkimuksen ympäristövastuun käytännön vaikutuksista sekä niistä rooleista, joita elinkeinoelämä, viranomaiset ja sidosryhmät, kuten kansalaisyhteiskunta, ottavat ympäristövastuukysymyksissä. Lisäksi, kun ja jos Kemijärven sellutehtaan lieteallas saadaan aikanaan siivottua, olisi hedelmällistä tehdä yritysvastuun toteutumisesta prosessikuvaus. Samoin olisi syytä arvioida tuotos-panos -suhdetta siitä työmäärästä ja taloudellisista resursseista, joita tehtaan lieteallas on yksikön alasajon jälkeen edellyttänyt.

On hyvä pitää mielessä, että tutkimuksen kohdevuodet liikkuvat keskipitkällä tai pitkällä aikavälillä. Tästä syystä pitää ottaa huomioon ympäristövastuututkimuksen kehittyminen viime vuosikymmenen aikana sekä ylipäätään elinkeinoelämän aktiivisempi suhtautuminen ympäristö- ja vastuullisuuskysymyksiin. Menneen kymmenen vuoden aikana on tapahtunut merkittävää kehitystä kotimaisessa vastuullisen liiketoiminnan hahmottamisessa ja ylipäätään tietoisuus ympäristöasioista voidaan nähdä kasvaneen maailmanlaajuisesti. Tästä huolimatta lähihistorian hämärissä tehtyihin liiketoiminnallisiin päätöksiin ja esimerkiksi lietealtaan puhdistamatta jättämiseen ei voida suhtautua välinpitämättömästi. Vaikka tässä tutkimuksessa hyödynnetyn aineiston mukaan Stora Enso korosti useaan otteeseen lietteen hyvin vähäisiä vaikutuksia ympäristön tilaan, on liete silti ymmärrettävä teollisen prosessin kautta syntyneenä jätteenä, joka ei kuulu luonnon ekologiseen ympäristöön.

Pidän Kemijärven lietealtaan tapausta tuoreena, ajankohtaisena ja ympäristövastuun näkökulmasta valaisevana esimerkkinä; ilmiötä pystyy käsittelemään laajalla aikajanalla eri aktoreiden tulokulmista. Kemijärven tapaus kuvaa osuvasti myös sitä, etteivät yritysten ympäristöriskit aina toteudu katastrofaalisen laajoissa mittasuhteissa. Kemijärven lietealtaan

tapaisia, tietylle maantieteelliselle alueelle sijoittuvia yksittäisiä ympäristökatastrofeja löytyy Suomestakin lukuisia viime vuosikymmeniltä. Tästä syystä on tärkeää myös politiikan tutkimuksen alalla kyetä reagoimaan sellaiseen liike-elämän, julkisen sektorin ja luonnon rajapinnassa olevaan toimintaan, joka koskettaa ulkoisvaikutuksillaan ympäröivää yhteiskuntaa, ympäristöä ja paikallisia asukkaita hyvin pitkällä tulevaisuuden perspektiivillä.

LÄHDELUETTELO

Primääriaineistot

1) Kemijärven sellutehtaan jälkilammikon kunnostamiseen liittyvät Pohjois-Suomen aluehallintoviraston päätökset ja Stora Enson toimittamat asiakirjat vuosilta 2010–2017. Diaarinumero PSAVI/3897/2014

Ks. https://tietopalvelu.ahp.fi/Lupa/Lisatiedot.aspx?Asia_ID=940048 Haettu 15.4.2017; pyydetty sähköpostilla Pohjois-Suomen aluehallintoviraston ympäristöylitarkastaja Mari Murtomaa-Hautalta 17.11.2016

Keskeiset aineistot:

- Stora Enso (2014a), *Stora Enso: Kemijärven jälkilammikon kunnostussuunnitelma. Viite 1510008885*
- Stora Enso (2014b), *Stora Enso: Kemijärven jälkilammikko, kunnostusvaihtoehdot. Viite 1510008885*
- Stora Enso (2015a), *Kemijärven jälkilammikon hakemuksen täydennys. Viite 1510008885*
- Stora Enso (2016a), *Kemijärven sellutehtaan jälkilammikon kunnostaminen, täydennys*
- Pohjois-Suomen aluehallintovirasto (2017), *Lupapäätös: Kemijärven sellutehtaan jälkilammikon kunnostaminen. Nro 9/2017/1*

2) Korkeimman hallinto-oikeuden päätös Kemijärven sellutehtaan jälkilammikon kunnostamisesta

- KHO (2013), *Ympäristölupaa koskeva päätös. Diaarinumerot 323/1/12, 334/1/12 ja 353/1/12*

3) Kemijärven sellutehtaan jälkilammikon kunnostamiseen liittyvät Yleisradion (Ylen) lehtiartikkelit vuosilta 2007–2017

YLE (8.2.2017 a). *Avi hylkäsi Stora Enson hakemuksen Kemijärven jätelammikon biopuhdistamisesta.* Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-9447942> Haettu 9.4.2017.

YLE (8.2.2017 b). *Kemijärvellä iloitaan aluehallintoviraston Stora Enso -päätöksestä – ”Yhtiön on otettava lusikka kauniiseen käteen”.* Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-9448638> Haettu 15.4.2017.

YLE (3.8.2016). *Entisen sellutehtaan kiistellystä jätevesialtaasta tuli lintuparatiisi.* Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-9069591> Haettu 10.4.2017.

YLE (4.4.2016). *Veroparatiisien sisäänheittäjä.* Ks. <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/04/04/veroparatiisien-sisaanheittaja> Haettu 1.11.2016.

YLE (25.1.2016). *Stora Enson mielestä luonto puhdistaa Kemijärven tehtaan jätelammen*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-8623129> Haettu 10.4.2017.

YLE (20.1.2014). *Kemijärven jätealtaasta ei saa biopolttoainetta – Stora Enso jatkaa puhdistamisen selvittämistä*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-7041751> Haettu 10.4.2017.

YLE (28.8.2013). *KHO hylkäsi Stora Enson valituksen – Kemijärven jätealtaan puhdistus selvitettävä*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-6798082> Haettu 3.4.2017.

YLE (28.5.2012). *Talvivaaralta vaaditaan runsaasti lisäselvityksiä*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-6138601> Haettu 5.11.2016.

YLE (26.1.2012). *Kemijärveläiset valittavat Kemijärven sellutehtaan ympäristöluvasta*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5060880> Haettu 12.4.2017.

YLE (22.11.2010). *Stora Enson Karvinen tunnusti murskahäviönsä*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5674429> Haettu 4.4.2017.

YLE (11.10.2017). *Suomessa metsä- ja kemianteollisuus säilöö jätettä altaisiin*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5648154>, Haettu 25.4.2017.

YLE (21.7.2010). *Kemijärven sellutehtaan osat saapuivat Tornioon*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5600736> Haettu 14.4.2017.

YLE (30.6.2010). *Kemijärven sellukattilat Kanadaan*. Ks. http://yle.fi/uutiset/kemijarven_sellukattilat_kanadaan/5588256 Haettu 10.4.2017.

YLE (4.5.2010). *Kemijärven massaliike vie sellutehtaan jäteasian oikeuteen*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5555875> Haettu 10.4.2017.

YLE (14.4.2010 a). *Sellutehtaan jätelammikon liete poistettava*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5544475> Haettu 10.4.2017.

YLE (14.4.2010 b). *Kemijärven massaliike tyrmistyi Stora Enson ympäristöluvasta*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5544549> Haettu 10.4.2017.

YLE (4.2.2008). *Eduskuntatalolla osoitettiin mieltä Kemijärven puolesta*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5821232> Haettu 15.4.2017.

YLE (2.2.2008). *Kemijärven massaliike: Tehtaan lopettamisesta miljarditappiot valtiolle*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5821132> Haettu 15.4.2017.

YLE (1.2.2008). *Kristillisdemokraatit yhtyy välikysymykseen*. Saatavilla <http://yle.fi/uutiset/3-5821041> Haettu 15.4.2017

YLE (31.1.2008). *Keskustan rivit hajoamassa Stora Enso -kysymyksessä*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5820945> Haettu 15.4.2017.

YLE (29.1.2008a). *Ammattiliitoissa uskotaan hallituksen tienneen tehtaiden lakkautuksista etukäteen*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5820796> Haettu 15.4.2017.

YLE (29.1.2008b). *Stora Enson johto syyttää Kemijärven työntekijöitä mustamaalauksesta*. Haettu 10.4.2017.

YLE (27.1.2008). *Kemijärvellä petyttiin Vanhaseen*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5820571>> Haettu 10.4.2017.

YLE (24.1.2008). *Ympäristöjärjestöjen painostus sulki Kemijärven tehtaan*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5820423> Haettu 14.4.2017.

YLE (17.1.2008). *Hallitusta halutaan vastuuseen Kemijärven tehtaan sulkemisesta*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5818728> Haettu 10.4.2017.

YLE (15.1.2008). *Kemijärvi ja omistajan vastuu*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5818558> Haettu 10.4.2017.

YLE (11.1.2008). *Väyrynen perää Stora Enson vastuuta teoistaan*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5818264> Haettu 9.4.2017.

YLE (3.1.2008). *Häkämies: Valtio ei puutu Stora Enson päätökseen*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5817713> Haettu 10.4.2017.

YLE (4.11.2007). *Tuhannet vastustavat Kemijärven sellutehtaan lakkauttamista*. Ks. <http://yle.fi/uutiset/3-5809048> Haettu 3.4.2017.

Kirjallisuus

Aaltola, J. & Valli, R. (2007). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Agle, B.R. & Mitchell, R.K. & Wood, D.J. (1997). Toward a Theory of Stakeholder Identification and Salience: Defining the Principle of Who and What Really Counts. *Academy of Management Review* 22:4, 853–886.

Andrews, K.R. (1971). *The concept of corporate strategy*. Homewood: Irwin.

Andrews, K.R., Christensen, C.R., Learned, E.P. & Guth, W.D. (1965). *Business policy: Text and cases*. Homewood: Irwin.

Anttiroiko, A.V. (2004). Yhteiskuntavastuu ja sen määrittelyprosessi. Teoksessa Järvinen, R. (toim.), *Yhteiskuntavastuu: näkökulmia yritysten ja julkisyhteisöjen yhteiskunnalliseen vastuuseen*. Tampere: Tampere University Press, 17–60.

Alasuutari, P. (1999). *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Aras, G. & Crowther, D. (2008). Corporate Sustainability reporting: A study in Disingenuity. *Journal of Business Ethics* 87, 279–288. Ks. <http://link.springer.com/article/10.1007/s10551-008-9806-0> Haettu 15.4.2016.

Argandoña, A. (1998). The Stakeholder Theory and the Common Good. *Journal of Business Ethics* 17, 1093–1102.

- Bhattacharya, C.B., Korschun, D. & Sen, S. (2008). Strengthening Stakeholder – Company Relationships Through Mutually Beneficial Corporate Social Responsibility Initiatives. *Journal of Business Ethics* 85, 257–272.
- Blowfield, M. & Murray, A. (2011). The meaning and origins of corporate responsibility. Teoksessa Blowfield M. & Murray A. (eds), *Corporate Responsibility*. Oxford: Oxford University Press, 3–30.
- Broomhill, Ray (2007). *Corporate social responsibility: key issues and debates*. Ks. http://www.dunstan.org.au/resources/publications/Dunstan_Papers_No_1_2007.pdf Haettu 4.11.2016.
- Bärlund, A. & Perko, S. (2013). *Kestävä johtajuus: Bisneksen uusi elinehto*. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Carroll, A.B. (1979). A three dimensional conceptual model of corporate social performance. *Academy of Management Review* 4, 497–506.
- Carroll, A. & Shabana, K.M. (2010). The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of Concepts, Research and Practice. *International Journal of Management Reviews*. Ks. <http://f2.washington.edu/fm/sites/default/files/Business%20Case%20for%20CSR%20Review%20of%20Concepts,%20Research%20and%20Practice.pdf> Haettu 2.11.2016.
- Cavalieri, E. (2007). Ethics and Corporate Social Responsibility. *Emerging Issues in Management* 2/2007, 24–34. Ks. <ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/sym/PDF/symjournl109.pdf> Haettu 10.4.2016.
- Christensen, J. & Murphy, R. (2004). *The Social Irresponsibility of Corporate Tax Avoidance: Taking CSR to the bottom line*. Thematic paper. Society for International Development. Ks. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.564.7570&rep=rep1&type=pdf> Haettu 15.4.2016.
- Clarkson, M.B.E. (1995). A Stakeholder Framework for Analyzing and Evaluating Corporate Social Performance. *Academy of Management Review* 20:1, 92–117.
- Cochran, P.L. & Wartick, S.L (1986). The evolution of the corporate social performance model. *Academy of Management Review* 10, 758.
- Crane, A. & Matten, D., McWilliams, A., Moon, J. & Siegel, D.S. (2009). *The Oxford handbook of corporate social responsibility*. Oxford: Oxford University Press.
- Crowther, D. & Rayman-Bacchus, L. (2004). *Perspectives on Corporate Social Responsibility*. Surrey: Ashgate.

- Dahlsrud, A. (2006). How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management* 15:1, 1–13. Ks. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/csr.132/abstract>. Haettu 1.11.2016.
- DesJardins, J. (1998). Corporate Environmental Responsibility. *Journal of Business Ethics* 17:81, 825–838.
- DesJardins, J. (2007). *Business ethics, and the environment: imagining a sustainable future*. Cambridge: Pearson.
- Driscoll, C. & Starik, M. (2004). The Primordial Stakeholder: Advancing the Conceptual Consideration of Stakeholder Status for the Natural Environment. *Journal of Business Ethics* 49:1, 55–73.
- Dobson, A. (ed.) (1999). *Fairness and Futurity: Essays on Environmental Sustainability and Social Justice*. Oxford: OUP.
- Donaldson, J. & Fafaliou, I. (2003). Business ethics, corporate social responsibility and corporate governance: a review and summary critique. *European Research Studies* VI:1–2, 90–110. Ks. http://www.ersj.eu/repec/ers/papers/03_12_p7.pdf. Haettu 10.4.2016.
- Donaldson, T. & Preston, L.E. (1995). The stakeholder theory of the Corporation: Concepts, Evidence and Implications. *Academy of Management Review* 20, 65–91.
- Dyllick, T. & Hockerts, K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability. *Business Strategy and the Environment* 11, 130–141.
- Elinkeinoelämän keskusliitto (2016), *Vastuullisuus*. Ks. <http://ek.fi/mita-teemme/energia-liikenne-ja-ymparisto/vastuullisuus/> Haettu 6.4.2016.
- Eetu, M. & Niemeläinen, J. (2008). *Taistelu tehtaasta*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Ks. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/81623/gradu04331.pdf?sequence=1>. Haettu 15.4.2016.
- Elkington, J. (2001). Enter the triple bottom line. Teoksessa Henriques, A. & Richardson, J. (eds), *The Triple Bottom Line: Does it All Add Up?* London: Earthscan.
- Elkington, J. & Wheeler, D. (2001). The end of the corporate environmental report? Or the Advent of Cybernetic sustainability reporting and communication. *Business Strategy and the Environment* 10, 1–14. Ks. [http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/1099-0836\(200101/02\)10:1%3C1::AID-BSE274%3E3.0.CO;2-0/abstract](http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/1099-0836(200101/02)10:1%3C1::AID-BSE274%3E3.0.CO;2-0/abstract). Haettu 4.11.2016.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino: Tampere.
- EU-komissio (2014). *Disclosure of non-financial information: Europe's largest companies to be more transparent on social and environmental issues*. Tiedote. Ks. http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-291_en.htm Haettu 14.4.2016.

- FIBS ry. (2017). *Vastuullisuusraportointikilpailun voittajat*. Ks. <http://www.fibsry.fi/fi/teemat/vastuullisuusraportointi/vastuullisuusraportointikilpailu/2-uncategorised/212-vastuullisuusraportointikilpailun-voittajat> Haettu 10.4.2017.
- FIBS ry. (2015). *Stora Enso voitti vuoden 2015 vastuullisuusraportointikilpailun*. Tiedote. Ks. <http://www.fibsry.fi/fi/uutishuone#/pressreleases/stora-enso-voitti-vuoden-2015-vastuullisuusraportointikilpailun-1258865> Haettu 10.4.2016.
- Finlex (2011). Jätelaki 17.6.2011/646. Ks. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110646>, haettu 2.3.2017.
- Finnwatch (2013). *Stora Enso ja ihmisoikeudet CASE: Työelämän oikeuksien toteutuminen Stora Enso Inpac Intiassa*. Ks. http://www.finnwatch.org/images/pdf/stora_enso_intiassa_web.pdf. Haettu 15.4.2016.
- Freeman, R.E. (1994). The politics of stakeholder theory: some future directions. *Business Ethics Quarterly* 4:4, 409–421.
- Freeman, R. E. (2002). A stakeholder theory of the modern corporation. Teoksessa Hartman, L.P. (ed.), *Perspectives in business ethics*. New York: McGraw-Hill, 171–181.
- Freeman, R.E., Harrison, J.S., Wicks, A.C., Bidhan, B.E. & De Colle, S. (2010). *Stakeholder theory. The state of the art*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Friedman, M. (1970). The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. *The New York Times Magazine*. Ks. <http://umich.edu/~thecore/doc/Friedman.pdf> Haettu 15.4.2016.
- Forte, A. (2013). Corporate Social Responsibility in the United States and Europe: Is it important? *International Business & Economics Research Journal* 2:7, 815–824. Ks. <http://www.cluteinstitute.com/ojs/index.php/IBER/article/viewFile/7970/8024>. Haettu 15.4.2016.
- Garriga, E. & Melé, D. (2004). Corporate Social Responsibility Theories: Mapping the Territory. *Journal of Business Ethics* 53, 51–71. Ks. <http://link.springer.com/article/10.1023%2FB%3ABUSI.0000039399.90587.34>. Haettu 5.4.2016.
- Gladwin, T.N., Kennelly, J.J. & Krause, T. (1995). Shifting paradigms for sustainable development: Implications for management theory and research. *Academy of Management Review* 20:4, 874–907.
- Global Reporting Initiative (2015). *Reporting principles*. Ks. <https://www.globalreporting.org/resource/library/GRIG4-Part1-Reporting-Principles-and-Standard-Disclosures.pdf>. Haettu 10.10.2016.

- Global Reporting Initiative (2006). *Yhteiskuntavastuun raportointiohjeistus*. Ks. <https://www.globalreporting.org/resource/library/Finnish-G3-Reporting-Guidelines.pdf>. Haettu 4.4.2016.
- Grosser, K. & Moon, J. (2005). Gender Mainstreaming and Corporate Social Responsibility: Reporting Workplace Issues. *Journal of Business Ethics* 62:4, 327–340.
- Gunningham, N., Kagan, R.A. & Thornton, D. (2003). *Shades of Green: business, regulation and environment*. Stanford: Stanford University Press.
- Halme, M. & Lovio, R. (2004). Yrityksen sosiaalinen vastuu globalisoituvassa taloudessa. Teoksessa Heiskanen E. (toim.), *Ympäristö ja liiketoiminta: arkiset käytännöt ja kriittiset kysymykset*. Helsinki: Gaudeamus, 281–290.
- Handy, C. B., (1981). *Understanding Organizations*. Aylesbury: Penguin Books.
- Hanikka, K., Korpela, P., Mähönen, A., Nyman, C. (2007), *Yrityksen yhteiskuntavastuu ja sosiaalinen yritystoiminta*. Ks. https://www.vates.fi/media/raporit_ennen_2009/yrityksen-yhteiskuntavastuu.pdf. haettu 24.4.2017. Savion kirjapaino Oy. Kerava
- Harmaala, M. & Jallinoja, N. (2012). *Yritysvastuu ja menestyvä liiketoiminta*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Harms, D., Hörisch, J., Schaltegger, S. & Windolph, S.E. (2014). *Corporate sustainability in international comparison*. Wien: Springer.
- Helsingin Sanomat (2.4.2016). *Johtajien palkat taas uuteen ennätykseen – kasvuvauhti kolminkertainen suomalaisten keskiansioihin verrattuna*. Ks. <http://www.hs.fi/talous/a1459488690318>. Haettu 1.11.2016.
- Helsingin Sanomat (11.1.2016). *Volkswagen myöntää syyllistyneensä rikokseen – maksaa yli 4 miljardia dollaria sakkoina ja korvauksina Yhdysvalloissa*. Ks. <http://www.hs.fi/talous/art-2000005041584.html> Haettu 4.2.2017.
- Helsingin Sanomat (4.8.2015). *Syyttäjä vaatii Talvivaaran johdolle ehdollista vankeutta*. Ks. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1438568423903> Haettu 8.4.2016.
- Helsingin Sanomat (11.3.2014). *Stora Ensoa vaaditaan tilille lapsityöstä*. Ks. <http://www.hs.fi/talous/a1394431924149> Haettu 8.4.2016.
- Helsingin Sanomat (19.9.2013). *Kemijärven sellutehtaan tontille uusi yritys*. Ks. <http://www.hs.fi/talous/a137952286078> Haettu 13.3.2016.
- Henriques, A. & Richardson, J. (2004). *The Triple Bottom Line: Does it All Add Up?* London: Earthscan.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2008). *Tutki ja kirjoita*. Hämeenlinna: Karisto.

- Honkasalo, A. (1997). *Ympäristöjohtamisen järjestelmät poliittisena ohjauskeinona ja yritysten hallintajärjestelmänä*. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu.
- Hopkins, M. (2007). *Corporate Social Responsibility and International Development*. London: Earthscan.
- Hänninen, N. (2003). Kemijärven sellutehdas. Teoksessa Massa, I. & Snellman, H. (toim.), *Lappi. Maa, kansat, kulttuurit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 140–141.
- Hörner, J. (2002). Reputation and Competition. *American Economic Review* 92, 644–663.
- Ismail, M. (2009). Corporate Social Responsibility and its role in community development: an international perspective. *The Journal of International Social Research* 2:9, 199–209.
- Jensen, M. C. (2000). *Value Maximization and the corporate objective function*. Harvard Business School. Ks. http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/00-058_f2896ba9-f272-40ca-aa8d-a7645f43a3a9.pdf Haettu 14.4.2016.
- Joutsenvirta, M., Halme, M., Jalas, M. & Mäkinen, J. (toim.) (2011). *Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Juholin, E. (2004). *Cosmopolis. Yhteiskuntavastuusta yrityskansalaisuuteen*. Helsinki: Infor Oy.
- Jussila M. (2010). *Yhteiskuntavastuu. Nyt*. Vantaa: Markku Jussila ja Infor Oy.
- Juutinen, S. & Steiner, M-L. (2010). *Strateginen yritysvastuu*. Helsinki: WSOY.
- Järvinen, R. (2004). *Yhteiskuntavastuu: näkökulmia yritysten ja julkisyhteisöjen yhteiskunnalliseen vastuuseen*. Tampere: Tampere University Press.
- Kallio, T. J. (2004). *Organisaatiot, johtaminen ja ympäristö*. Raisio: Paino-Raisio Oy.
- Kallio, T. J. (2002). *Kohti yleistä yritys-luontosuhteen teoriaa*. Turku: Turun Kauppakorkeakoulu.
- Kang, Y.C. & Wood, D.J. (1995). Before profit social responsibility. *Proceedings of the international association for business and society* 6, 809–829.
- Karvonen, M. (toim.) (2006). *Tuottajan ympäristövastuu*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Ketola, T. (2005). *Vastuullinen liiketoiminta: sanoista teoksi*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Kotiranta, A. & Widgrén, J. (2015). *Esiselvitys yhteiskunnallisesta yrittämisestä – Katsaus yhteiskunnallisiin yrityksiin ja vaikuttavuusinvestoimiseen Suomessa*. ETLA Raportit No 46. Ks. <http://pub.etla.fi/ETLA-Raportit-Reports-46.pdf>. Haettu 10.11.2016.
- Kourula, A. & Mäkinen, J. (2012). Pluralism in Political Corporate Social Responsibility. *Business Ethics Quarterly* 22:4, 649–678.

- KPMG (2016). *Carrots and sticks*. Ks. <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/05/carrots-and-sticks-may-2016.pdf>. Haettu 1.11.2016.
- Kuisma, J. (2015). *Mainetta ja Tulosta*. Helsinki: ST-Akatemia Oy.
- Lahti-Nuuttila, K. (2000). *Geneeriset ympäristöstrategiat ja suomen paperiteollisuuden ympäristökilpailukyyn edellytykset*. Helsinki. Helsingin kauppakorkeakoulu.
- Lampikoski, T. & Sippo, J. (2013). *Vihreä Aalto*. Helsinki: Helsingin Kamari Oy.
- Lee, M. D.P (2008). A review of the theories of corporate social responsibility: Its evolutionary path and the road ahead. *International Journal of Management Reviews* 10:1, 53–73.
- Levy, D. L. (2005). Offshoring in the New Global Political Economy. *Journal of Management Studies* 42:3, 685–693. Ks. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-6486.2005.00514.x/pdf>. Haettu 10.4.2016.
- Lesourd, J.-B. & Schilizzi, S. (2001). *The environment in corporate management*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Leichenko, R.M. & O'Brien, K.L. (2000). Double exposure: assessing the impacts of climate change within the context of economic globalization. *Global Environmental Change* 10, 221–232.
- Lindfelt, L.L. (2004). *Ethics as a Value Creating Strategy in Industrial Firms: A study of the Stora Enso business network*. Turku: Åbo Akademi.
- Lovio, R. & Kuisma, M. (2004). Ympäristöasioiden ja yritystalouden yhteensovittamisen haaste. Teoksessa Heiskanen, E. (toim.). *Ympäristö ja liiketoiminta*. Helsinki: Gaudeamus, 15–50.
- Luetkenhorst, W. (2004). Corporate social responsibility and the development agenda: The case for actively involving small and medium enterprises. *Intereconomics* 39:3, 157–166. Ks. <http://link.springer.com/article/10.1007/BF02933583>. Haettu 5.10.2016.
- Lähdesmäki, M. (2005). *Yrityksen yhteiskuntavastuun käsite pienyrityksissä – kilpailuvaltti vai kilpailun este*. Seinäjoki. Ks. <http://www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/pdf/raportteja7.pdf>. Haettu 5.10.2016.
- Malaska, P. (1994). *Raportti määritelmää pohtineen työryhmän keskusteluista*. Ympäristöministeriö. Ks. http://www.ym.fi/fi-FI/Ymparisto/Kestava_kehitys. Haettu 5.4.2016.
- Marquis, C. & Toffel, M.W. (2012). *When Do Firms Greenwash? Corporate Visibility, Civil Society Scrutiny, and Environmental Disclosure*. Discussion Paper 2012-43. Cambridge,

- Mass.: Harvard Environmental Economics Program. Ks. http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/heep/papers/Toffel_DP43.pdf. Haettu 15.4.2016.
- McWilliams, A. & Siegel, D. (2001). Corporate social responsibility: a theory of the firm perspective. *Academy of Management Review* 26:1, 117–127. Ks. https://www.jstor.org/stable/259398?seq=1#page_scan_tab_contents. Haettu 1.10.2016.
- Marttinen, K., Saastamoinen, S. & Suvanto, S. (2000). *Yrityksen ympäristövastuut*. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.
- Martinuzzi, A., Langer, M.E, Konrad, A. & Steurer, R. (2005). Corporations, Stakeholders and Sustainable Development I: A Theoretical Exploration of Business–Society Relations. *Journal of Business Ethics* 61, 263–281. Ks. <http://link.springer.com/article/10.1007/s10551-005-7054-0>. Haettu 2.11.2016.
- Mashaw, Jerry (1984). The economic Context of Corporate Social Responsibility. Teoksessa Hopt K. & Teubner G. (eds), *Corporate Governance and Directors' liabilities. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility*. Berlin: Walter de Gruyter, 55–68.
- Melé, D. (2009). Corporate Social Responsibility Theories. Teoksessa Blowfield, M. & Murray, A. (eds), *Corporate Responsibility*. Oxford: Oxford University Press.
- Mojtahedi M.S.H. & Oo B.L. (2012). *Stakeholders' approach towards natural disasters in built environment: A theoretical framework*. Association of Researchers in Construction Management, 133-142. Ks. http://www.arcom.ac.uk/-docs/proceedings/ar2012-0133-0142_Mojtahedi_Oo.pdf. Haettu 9.4.2016.
- Montiel, I. (2008). Corporate Social Responsibility and Corporate Sustainability: Separate Pasts, Common Futures. *Organization Environment* 21, 245.
- Moura-Leite, R.C. & Padgett, R.C. (2011). Historical background of corporate social responsibility, *Social Responsibility Journal* 7:4, 528–539.
- Neilimo, K. (2004). Yrityksen yhteiskuntavastuu ja hyvä yrityksen johtaminen. Teoksessa Järvinen, R. (toim.), *Yhteiskuntavastuu: näkökulmia yritysten ja julkisyhteisöjen yhteiskunnalliseen vastuuseen*. Tampere: Tampere University Press, 125–137.
- Niskala, M. & Tarna, K. (2003). *Yhteiskuntavastuun raportointi*. Jyväskylä: Gummerus.
- Oksanen, R. & Uusitalo, O. (2004). Ethical consumerism: a view from Finland. *International Journal of Consumer Studies* 28:3, 214–221. Ks. https://www.researchgate.net/publication/227954317_Ethical_consumerism_A_view_from_FinlandHaettu 1.11.2016.
- Olkkonen, L. & Luoma-aho, V. (2011). Managing Mental Standards with Corporate Citizenship Profiles. *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies* 16:1, 13–20.

- Panapanaan, V.M., Linnanen, L., Karvonen, M. & Phan, V. (2003). Roadmapping corporate social responsibility in Finnish Companies. *Journal of Business Ethics* 44:2–3, 133–148. Ks. <http://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1023391530903> Haettu 8.4.2016.
- Palonen, O. (2011). *Poliittinen tehdas – Kemijärven selluloosatehtaalte asetetut tavoitteet ja niiden toteutuminen*. Pro gradu -tutkielma. Suomen historia. Tampereen yliopisto.
- Patomäki, H. (2007). *Uusliberalismi Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Pikkarainen, J. (2008). *Kapinakenraalin päiväkirja. Kertomus Kemijärven sellutehtaan alasajosta*. Helsinki: Like.
- Prieto-Carrón, M., Lund-Thomsen, P. & Chan, A., Muro, A. & Bhushan C. (2006). Critical perspectives on CSR and development: what we know, what we don't know, and what we need to know. *International Affairs* 82:5, 977–987.
- Pulliainen, E. (2008). *Yhteiskuntavastuu*. Ochre Chronicles Oy. Helsinki: Cosmoprint Oy.
- Reidenbach, R. & Robin, D. (1991). A Connectional Model of Corporate Moral Development. *Journal of Business Ethics* 10, 273–284.
- Reinhardt, F., Stavins, R.N. & Vietor, R. H. (2008). Corporate Social Responsibility Through an Economic Lens. *Review of Environmental Economics and Policy* 2:2, 219–239.
- Ratsula, N. (2016). *Compliance*. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Rinne kangas, M. (2004). *Ympäristöeettiset pörssiyrityöt – maailmanpelastajiako?* Tampere: Esa Print.
- Robbins, P.T. (2001). *Greening the Corporation*. London: Earthscan.
- Rohweder, L. (2004). *Yritysvastuu: kestävää kehitystä organisaatiotasolla*. Helsinki: WSOY.
- Roselle, J. (2005). The Triple Bottom Line: Building Shareholder Value. Teoksessa Mullerat, R. (ed.), *Corporate Social Responsibility*. Leiden: Kluwer Law International, 113–140.
- Rytteri, T. (2009). Valtionyhtiön yhteiskunnallinen hyväksyttävyys – tapaus Kemijärven sellutehdas. Artikkelissa *Terra* 121: 4, 273–284.
- Rytteri, T. (2002). *Metsäteollisuusyrityksen luonto*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Schot, J. & Fisher, K. (1993). Introduction. The Greening of the Industrial Firm. Teoksessa Fisher K. & Schot J. (eds), *Environmental Strategies for Industry. International perspectives on Research Needs and Policy Implications*. Washington D.C.: Island Press.
- Shang, J.J. & Pelozo, J. (2011). How can corporate social responsibility activities create value for stakeholders? A systematic review. *Journal of the Academy of Marketing Science* 39:1, 117–135.

Shleifer, A. (2004). Does competition destroy ethical behavior? *American Economic Review* 94, 414-418.

Shoop, M. (2005). Corporate social responsibility and the environment – our common future. Teoksessa Mullerat, R. (ed.), *Corporate Social Responsibility*. Leiden: Kluwer Law International, 159–182.

Slotte, S. (2001). Dialogisen vuorovaikutuksen taidoista. Ks. http://salserver.org.aalto.fi/vanhat_sivut/Opinnot/Mat-2.4198/dialogi.html Haettu 10.3.2017.

Starik, M. (1995). Should trees have managerial standing? Toward stakeholder status for non-human nature. *Journal of Business Ethics* 14:3, 207–217.

Stora Enso (2016b). *Progress report 2016*. Ks. < http://assets.storaenso.com/se/com/DownloadCenterDocuments/Progress_Book_2016_FIN.pdf >, Haettu 1.5.2017.

Stora Enso (2015b). *Progress Book. Stora Enson vuosikertomusta 2015*. Ks. http://assets.storaenso.com/se/com/DownloadCenterDocuments/Progress_Book_2015_FIN.pdf Haettu 16.4.2016.

Stora Enso (2014c). *Osavuositarkastus tammi-syyskuulta 2014*. Ks. http://assets.storaenso.com/se/com/DownloadCenterDocuments/1022_F_RESULTS_Q3_2014.pdf?&session-id=00aa0f8eaf4bb24140595ee2fc2858c6, haettu 21.4.2017

Stora Enso (2007). *Yhtiömme, valintamme. Vuosikertomus 2007*. Ks. <http://web.lib.hse.fi/FI/yrityspalvelin/pdf/2007/Fstoraenso2007.pdf> , haettu 25.7.2017.

Talvio, C. & Välimaa, M. (2004). *Yhteiskuntavastuun johtaminen*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Tanhuanpää, K. (2012). *Mitä tarkoittaa yrityksen yhteiskuntavastuu? Kemijärven sellutehtaan suojelijat ja sulkijat Stora Enson yhteiskuntavastuuta rakentamassa*. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Ks. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/34034>. Haettu 6.8.2016.

Tapanainen, M. (2010). *Yritysten yhteiskuntavastuu: Eettisyyttä, bisnestä vai sinipesua?* Ks. <https://www.kepa.fi/tiedostot/tapanainen-yritysten-yhteiskuntavastuu.pdf> > Haettu 15.4.2016.

Teknolohiateollisuus (2012). *Teknologia ilmastonmuutoksen torjunnassa*. Ks. http://teknolohiateollisuus.fi/sites/default/files/file_attachments/elinkeinopolitiikka_kestava_kehitys_julkaisut_teknologia_ilmastonmuutoksen_torjunnassa.pdf. Haettu 1.10.2016.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2004). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummerus.

Työtuomioistuin (2011). *Tiedote: Kemijärven ja summan tehtaiden sulkemisesta päätettiin ennenaikaisesti*. Ks. Tiedote 1/2011, www.oikeus.fi/tyotuomioistuin

- UNFCCC (2015). *Pariisin ilmastopöytäkirja*. Ks. http://unfccc.int/paris_agreement/items/9485.pdf. Haettu 3.10.2016.
- UNWCED (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development, Our Common Future*. YK:n dokumentti. Ks. <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> Haettu 14.4.2016.
- Valtioneuvoston kanslia (2008). *Valtioneuvoston kanslian omistajaohjausosaston vuosikertomus* Ks. http://vnk.fi/documents/10616/358621/VNK_OO_vsk_2008.pdf/65644164-08aa-4cf9-a5a6-e5bbd44bc0da Haettu 10.4.2016.
- Visser, W. (2009). Corporate Social Responsibility in Developing Countries. Teoksessa Crane et al. (eds), *The Oxford handbook of corporate social responsibility*. Oxford: Oxford University Press.
- Waddock, A. (2004). Parallel universes: Companies, academics, and the progress of corporate citizenship. *Business and Society Review* 109:1, 5-42. Ks. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.0045-3609.2004.00002.x/abstract>. Haettu 10.10.2016.
- Windsor, D. (2006). Corporate Social Responsibility: Three Key Approaches. *Journal of Management Studies* 43, 93–114.
- Zák, A. (2015). Triple bottom line concept in theory and practise. Teoksessa Rojek-Nowosielska, M. (ed.), *Social Responsibility of Organizations Directions of Changes*. Wrocław: Publishing House of Wrocław University of Economics.
- Yhdistyneet Kansakunnat (YK) (1992). *Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development*. YK-dokumentti. Ks. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> Haettu 14.4.2016.
- Yin, R.K. (2002). *Case study research*. [3. ed.] Thousand Oaks: SAGE.
- Ympäristöministeriö (2016), *Kestävä kehitys*. Ks. http://www.ym.fi/fi-FI/Ymparisto/Kestava_kehitys/Mita_on_kestava_kehitys Haettu 5.4.2016.